ISSN 2523-4536

МІЖРЕГІОНАЛЬНА
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ

МАУП

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
ЕКОНОМІЧНІ НАУКИ

Випуск 3 (54)
2017

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Київ
ДП "Видавничий дім "Персонал"
2017

УДК 330-339; 321.7; 159.9
ББК 65.9(4УКР)29-2я43

Редакційна колегія

Курко М. Н., д-р юрид. наук, проф. — головний редактор
Головатий М. Ф., д-р політ. наук, проф. — заступник головного редактора
Ігнатченко А. А., канд. техн. наук — відповідальний редактор

Баєва О. В., д-р біол. наук, проф.,
Бойченко Е. Б., д-р екон. наук, доц.,
Дмитренко Г. А., д-р екон. наук, проф.,
Захожай В. Б., д-р екон. наук, проф.,
Кукоренко О. В., д-р екон. наук, проф.,
Пила В. І., д-р екон. наук, проф.,
Радзієвський О. І., д-р екон. наук, ст. наук. співроб.,
Романова Л. В., д-р екон. наук, проф.,
Сафонова В. Є., д-р екон. наук, доц.,
Федоренко В. Г., д-р екон. наук, проф.,
Швець В. Я., д-р екон. наук, проф.,
Шостак Л. Б., д-р екон. наук, проф.

Рекомендовано до друку Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом (протокол № 14 від 20 грудня 2017 р.)

Видання індексується Google Scholar

Наукові праці МАУП. — Серія : Економічні науки. — 2017. — Вип. 3 (54) / [редкол.: М. Н. Курко (голов. ред.) та ін.]. — Київ : МАУП, ДП "Вид. дім "Персонал", 2017. — 94 с.: іл. — Бібліогр. у кінці ст. – Виходить 4 рази на рік.

У збірнику наукових праць публікуються статті науковців, які займаються проблемами розвитку економіки.

Для науковців, викладачів, студентів, а також усіх, кого цікавить розвиток науки в Україні.

Збірник "Наукові праці МАУП" (Серія "Економічні науки") за наказом Міністерства освіти і науки України визнано як фахове видання з економічних наук (дата включення 21.11.13).

ББК 65.9(4УКР)29-2я43+67.9(4УКР)я43

© Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП), 2017
© ДП "Видавничий дім "Персонал", 2017

ЗМІСТ

Відомості про авторів 4

Дацій Н. В., Савченко О. Ф.
Еколого-економічний аналіз стану довкілля в Україні 5

Дікарєв О. І., Степанов О. П.
Алмазопроводи як модель глобальних мереж добавленої вартості 16

Кальянов А. В.
Економічні наслідки погіршення здоров'я робітників у сфері охорони праці 28

Баєв В. В.
Медичний туризм як інструмент психологічної реабілітації учасників АТО України 33

Загородня А. А.
Компоненти професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Республіки Польща 40

Каліна І. І.
Перспективи стійкості функціонування та розвитку машинобудівної галузі в Україні 46

Скиба Г. І., Цімошинська О. В
Професійна підготовка та підвищення кваліфікації облікових працівників як важливий чинник їх фізичного та психічного пристосування до вимог сучасної глобалізованої економіки та впливу кризових явищ 54

Маценко Є. В.
Економічні фактори сучасних глобалізаційних процесів як домінанта світової інтеграції 63

Прокопенко Ю. О.
Діагностування умов і можливостей розвитку інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств в умовах євроінтеграції 69

Стасюк С. В.
Правова природа та сутність оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні 84

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРІВ

- **Баєв Вадим Вікторович** — канд. екон. наук, доц., проф. МКА, зав. каф. організації туристичної діяльності, МАУП, м. Київ — *33*
- **Дацій Надія Василівна** — д-р наук з держ. упр., проф., зав. каф. менеджменту та маркетингу, Київський нац. лінгвістичний ун-т — *5*
- **Дікарєв Олександр Іванович** — канд. політ. наук, доц. каф. філософії та політології, МАУП, м. Київ — *16*
- **Загородня Алла Анатоліївна** — канд. пед. наук, проф., проф. каф. професійної освіти та управління навчальним закладом, МАУП, м. Київ — *40*
- **Каліна Ірина Іванівна** — канд. екон. наук, проф., зав. каф. реклами та зв'язків з громадськістю, Інститут реклами, м. Київ — *46*
- **Кальянов Анатолій Володимирович** — д-р мед. наук, ст. наук. співроб., проф. каф. охорони праці і навколишнього середовища, Приазовський держ. технічний ун-т, м. Маріуполь — *28*
- **Маценко Євген Васильович** — докторант, МАУП, м. Київ — *63*
- **Прокопенко Юрій Олексійович** — аспірант, МАУП, м. Київ — *69*
- **Савченко Олексій Феодосійович** — д-р екон. наук, проф., проф. каф. обліку і аудиту, Вищий навчальний заклад Укоопспілки "Полтавський університет економіки і торгівлі" — *5*
- **Скиба Ганна Іванівна** — канд. екон. наук, доц. каф. обліку і оподаткування ННІМЕФ, МАУП, м. Київ — *54*
- **Стасюк Світлана Валентинівна** — канд. юрид. наук, доц. каф. адм., фінансового та банківського права, Навчально-науковий ін-т права ім. князя Володимира Великого, МАУП, м. Київ — *84*
- **Степанов Олександр Петрович** — д-р екон. наук, проф., Нац. авіаційний ун-т, м. Київ — *16*
- **Цімошинська Оксана Валентинівна** — д-р філософії в галузі економіки, доц. каф. обліку і оподаткування ННІМЕФ, МАУП, м. Київ — *54*

УДК 574+338.2

Н. В. ДАЦІЙ
Київський національний лінгвістичний університет
О. Ф. САВЧЕНКО
Полтавський університет економіки і торгівлі

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНИЙ АНАЛІЗ СТАНУ ДОВКІЛЛЯ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 5–15

Розглянуто проблеми еколого-економічного стану навколишнього природного середовища, причини їх виникнення в Україні, запропоновано рекомендації виходу з екологічної кризи.

Антропогенне і техногенне навантаження на навколишнє природне середовище в Україні у кілька разів перевищує відповідні показники розвинених країн світу, а це значить, що ситуація, яка склалася, потребує переосмислення і розроблення нової стратегії та підходів до природокористування, що ґрунтуються на гармонізації відносин між природою і суспільством. Нині спостерігаються тенденції до загострення екологічних проблем внаслідок посилення антропогенного навантаження на довкілля, що може спричинити переростання екологічної кризи в екологічну катастрофу, яка загрожуватиме знищенням усього живого на Землі. Охорона навколишнього середовища, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічної безпеки життєдіяльності людини — невід'ємна умова сталого та соціального розвитку України. Ці вимоги передбачає Закон України "Про охорону навколишнього природного середовища" (Відомості Верховної Ради України. 1991 р. Ст. 546). Цей Закон визначає правові, економічні та соціальні основи організації охорони природного середовища в інтересах нинішнього та майбутніх поколінь. Згодом Концепція сталого розвитку була визнана на першому глобальному та представницькому рівні країнами світу на Конференції ООН з навколишнього середовища і розвитку в Ріо-де-Жанейро (1992). Рекомендована всім країнам світу декларація слугувала як загальна стратегія подолання екологічної кризи. В основу її покладено ідею узгодженого управління взаємопов'язаними сферами: економікою, екологією і соціальною сферою [12, *18*].

У монографії О. Ф. Савченко "Економіка, організація і управління раціональним природокористуванням на макрорівні" відзначається, що за станом здоров'я громадян Україна посідає одне з найнижчих рейтингових місць у Європейському регіоні, а в світі — 99 місце серед 145 взятих для оцінки країн [7].

© Н. В. Дацій, О. Ф. Савченко, 2017

В Україні існує низка екологічних та соціальних проблем, які необхідно вирішувати негайно. Адже в результаті екологічного впливу на стан населення відбуваються зміни в генетиці людей та тварин, які передаються: через рослинність, вирощену на забруднених землях; хімікатами та радіонуклідами зі щільністю понад 15 Кі/км^2 [4, *20*].

Нагадаємо, що 16 лютого 2005 р. вступив у дію Кіотський протокол до рамкової конвенції Організації Об'єднаних Націй з питань зміни клімату.

Україна підписала Кіотський протокол, яким визначені кількісні показники щодо скорочення викидів парникових газів, і ратифікувала його 4 лютого 2004 р. [10, *151*]. Для кожної країни встановлено диференційовані показники викидів в атмосферу, Україна не повинна перевищувати рівень викидів 1990 року за цим протоколом.

Згідно з Програмою ООН з навколишнього середовища у європейських держав поширена "зелена" економіка [11, *9–12*]. "Зелена" економіка — це така економіка, "яка підвищує добробут людей і забезпечує соціальну справедливість і при цьому істотно знижує ризики для навколишнього середовища та його збіднення". Тобто така економіка, в якій зростання доходів і зайнятості забезпечується державними та приватними інвестиціями, що зменшують викиди вуглецю і забруднення, підвищують використання енергії та ресурсів, запобігають втраті біорізноманіття та зменшення екосистемних послуг. Вважається, що така економіка повинна бути низько вуглецевою, ресурсоефективною та соціально інклюзивною [11].

Проаналізуємо окремі еколого-економічні проблеми, що виникли в Україні при здійсненні виробничих процесів, та визначимо науково-методичні підходи для збереження навколишнього природного середовища і безпечного проживання населення в Україні.

Все, що відбувається з порушенням екологічного законодавства в Україні, є низьким рівнем екологічної освіти, немає належної відповідальності, совісті і порядності серед посадовців і пересічних громадян. Все це в цілому характеризує низьку екологічну культуру населення держави.

Щодо трактування парникових газів, то наводимо таке їх визначення: "гази, які затримують інфрачервоне випромінювання земної поверхні, що призводить до глобального потепління на планеті. До основних парникових газів належать: діоксид вуглецю (CO_2), метан (CH_4), оксид азоту (N_2O), гідрофторвуглець (ГФВ), перфторвуглець (ПФВ) та гексафторид сірки (SF_6)" [2, *8*].

Багато хвороб, зокрема й виникнення пухлин, може спричинити споживання забрудненої нітратами води (якщо їх вміст хоча б удвічі перевищує норму). Великі мінуси має й узвичаєна система знезараження питної води — хлорування, під час якої можуть утворитися канцерогенні хлоровмісні сполуки. Ще одним (і досить вагомим) чинником є стан застарілих водогінних мереж, які є джерелом додаткового мікробного забруднення, перенасичення води солями важких металів. У населених пунктах Черкащини, наприклад, 17 % усіх проведених у 2013 році 2000 проб води з поверхневих джерел водопостачання не відповідали нормам питної води [2, *8*]. Із 2000

проб криничної води в сільській місцевості Черкащини 40 % проб води не відповідають вимогам за санітарно-хімічними показниками, 15 % — за мікробіологічними показниками, 40 % — понаднормово забруднені нітратами. Приватні криниці в Україні санепідемстанціями не перевіряються (вартість дослідження договірна).

Населення України турбує забруднення криничної води нітратами — понад 40 % криниць має понаднормову кількість нітратів.

Стосовно привізної води, що дуже поширено у м. Бердянську, на березі Азовського моря, яку купують мешканці населених пунктів (таких підприємців СЕС перевіряє не планово, а лише за зверненням споживачів), то порушення виявляли в облаштуванні свердловин, утриманні автомобілів для транспортування води та дотриманні гігієни людей, які доставляють воду. Важливою особливістю водних ресурсів України є те, що значна частина стоку найбільших річок (зокрема, Дніпра, Дунаю) формується за межами країни. Тому населенню України доводиться користуватися водою тієї якості, що надходить від сусідів. Забезпеченість України річковим стоком з розрахунку на душу населення є меншою, ніж у середньому в Європі. Окрім цього, великою є різниця у водних ресурсах окремих регіонів. У Карпатах стік води з одиниці площі у 20–30 разів більший, ніж на півдні та сході країни. Водночас саме на півдні та сході обсяг води, що споживається, є найбільшим. Саме там розташовані значні площі зрошувальних земель і сконцентровані підприємства енергетики та чорної металургії. До цього можна додати, що особливістю річок України є значна мінливість у часі. Зазвичай найменша водність спостерігається саме тоді, коли потреби у воді найбільші.

Оскільки йдеться про водні ресурси в Україні, то доцільно порушити питання щодо забезпечення держави рибою. Україна має найбільшу в Європі площу внутрішніх водойм. Понад 1 млн 100 тис. га водного дзеркала створюють унікальні можливості як для штучного вирощування риби (аквакультури), так і для промислу дикорослих видів. А ще є Азовське та Чорне моря, вихід у Світовий океан. Це величезний потенціал, який може забезпечити потреби країни в рибі фактично повністю. На думку фахівців Інтелектуального центру з питань раціонального використання водних ресурсів України, ми можемо самі задовольнити українських споживачів, хоч і не на 100 %, але левову частку ринку — напевно. Міністерство охорони здоров'я рекомендує споживати 200 кг рибної продукції на душу населення. В Україні споживають лише 14 кг, з яких українського виробництва — тільки два. Отже, треба повернутися обличчям до рибної галузі й почати її відновлювати. Особливу увагу Україні слід звернути на відновлення океанічного флоту. Але є дані дослідників про те, що внаслідок забруднення за останні 35 років інтенсивність життя в морях та океанах знизилась на 30 %, а щорічна продукція нектону (плаваючих живих організмів), зокрема промислових риб, — не менш як на 20 млн т (газета "Урядовий кур'єр". № 32 (5 (6) за 19 лютого 2014 р. С. 21).

Відомий в курортному місті Бердянську лікар О. Я. Пилипенко у місцевій газеті "Бердянские ведомости" № 6 (263) за 8 лютого 2007 р. пояснив причину

вимирання людей у цьому місті. Зазначимо, що смертність цього курортного міста у динаміці по роках весь час збільшується. На думку лікаря, медицина на смертність впливає на 10–15 %, решта 85 % припадає на соціально-економічні, екологічні та інші фактори [1, *13*].

Викиди підприємств і транспорту та їхній склад шкідливих речовин, навіть у малих дозах, можуть спричинити багато лиха, адже лабораторними дослідженнями було знайдено миш'як та важкі метали — свинець, цинк, мідь, молібден, концентрації яких перевищують фонові у 15–16 разів.

Забрудненість територій побутовими відходами, будівельним сміттям робить Україну непривабливою для туризму і належного відпочинку людей. Всі порушення, що призводять до збитків у природному середовищі, є результатом низької культури суспільства, низького рівня освіти тощо.

В Україні для громадян уже запроваджують екологічний лікнеп. Так, наприклад, у м. Дніпро організували некомерційний соціальний проект Екостарт (курси з екології). На курсах навчали як бути розумним споживачем: обирати корисні продукти харчування, чисту воду, не бути обдуреним хитрими маркетологами, заощаджувати ресурси тощо.

Курс складається з дев'яти лекцій по півтори години. Знання з екології надають досвідчені активісти громадського руху ЕкоДніпро за спеціально підготовленим посібником, що розділений на тематичні модулі: сміття, енергія, вода, їжа, побутова хімія. Курси Екостарт проходять у кав'ярнях та інших доступних закладах харчування м. Дніпро. Ці та подібні заходи сприятимуть підвищенню екологічної культури молоді. Для таких навчань доречно, хоча би коротко, розкрити деякі проблеми екологічної безпеки харчування населення в Україні [7, *139*].

Використання консервантів, які додаються у продукти харчування, що потрапляють на прилавки магазинів в Україні, є дуже поширеним. Детальний опис барвників харчових продуктів, штучно синтезованих сполук, — Е-добавок наведено у монографії О. Ф. Савченко [7, *139–142*].

За оцінками науковців, майже половина всіх продуктів містить генетично модифіковані організми (ГМО). Автор монографії прямо зазначає, що "вживання продуктів з ГМО чітко призводить до зменшення народжуваності та погіршення демографічної ситуації в Україні, тобто до зменшення населення в цілому, а відповідно і працюючого населення" [7, *140–142*].

Без повітря і води неможливе життя на планеті Земля. Чим ми дихаємо і що п'ємо — про це йтиметься далі. Тим мешканцям, хто купує привізну воду (наприклад, м. Бердянськ), слід вимагати у продавців такої води свідоцтво якості.

В асоціації питної води України вірно вважають, що оскільки на реалізацію заходів національної програми "Питна вода" в держави бракує коштів, влада разом з представниками бізнесу повинна долучитися до реконструкції водогонів [3, *8*].

Дуже скоро, як за газ, заговорять у державі про виснаження морських живих ресурсів. Зокрема, є дані про те, що внаслідок забруднення за останні 35 років інтенсивність життя в морях та океанах знизилась на 30 %, а щоріч-

на продукція нектону (плаваючих живих організмів), зокрема промислових риб, — не менш як на 20 млн т.

Спеціалізовані рибні господарства (зазвичай вони знаходяться поза межами населених пунктів) — це одне, а ставки у селі або біля села, як багатофункціональні водойма, — інше. І це треба буде прописати у законі. Трапляється, що сільрада віддає у користування сільський ставок якомусь багатієві, як рибну водойму, який виловлює все зі ставка і потім перестає ним займатись. Або забруднює ставок до такої міри, що там не можна ні купатись, ні вести іншу рекреаційну діяльність ("Урядовий кур'єр". 2014 р. № 32 (5161). С. 21). Тому ставки, особливо у сільській місцевості, не можна надавати в користування рішенням тільки селищних рад. Має бути погодження центральних органів влади у галузі рибного господарства і Мінекології. Слід розробляти відповідні режими рибогосподарського використання, щоб урегулювати застосування (наприклад, взагалі заборонити) хімічних та біологічних препаратів, визначити місця для купання та любительського рибальства, як це передбачає постанова Кабінету Міністрів України тощо. Але поки що практика не надто позитивна, хоча над цим питанням працюють держава і науковці. Тепер в Україні стосовно риби додалися нові проблеми — відокремлення Криму, а відповідно і втрата промислового виловлювання риби в акваторіях Чорного моря. Нині державі варто належним чином звернути увагу на внутрішні (материкові) рибні водойми для поповнення біологічного продукту харчування населення України.

Еколого-економічна безпека в Україні залежить від стану навколишнього природного середовища України. Україна — одна з найбільших за територією, чисельністю населення та економічним потенціалом держава Європи. На її території зосереджено величезні природні багатства, але надмірна концентрація промисловості і сільського господарства зумовила катастрофічне забруднення повітря, води та ґрунту.

Джерелами забруднення атмосферного повітря в Україні є енергетика, металургія. На забруднення довкілля надто впливають вугільна, газова, машинобудівна, хімічна промисловість, сільськогосподарське виробництво, комунально-побутове господарство і транспорт. Транспорті засоби викидають в атмосферу 95 % свинцю, 47 % оксиду карбону та 31 % вуглеводнів. У галузі промисловості найбільше забруднюють атмосферу енергетика (32 %), металургія (27 %), вугільна промисловість (23 %), обсяги викидів підприємств цих галузей промисловості становлять понад 80 % усіх викидів по країні.

Для визначення валових викидів в атмосферу пропонується порівняння регресії:

$$Y = 0{,}87X_{\text{в}} + 3830,$$

де Y — валові викиди забруднень, тис. т; 0,87 — коефіцієнт пропорційності; $X_{\text{в}}$ — валовий внутрішній продукт, млрд грн; 3830 — оптимальний валовий викид забруднень в атмосферу, тис. т.

У більшості промислових міст гранично допустимі концентрації забруднення атмосферного повітря по двоокису нітрогену, оксиду карбону, дво-

оксиду сульфуру. Найбільш негативного впливу зазнають міста: Дніпро, Дніпродзержинськ, Кривий Ріг, Маріуполь, Донецьк, Дебальцеве, Бурштин, Запоріжжя, Луганськ.

Особливе значення для життя й виробничої діяльності людей в Україні відіграють земельні ресурси. Їхнє раціональне використання, збереження, підвищення родючості ґрунтів — неодмінна умова нарощування продовольчого потенціалу держави. Земельний фонд України характеризується високим біопродуктивним потенціалом. При раціональній структурі землекористування і відповідному рівні виробництва наша земля здатна прогодувати 300 млн осіб. Для потреб виробництва сільськогосподарської продукції залучено понад 70 % території суходолу. Розораність територій становить 57,5 %, у США — 15,8 %, Великій Британії, Франції, Німеччині — 28–32 %. Найбільш еродовані сільськогосподарські угіддя у Донецькій — 70,1 %, Луганській — 63,5 % та Одеській областях — 52,2 %. Близько половини сільськогосподарських угідь еродовані у Миколаївській та Харківській областях. Щорічно площа еродованих земель зростає на 80–90 тис. га [7; 8; 10]. В окремих регіонах України, де проведено осушення земель, відбувається неконтрольоване зниження рівня ґрунтових вод, зменшення потужності органічної маси, а в районах зрошення — підтоплення і засолення ґрунтів, деградація чорноземів, що призвело до негативних екологічних наслідків у районах Полісся та на півдні України. Нині 14,5 % загальної площі поливних земель зазнають ерозії, 1,5 % — перезволоження, понад 4 % стали солонцюватими та засоленими. Збільшення мінералізації ґрунтових вод загрожує засоленням земель. Майже на усіх землях спостерігається неухильне зниження рівня гумусу в ґрунтах [7].

Значної екологічної шкоди земельні ресурси зазнають через забруднення ґрунтів викидами промисловості та використання засобів хімізації в аграрному секторі, а також через забруднення значних площ у місцях розташування великих тваринницьких комплексів і птахофабрик.

Ситуація із забрудненням територій ускладнилася після аварії на Чорнобильській АЕС. З використання вилучено 119 тис. га сільськогосподарських угідь, у тому числі 65 тис. га ріллі. В Україні є також величезна небезпечна територія площею понад 50 тис. км^2, забруднена радіонуклідами, яка лежить за межами зони відчуження і становить 133,1 тис. га [4, *12*].

Залишається невирішеним питання охорони землі при видобутку корисних копалин. В Україні налічується понад 160 тис. га землі, яка потребує рекультивації. Таким чином, сучасне використання земельних ресурсів не відповідає вимогам раціонального природокористування. Порушено, зокрема, екологічно допустиме співвідношення площ ріллі, природних кормових угідь, лісових насаджень, що негативно впливає на стійкість агроландшафту.

Ускладнений радіологічний стан зумовлений як наслідками Чорнобильської катастрофи, так і наявністю великої кількості штучних і природних джерел іонізуючого випромінювання. Майже половина всієї електроенергії в Україні виробляється на атомних станціях, на яких працює 15 атомних блоків загальною потужністю 13,618 тис. мВт. За кількістю реакторів та їхньою

потужністю Україна займає восьме місце у світі та п'яте в Європі. У шести областях України розташовано регіональні підприємства УкрДО "Радон" з переробки та зберігання радіоактивних відходів усіх галузей народного господарства.

Ядерна енергія в Україні використовується в усіх галузях економіки. Сьогодні існує близько 8 тис. підприємств та організацій (тільки в Києві майже 400), які використовують понад 100 тис. джерел випромінювання [7].

Нагальною залишається проблема відходів. Місця їхнього зосередження не відповідають санітарно-гігієнічним вимогам, спричиняючи інтенсивне забруднення ґрунтів, поверхневих і підземних вод, а також атмосферного повітря. Питання накопичення та утилізації відходів є однією з основних екологічних проблем нашої держави. На сьогодні на території України накопичено 5 млрд т токсичних відходів. Серед яких найнебезпечнішими є важкі метали, нафтопродукти, не придатні для застосування пестициди.

Велику проблему в Україні становлять й утилізація, складування та знищення відходів промисловості. З урахуванням сучасного технологічного рівня переробки відходів в Україні серед загальної кількості відходів, що утворюються щороку, реальну цінність становлять 410–430 млн т. Утилізується лише третина загальної кількості відходів. Площа земель, зайнята тільки під відвали видобутку і відходи збагачення та переробки мінеральної сировини, становить близько 160 тис. га. З кожним роком їхня кількість збільшується. Наявна маса вторинних продуктів у перерахунку на 1 км^2 території України перевищує аналогічний показник для США у 6 разів та у 3 рази — для держав Європейського Союзу.

Отже, нині екологічна небезпека є складною для українського населення. Ці проблеми мають загальнодержавний і, зрештою, глобальний характер, проте вирішувати їх потрібно на загальнодержавному, регіональному та локальному рівнях.

Великої шкоди Україні завдає тінізація економіки. Насправді 50 % випуску валової продукції знаходиться в тіні, а відповідно і не виділяється достатньо коштів на покращення екологічного стану в державі.

Явища тінізації економічної діяльності здебільшого виявляються в харчовій промисловості, приховуються під застосуванням різних альтернативних форм розрахунків, за допомогою фінансових інструментів та інших тіньових форм. Зокрема, значна питома вага готівкових розрахунків між підприємствами та фірмами створює можливість для використання неврахованого готівкового обігу. Основними факторами, що сприяють поширенню готівкових розрахунків серед підприємств харчової промисловості у міру зменшення рівня їх впливу, є ухиляння від податків, недосконаліть системи банківських розрахунків, потреба в готівці для покриття неформальних витрат (зокрема, на хабарі деяким чиновникам), загальна економічна та політична нестабільність.

Світову громадськість нині дедалі більше непокоять кліматичні зміни та їхній негативний вплив на життєдіяльність людства. Це дуже вагомий привід не лише для наукового обґрунтування цих явищ, а й для розроблення та

запровадження практичних дій, спрямованих змінити ситуацію на краще. Таким є, приміром, один із пілотних проектів національного значення "Збереження та стале використання торфовищ", що запрацював на Чернігівщині в рамках програми "Clima East" і триватиме чотири роки [9, *11*]. Східне Полісся багате на торфовища, відновлення яких дасть змогу реально вплинути на скорочення викидів парникових газів. Усе просто: торфові болота у природному стані накопичують вуглець, а пересохлі й занедбані — навпаки — це джерело його викидів. Поле діяльності тут дуже широке, тим більше, що Чернігівщина перебуває на п'ятому місці в Україні за кількістю осушених меліорованих земель, площі яких займають майже 300 тис. га. Щоб повернути їх до життя, їм слід повернути воду. У природному стані торфовище здатне поглинати до 15 тис. т вуглецю з гектара, а його осушені ділянки викидають 25 тис. т парникових газів на рік. На Чернігівщині розпочато пілотний проект, який сприятиме пом'якшенню клімату.

Багато розмов ведеться щодо видобутку сланцевого газу в Україні. За даними компанії "Надра України", 10 млрд дол. "сланцевих" кубометрів на рік може видобути Україна. Від співпраці з американською нафтогазовою компанією "Шеврон Юкрейн Б. В." Україна очікує отримати 20 млрд дол. "сланцевих" інвестицій. Безумовно, видобуток сланцевого газу в Україні, наприклад у Прикарпатті, може вирішити на певний час енергетичну незалежність, але гонитва за власним прибутком від експлуатації своїх надр може призвести до екологічного лиха у густо заселених регіонах. Екологія може відійти на другий план. Хто дасть гарантії стосовно безпеки довкілля? Сланцевий газ успішно видобувається у США, в інших же країнах тривають розвідувальні роботи. Втім, нині у США немає однозначної відповіді, яку саме шкоду потенційно може завдати видобуток газу через 20–50 років (газета "Урядовий кур'єр". 2013. № 160. С. 5).

Курортне місто Бердянськ, що на узбережжі Азовського моря, важко назвати курортним. Берег Азовського моря "Верхова", берег "Заливу", що в центрі міста, берег курорту "Бердянськ" весь час забруднені відпочиваючими, місто мало озеленене привабливими деревами, бракує охайних туалетів, а Бердянська коса, що є курортним півостровом Азовського моря, забудована та забруднена так, що пересічному громадянину важко знайти місце відпочинку біля моря. Дозвіл в'їзду автомобілів на її територію забруднює повітря, створює шум та небезпеку для пішоходів. Все це дає право нам стверджувати, що місто втрачає свою привабливість. У цьому "допомагає" і сусідній Маріуполь, який скидає стічні води з фекальної каналізації і своїх підприємств в Азовське море. Нерідко за цих обставин створюється замор азовського бичка влітку. Від нестачі кисню у морській воді він тоннами викидається на берег і гине, а держава втрачає величезну кількість цінного морського біологічного продукту, яким харчується населення.

Таким чином, в Україні поряд з тривалою економічною кризою існує досить велика і екологічна криза. Збитки у природному середовищі, а відповідно і в економіці, від екологічної кризи весь час зростають. Неефективно діють контролюючі організації за екологічними обставинами.

Кошти, що виділяють на покращення екологічного стану в Україні, часто витрачаються не за призначенням і в недостатній кількості. Проблеми у сфері екологічної модернізації соціально-економічних систем спричиняються низькою теоретико-методологічною розробленістю питань "озеленення" економіки. Нагальною в Україні є проблема переробки сміття, якого щорічно утворюється 10–11 млн т. Звалищами зайнято 2600 га земель сільськогосподарського призначення. Вважається, що в середньому їх у містах утворюється приблизно 1 тонна на 1 людину на рік. Взагалі в Україні накопичено понад 160 млрд т. сміття та відходів виробництва тощо. Зазначимо, що у світі вже докладають зусиль, щоб відмовитися від викопного палива, що дасть можливість ліквідувати накопичення відходів та руйнування ландшафтів. Необхідно підвищити рівень екологічної культури на виробництвах, екологічної освіти, здійснювати контроль у місцях масового відпочинку суспільства. Належить активно впроваджувати наукові розробки в галузі екології, виділяти кошти на природоохоронні наукові розробки і виконання природоохоронних заходів.

Література

1. *Пилипенко О. Я.* Чинники впливу на стан здоров'я мешканців Бердянська // Бердянские ведомости: Бердянська суспільно-політична газета. Бердянськ. 2007. № 6 (263). С. 13.
2. *Кирей В.* Джерело життя перетворюється на джерело хвороб // Уряд. кур'єр. 2014. 16 січ. С. 8.
3. Звернення учасників засідання з розгляду стану національної системи охорони здоров'я / А. К. Кінах [та ін.] // Укр. мед. часоп. Актуальні питання клінічної практики. 2017. № 2 (118). С. 20–90.
4. *Кузін Н. В.* Еколого-економічний механізм реабілітації деградованих і малопродуктивних земель сільськогосподарського призначення: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 40 с.
5. *Мельник П. П.* Еколого-економічні основи управління природокористування в агросистемах: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 36 с.
6. *Савенко Б. В.* Еколого-економічні засади збалансованого використання альтернативних джерел енергії: автореф. дис. ... д-ра екон. наук: спец. 08.00.06. К.: Ін-т агроекології і природокористування НААН України, 2017. 20 с.
7. *Савченко О. Ф.* Економіка, організація і управління раціональним природокористуванням на макрорівні: монографія: в 2 ч. Полтава: РВВ ПУЕТ, 2011. Ч. 2. 193 с.
8. Статистичний щорічник України за 2015 рік. Київ: ДССУ ДП "Інформаційно-аналітичне агентство", 2016. 575 с.
9. *Тютюннік Є.* Погоду робитимуть торфовища // Уряд. кур'єр. 2013. 14 листоп. С. 11.
10. *Хвесик М. А., Голян В. А.* Інстутиціальна модель природокористування в умовах глобальних викликів: монографія. Київ: Кондор, 2007. 480 с.
11. *Шкарупа О. В.* Індикатори екологічної модернізації соціально-економічних систем у контексті зеленого зростання економіки регіону // Механізм регулювання економіки: міжнар. наук. журн. 2015. № 1. С. 9–20.

12. *Шкуратов О. І.* Організаційно-економічні основи екологічної безпеки в аграрному секторі України: теорія, методологія, практика: монографія. Київ: ТОВ "ДКС-Центр", 2016. 356 с.

Дацій Н. В., Савченко О. Ф. Еколого-економічний аналіз стану довкілля в Україні. *Проаналізовано економічні та екологічні проблеми, що виникли в Україні при здійсненні виробничих процесів. Визначено науково-методичні підходи для збереження навколишнього природного середовища і безпечного проживання населення в Україні. Встановлено, що в Україні зберігається низький рівень екологічної освіти. Доведено, що в державі відсутня належна відповідальність серед посадовців і пересічних громадян за порушення екологічних обставин належної совісті і порядності. На прикладі міста Бердянськ доведено прямий вплив на здоров'я мешканців екологічних проблем. Також істотно впливають на здоров'я людей такі фактори: неякісне повітря, забруднена вода, неякісні, модифіковані продукти харчування. Встановлено такі джерела забруднення довкілля в Україні: енергетика, металургія, вугільна, газова, машинобудівна, хімічна промисловість, сільськогосподарське виробництво, комунально-побутове господарство і транспорт. Доведено, що нині екологічна небезпека є складною для українського населення. Класифіковано екологічні проблеми та шляхи їх вирішення за глобальним, загальнодержавним, регіональним та локальним рівнями.*

Datsiy N. V., Savchenko A. F. Ecological-economic analysis of the state of the environment in Ukraine. *The analysis of economic and environmental problems that arose in Ukraine during the implementation of production processes was carried out. The scientific-methodical approaches for preservation of the natural environment and safe living of the population in Ukraine are determined. It is established that Ukraine has a low level of environmental education. It is proved that in the state there is no proper responsibility among officials and ordinary citizens for violation of environmental conditions of due conscience and decency. An example of the city of Berdyansk has been shown to have a direct impact on the health of inhabitants of environmental problems. The following factors have a significant impact on human health: low-grade air, contaminated water, poor quality, modified food. The following sources of environmental pollution in Ukraine were established: energy, metallurgy, coal, gas, machine building, chemical industry, agricultural production, communal services and transport. It has been proved that the ecological danger at the present time is difficult for the Ukrainian population. The ecological problems and ways of their solution on the global, national, regional and local levels are classified.*

Даций Н. В., Савченко А. Ф. Эколого-экономический анализ состояния окружающей среды в Украине. *Проведен анализ экономических и экологических проблем, возникших в Украине при осуществлении производственных процессов. Определены научно-методические подходы для сохранения окружающей природной среды и безопасного проживания населения в Украине. Установлено, что в Украине сохраняется низкий уровень экологического образования. Доказано, что в государстве отсутствует надлежащая ответственность среди должностных лиц и рядовых граждан за нарушение экологических обстоятельств надлежащей совести и порядочности. На примере города Бердянск доказано прямое влияние на здоровье жителей экологических проблем. Также существенно влияют на здоровье людей следующие факторы: некачественный воздух, загрязненная вода, некачественные, модифицированные продукты питания. Установлены следующие источники загрязнения окружающей среды в Украине: энергетика, металлургия, угольная, газовая, машиностроительная, химическая промышленность, сельскохозяйственное производство, коммунально-бытовое хозяйство и транспорт. Доказано, что экологическая опасность в настоящее время является сложной для украинского населения. Классифицированы экологические проблемы и пути их решения на глобальном, общегосударственном, региональном и локальном уровнях.*

Надійшла 28 вересня 2017 р.

УДК: 339

О. І. ДІКАРЄВ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ
О. П. СТЕПАНОВ
Національний авіаційний університет, м. Київ

АЛМАЗОПРОВОДИ ЯК МОДЕЛЬ ГЛОБАЛЬНИХ МЕРЕЖ ДОБАВЛЕНОЇ ВАРТОСТІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 16–27

Значна частка добавленої вартості сучасної світової економіки формується в глобальних мережах. Найважливіша роль у глобалізації освоєння мінерально-сировинної бази планети належить такому фактору-зусиллю, як транснаціональні гірничовидобувні корпорації, що створюють глобальні мережі добавленої вартості у формі алмазопроводів. Алмазний ринок розглянуто як модель механізму управління глобальними сировинними ринками.

Оскільки процес концептуалізації має ґрунтуватися на певних вимірах та стані наукового дискурсу, звернемося до вже встановлених фактів. Дослідження "товарних ланцюжків" [11] 1970-х рр. заклали основу дискурсу глобальних мереж вартості у формі аналізу процесів перетворення сировини в продукт попиту [12]. Далі (2000-ті рр.) було концептуалізовано глобальну мережу добавленої вартості [13] в формі аналізу факторів організації глобальних галузей, запропоновано теоретичне обґрунтування та практичні інструменти для аналізу ланцюжків доданої вартості і різних типів управління ними [5]. Необхідно відразу зауважити, що окремі проблеми із забезпечення національних потреб у мінеральній сировині (МС), створення мінерально-сировинного комплексу (МСК), дорогоцінних металів і дорогоцінного каміння цікавили багатьох дослідників, зокрема: В. Д. Андріанова, Г. Ю. Боярко, Т. Грін, І. Г. Животовську, Т. С. Кондратьєву, В. М. Колпакова, Є. Г. Кочетова, Г.-П. Мартіна, С. Р. Моїсеєва, Г. В. Петрова, Г. Сміта, В. Н. Ткачова, М. А. Чешкова, В. Л. Шмулевича, Г. Шумана. Функціонування підприємств алмазопроводу досліджували: С. Ю. Айвазов, П. Є. Алексєєв, А. А. Аргунов, Г. І. Бабат, В. П. Бауер, С. І. Горяїнов, Ю. Г. Данилов, С. С. Дерев'янко. Інституційний вимір світових та регіональних ринків відображено у працях: С. А. Афанасьєва, В. М. Білоусова, А. П. Берестова, В. Г. Варнавського, О. В. Голосова. Узагальнюючи їхні праці, можна виділити типологічну модель алмазопроводу як послідовність секторів і сегментів виробництва й обертання алмазів, діамантів та ювелірних виробів. Вважаємо також за необхідне

© О. І. Дікарєв, О. П. Степанов, 2017

звернутися до результатів досліджень вчених Цюріху, які встановили, що ядро з 1318 фірм контролює: 20 % доходу світової економіки; через дотичні мережі низку інших сфер діяльності. Крім того, вони входять до 147 транснаціональних корпорацій (ТНК), що, в свою чергу, контролюють 40 % світового доходу і тим самим їхня спільна частка складає 60 %. Тобто 1 % фірм контролює 40 % глобальних мереж добавленої вартості (ГМДВ). До того ж 60 % ТНК контролюють виробництво, 37 % ТНК — послуги, МСК — 3 %. Причому більшість із "ядра" становлять фінансові інститути, що активно використовують опціонну модель Ф. Блека, Р. Мортона, М. Шолза, що стала підґрунтям практики дериватів та віртуальних капіталів і впливу на ціноутворення реального товару, зокрема золота та алмазів. Така практика пов'язана із повсякденним зростанням ступеня використання мінерально-сировинної бази (МСБ) планети в контексті певної симетрії з розвитком науково-технічного прогресу, що викликає стурбованість з певних причин: 1) всі види МС розподілені територіально нерівномірно, що обумовлено різною спеціалізацією окремих геологічних структур; 2) результати ГРР свідчать про зменшення перспектив відкриття нових родовищ; 3) залучення нових родовищ, які, як правило, знаходяться у складніших геологічних умовах від відпрацьованих, об'єктивно призводить до подорожчання як геологічно-розвідувальних робіт (ГРР), так і видобутку МС; 4) МС відносять до непоновлюваних природних ресурсів, у силу чого є кінцевими; 5) глобалізація освоєння МСБ планети стимулюється розширенням кола учасників, зайнятих у мережах МС (уряди промислово розвинених країн, міжнародні економічні структури; транснаціональні гірничодобувні корпорації, біржі). Так, США стали найпотужнішим світовим споживачем МС, що вимагає від її керівництва постійної уваги до цієї проблеми. Слід визнати, що як внутрішня, так і зовнішня політика США з питань МСК найвищою мірою раціональна і повністю відповідає національним інтересам, базується на консервації на своїй території родовищ, економічній дипломатії та політичних інструментах впливу. Нині зростає роль багатосторонньої та коаліційної дипломатії, що особливо показово проявляється в діяльності ТНК [6–10]. ТНК протягом останніх 10–15 років утримують ключові позиції у ГРР та в освоєнні об'єктів МСБ, оскільки мають доступ до: значних фінансових інструментів; новітніх гірничих технологій; фахівців; керівництва країн із значною МСБ, де створили мережу зв'язків. Економічна стабільність і фінансова стійкість ТНК забезпечуються завдяки: горизонтальній диверсифікації в різні сировинні галузі та види діяльності. Кожна корпорація працює, як мінімум, у 7–10 напрямах, найбільш прибуткові з яких часто істотно відрізняються від основної спеціалізації; вертикальній диверсифікації за технологічним принципом у межах однієї галузі. Це дає змогу проводити поглиблену переробку сировини і отримувати великі додаткові доходи ("Бі-Ейч-Пі" добуває залізну руду, виплавляє з неї сталь і виробляє сталепродукти, які й приносять корпорації найбільший прибуток); широкому розосередженню районів діяльності і сфер інтересів по різних країнах, регіонах і континентах ("Англо-Амерікен" працює в 20, "De Beers" — в 19, "Ріо-Тінто" — у 25 країнах) [1–5]. У АК "АЛРОСА" ці характеристики

виглядають таким чином: а) горизонтальна диверсифікація — понад 10 напрямів; б) активна вертикальна диверсифікація мереж добавленої вартості: ГРР — видобуток алмазів — огранювання діамантів; видобуток — переробка нафти; заготівля — переробка лісу; будівництво енергетичних споруд — їх експлуатація тощо; в) розосередження країн і районів діяльності (Росія — Західна Якутія, Евенкійський національний округ, Іркутська область, Ханти-Мансійський автономний округ, Архангельська область, Воронезька область; Ангола — трубка Катока і прилеглий район). "De Beers" стала власником значного (2 кар./Т) родовища алмазів у Канаді. "Ріо-Тінто" придбала "Ештон Майнінг", що забезпечило ТНК майже повний контроль (99,8 %) над рудником "Аргайл", а також корінним родовищем алмазів — трубкою "Мерлін" в Австралії, алмазоносним розсипом "Кемпака" в Індонезії, родовищем алмазів "Куанго" в Анголі і низкою алмазоносних площин у Канаді, Фінляндії і Мавританії. ТНК значну частину прибутків направляють на фінансування ГРР. Так, "Англо-Амерікен" щорічно витрачає на це 120–150 млн дол., "Бі-Ейч-Пі" (до об'єднання з "Біллітон") — 130 млн дол., "De Beers" — 140–150 млн дол., "Ріо-Тінто" — 150–190 млн дол. Проте така інституційна інфраструктура склалася не відразу, оскільки у всі часи родовища алмазів були досить рідкісними. Вони добувалися здебільшого в Індії; у XVIII ст. — першій половині XIX ст. — в Бразилії; в другій половині XIX ст. — першій половині XX ст. — в ПАР; у другій половині XX ст. — в ПАР, Росії, Ботсвані, Австралії, Демократичній Республіці Конго, Канаді та деяких інших країнах. Завдяки унікальним властивостям і винятковій популярності алмази за допомогою багаторазових перепродаж поширювалися по всьому світу. Тобто алмази як вид мінеральної сировини одними з перших були залучені в процеси глобалізації. Провідну роль у цьому відіграли торгово-гранувальні центри, які розміщувалися, ймовірно, в Індії, в XV–XVI ст. виникли в Парижі, Венеції, Амстердамі та Антверпені. Нині найбільші обсяги огранювання діамантів, торгівлі ними і необробленими алмазами зосереджені в Бельгії, Ізраїлі, Індії, США, Росії: близько 75 % світового видобутку алмазів зосереджено в руках кількох великих гірничодобувних компаній: "De Beers" (спільно з "Англо-Амерікен"), АК "АЛРОСА", "Ріо-Тінто", "Бі-Ейч-Пі". Саме ці суб'єкти ринку створюють мережі МСБ. Після видобутку алмази надходять на сортування, обробку та у продаж. Більшість каменів реалізується через мережу алмазних бірж, число яких після відкриття американського майданчика зросло до 29. Найбільшим центром алмазної торгівлі вважається Антверпен, де відбувається більшість світових трансакцій. У діамантовому виробництві спостерігається диференціація країн-виробників: у США виробляють найдорожчі ювелірні діаманти, Індія спеціалізується на огранюванні найменш якісної сировини. Найбільшим видобувачем необроблених алмазів є Австралія. Країна посідає друге місце з видобутку алмазів. Незважаючи на великі обсяги видобутку алмазів, за якістю вони одні з найгірших, дрібні і нечисті, тому на світовому ринку вони мало цінуються. Майже всі видобуті в країні ювелірні алмази експортуються до Індії, а технічні — до Японії. Тому австралійські алмази отримали назву "індійський товар". ОАЕ нині є одними з найбільших світових центрів

торгівлі алмазною сировиною і діамантами, яка здійснюється через Дубайську алмазну біржу (Dubai Diamond Exchange, DDE). Утворюється мережа — алмазопроводи, і в них зростає роль алмазних бірж.

Зокрема, мета творців Панамської біржі ілюструється динамікою, яка була досягнута в 2017 р., коли показники американського ринку зросли з 8 до 10 млрд дол. Існує ще один сегмент світового ринку, який являє собою нелегальний "чорний ринок" видобутку і продажу алмазів. Найрозвиненішим він є у бідних африканських країнах, таких як Сьєрра-Леоне, Заїр, Ангола та ін. Через безперервні міжусобиці і війни продаж алмазів став джерелом коштів для закупівлі зброї. Світова громадськість виступає проти придбання алмазів у цих країн і проти того, щоб кошти від продажу йшли на придбання зброї. На сьогодні чорний ринок торгівлі алмазами оцінюється від 4 до 20 %. Торгівля алмазами ведеться з країнами, де дуже розвинена торгівля зброєю і наркотиками. З метою виключення ризиків транскордонного обороту алмазів і діамантів міжнародне співтовариство обмежило торгівлю алмазами невстановленого походження. Для цього під егідою ООН була створена особлива схема міжнародних домовленостей під назвою "Кімберлійського процесу" (КП), яка запобігає надходженню на міжнародний ринок "конфліктних" ("кривавих") алмазів, видобутих незаконно і реалізованих контрабандним шляхом. Країни-учасниці КП (понад 80) взяли зобов'язання контролювати видобуток алмазів на своїх територіях, а їх перевезення здійснювати в супроводі державного сертифікату єдиного зразка, що гарантує законне походження алмазів. Нині Індія, Пакистан, Китай, Японія, Південна Корея і країни Південно-Східної Азії разом узяті закуповують більше половини об'ємів, які надходять на ринок дорогоцінного металу. Одна Індія забезпечує 1/4 світового споживання золота, тобто приблизно стільки, скільки США і країни Європи. Одним із наслідків цих змін став процес, що проявився в останні роки XX ст. в усьому світі і став нині трендом по зростанню кількості акціонерів та підприємств, що фінансуються біржею. Тобто зростає роль біржі як джерела капіталу. Цьому сприяли лібералізація і дерегулювання фінансових ринків, практично повна відкритість державних кордонів для переміщення капіталу. Провідну роль у цьому процесі відіграють інвестиційні фонди. Міжнародний

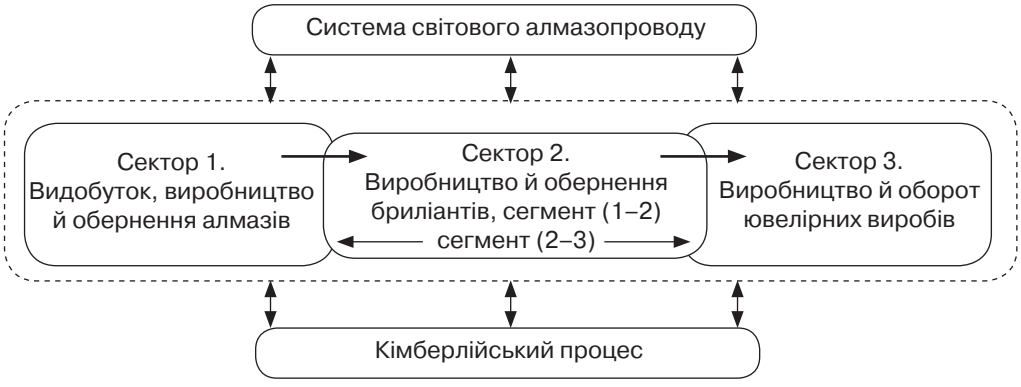

Рис. 1. **Типологічна модель алмазопроводу**

рух капіталів здійснюється переважно за приватними домовленостями між приватними інститутами, які керуються власними інтересами, та своїм розумінням ефективності, прибутковості та ризику і при цьому не обтяжуючись урахуванням будь-яких соціальних зобов'язань. Не минули катастрофи і найбільші інвестиційні фонди США. Хеджевий фонд Long-Term Capital Management при власному капіталі 2,2 млрд дол. управляв по всьому світу сумами, що перевищували 1,5 трлн дол. На кожен долар власного капіталу у нього припадало 60 дол. США. Крах фонду, в якому працював нобелівський лауреат М. Шолз, змусив не тільки аналітиків, а й громадськість зацікавитися статистикою інвестиційних фондів та можливими ризиками поширення їхньої практики. Виявилося, що в США населення більше половини своїх капіталів вклали в інвестиційні фонди, що займаються фінансовими спекуляціями. Дослідники наголосили, що слабким місцем американської економіки є скорочення інвестицій у реальному секторі. Компанії США, як і споживачі, мають негативний індекс накопичення, оскільки ліквідність спрямовується не в реальний сектор, а в акції, де вона може знецінитися. Сьогодні американська економіка зберігає провідні позиції у світі завдяки споживанню. Однак економіка фінансується не стільки готівковими доходами, скільки кредитами, що забезпечуються цінними паперами. Тому, за оцінками експертів ОЕСР, США як ніяка інша країна обтяжена боргами — 260 % її ВВП. Між тим, віртуальні фінансові операції гарантували цілком реальну владу інвестиційним фондам. До переліку наслідків їх операцій можна віднести не тільки зміну структури ринку золота, але й зміни структури алмазного ринку. Американські інвестори фактично визнали "De Beers" "новим ринком, що розвивається". Оскільки діамантовий бізнес у США процвітає, найбільший у світі споживач алмазів і його ринок та структурні складові розцінювалися як привабливa можливість для вкладення грошей, тим більше, що акції продавалися за номіналом або з невеликою надбавкою. При цьому пакети акцій, що належать корпорації Anglo American та її інвестиційній компанії Anamint, а також дочірній Debswana або південноафриканським страховим фондам Old Mutual і Sanlam, не враховувалися. У 1998 р. американські інвестиційні фонди активно купували акції "De Beers", зосередивши 18 % їх загальної кількості, тобто більшу частину того, що обертаються на фондовому ринку. З часом відбулося різке падіння обсягів продажів алмазів — всього на 3,3 млрд дол., тоді як раніше відповідний показник досягав 4,6 млрд дол. Дивіденди на об'єднану акцію впали з 110 до 80 центів, дохід власників акцій склав лише 7,2 % після 11 % у 1997 р. Саме невдоволення акціонерів спонукало керівництво "De Beers" зайнятися розробкою нової стратегії. Компанія була змушена визнати, що сьогодні контролює лише половину всього алмазного ринку у вартісному вираженні і регулює 2/3 ринку ювелірних алмазів. Як показали дослідження, в 90-ті роки ринки інших предметів розкоші демонстрували вищу динаміку, ніж ринок ювелірних виробів з діамантами через складну систему розподілу і брак реклами. Якщо, наприклад, на рекламу годинників було витрачено 6 % вартості продажів, то на рекламу ювелірних виробів — не більше 1 % сумарної вартості, яка в 1999 р. склала 56 млрд дол. Крім того,

недостатнім був вплив торгових марок, що додали до вартості продажів не більше 13 %, тоді як на ринку парфумів 80, а на ринку годинників 50 %. Додатковими факторами ускладнення існування алмазно-діамантового ринку стали штучні алмази і "алмази конфліктів". Правда, 1999 рік ще раз підтвердив розповсюджений факт прямої залежності кон'юнктури алмазного ринку від кон'юнктури в країнах, що є основними споживачами ювелірних прикрас з діамантами. Наростаючий споживчий бум у США, відновлення ринків в Японії і Південно-Східній Азії та ще "двотисячолітнє" Різдво підняли продаж алмазів "De Beers" до рекордної висоти — 5,2 млрд дол. Розмір дивідендів на об'єднану акцію повернувся до рівня 1997 р., а дохід власників акцій піднявся до 9,6 %. Але це не стало підставою для відмови від змін. До літа 2000 р. нова стратегія "De Beers" знайшла достатню ступінь готовності, щоб бути офіційно представленою світу. У найзагальніших рисах нововведення зводяться до того, що "De Beers" відмовляється від закупівель сировини на вільному ринку і складування алмазних "надлишків", але при цьому прагне збільшити свою частку в світовому алмазовидобутку через отримання контролю над перспективними родовищами. На розширення МСБ "De Beers" направляє 2 млрд дол. Корпорація частково відійшла від ролі оператора алмазної торгівлі, але активно реалізує намір зміцнити позицію найбільшого виробника, на думку якого все інше алмазне співтовариство повинне зважати. Одночасно підсилюються вертикальні зв'язки — від видобутку алмазів до торгівлі готовою ювелірною продукцією. Розгортаються рекламні кампанії з просування до покупців виробів з діамантами, помічених клеймом "De Beers". При цьому представники компанії наполегливо твердять, що "De Beers" перестає бути монополістом, оскільки така репутація досі перекривала їй прямий доступ у США з огляду на обмеження її жорсткого антимонопольного законодавства. Крім того, США виступають в ролі не тільки найбільшого у світі споживача діамантової продукції, але й засновника інвестиційних фондів з колосальними фінансовими можливостями, порівняно з якими 10-мільярдна ринкова капіталізація "De Beers" не виглядає переконливо. До змін у стратегії "De Beers" будуть змушені пристосовуватися не тільки всі інші компанії — виробники алмазів, але і весь бізнес, пов'язаний з огранюванням, торгівлею алмазами та діамантами. Поки що світовий алмазний ринок залишається ринком продавця. Але, мабуть, знадобляться скоординовані зусилля його суб'єктів, щоб у перспективі і він не перетворився на жертву інвестиційних фондів, коли виробника перестануть питати про ціну. Зростаючий вплив інвестиційних фондів позначився не тільки на міжнародному фінансовому, золотому та діамантовому ринках, але й на ринку нафти. Зокрема, в ОПЕК виступають з критикою міжнародного спекулятивного капіталу і покладають на нього відповідальність за рекордне зростання цін на нафту і нафтопродукти з серпня 2000 р. Як відомо, цей ціновий стрибок викликав господарські і навіть соціальні потрясіння в країнах Західної Європи, посилив політичний тиск на країни ОПЕК, підштовхнув, наприклад, Росію до переорієнтації експортних енергопотоків тощо. Оскільки необхідною умовою для спекулятивної гри є саме нестабільність, можна уявити, що сировинні ринки очікує до-

сить напружене життя. В цьому контексті розмови про привабливість капіталовкладень в діаманти мають велику частку ризиків. Особливо в контексті аналогічних тверджень щодо інвестиційної привабливості діамантів у середині 1980-х рр. Нині, як і в 1980-х рр. минулого сторіччя, ринок діамантів є надзвичайно складним і менш прозорим, ніж ринок золота. Крім індексів Polished Prices, Rapaport Index офіційних котирувань цін на діаманти не існує. На відміну від злитків золота, всі камені різні, і тільки фахівець здатний оцінити їхню вартість, яка може становити від десятків до мільйонів доларів. Рекордні за вартістю аукціонні продажі рідкісних алмазів, як, наприклад, на аукціоні Christies' в Лондоні у вересні 2013 р., не є віддзеркаленням загальної тенденції. Графічне зображення структурних змін за кілька років дає підставу вважати, що загалом структура видобутку алмазів по окремих державах залишалася відносно стійкою (рис. 2).

Водночас розраховані коефіцієнти структурних зрушень зреагували на фінансову кризу 2008–2009 рр., коли спостережувані структурні зміни були майже удвічі сильніші, ніж у попередні та наступні періоди. Примітно, що структура експорту виявляла велику стійкість порівняно зі структурою видобутку дорогоцінних каменів. Поряд з цим можна спостерігати високий рівень концентрації досліджуваних показників розвитку світового алмазного ринку, що віддзеркалюється в домінуванні великих учасників міжнародної торгівлі алмазами. Така значна ступінь концентрації показників на світовому алмазному ринку здебільшого обумовлена природними факторами. Проте аналітики стверджують, що алмазний ринок нині стабільним бути не може. У статистиці було застосовано аналітичне згладжування оптимальних результатів опису тенденції досліджуваних рядів на основі прямолінійних залежностей. Критерієм відбору найкращої форми тренда виступила максимальна величина коефіцієнта детермінації. В ринково-реальних умовах, зокрема, протягом 2009–2011 рр., ціна карата алмаза підскочила різко зі 100 до 175 дол. США.

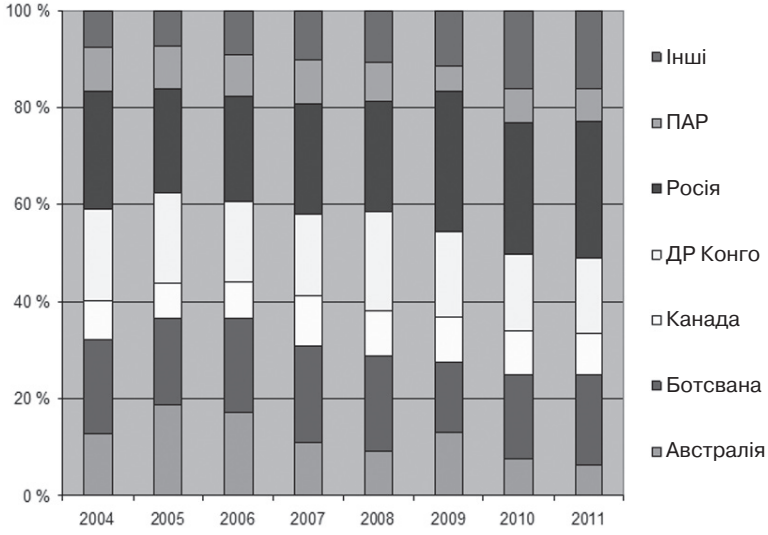

Рис. 2. **Структура світового видобутку алмазів у 2004–2011 рр.** [1]

При цьому 2009 рік береться як точка відліку, оскільки для алмазного бізнесу він був дуже несприятливим. Тоді експортні показники Антверпена, через який проходять до 80 % усіх видобутих у світі алмазів, скоротилися на 70 % до рівня 2008 р. Ціни були дуже низькими, і виникла необхідність знайти шляхи їх зростання. Загалом попит на діаманти продовжуватиме зростати. До 2020 р. очікується подвоєння попиту над пропозицією через попит середнього класу з Китаю, Японії та Індії. Щорічний приріст попиту на діаманти зараз становить 6,4 %, а до 2020 р. має досягти 247 млн каратів. Для порівняння, в 2010 р. виробництво діамантів склало 133 млн каратів. Зльоти цін на золото в минулому також часто закінчувалися масштабним падінням. Так було в 1915–1920 рр., у 1941 р., 1947 р., у 1951–1966 рр., у 1974–1976 рр., у 1981 р., 1983–1985 рр., 1987–2000 рр. і в 2008 р. Так, у 2011 р. ціна золота дійшла до 1921,15 дол. за трійську унцію, проте з тих пір жовтий метал неабияк знецінився. Ціни на золото впали на 38 % і нещодавно перейшли поріг у 1200 дол. США. Як і будь-яка сировина, золото купується через ф'ючерсні контракти. Кредитне плече для них зазвичай становить приблизно 15 : 1. При цьому необхідно розуміти, що реальний ринок накладає обмеження на те, як сильно можуть подорожчати промисловий метал, енергоносії або сільськогосподарський продукт, перш ніж його найбільші покупці не почнуть використовувати альтернативні варіанти. Скажімо, вуглецеве волокно стримує ціни на алюміній, природний газ служить дешевшою (і екологічно чистою) альтернативою топкового мазуту. У золота немає реальної альтернативи. Останнім часом курс золота і попит на нього різко зросли, оскільки використання цього металу як інвестиційного притулку в період кризи стало вельми популярним. Конкуренція в алмазопроводах між видобувними, гранувальними та торгуючими алмазною продукцією підприємствами загострилася. Зниження попиту на діаманти і ювелірні вироби з діамантами в 2012 р. призвело до зміни пропорцій між секторами алмазного бізнесу, і показники світового алмазопроводу 2012 р. відрізняються від попереднього. Разом з тим в алмазодобувній галузі основну роль відіграють чотири найбільші компанії, які завдяки злагодженій політиці не тільки спромоглися зберегти стійкість, але й зберегли свої лідируючі позиції в цьому сегменті ринку. Стан фінансових інструментів нині складає головний ризик алмазної галузі, оскільки: виробники діамантів пов'язані зобов'язанням сплати алмазовидобувним корпораціям авансу по придбанню алмазів; існує необхідність кредитування ритейлерів на 90 днів; є значною вартість фінансування для сектору дрібних, малих і середніх підприємств, які починають складати основу алмазної галузі. Нині помітно тренд, коли число дрібних і середніх виробників алмазів з можливостями інвестування в розроблення нових родовищ зростає, тобто глобальний клуб виробників алмазів стає все більш роздробленим (зокрема: якщо частка "De Beers" ще приблизно 20 років тому складала 80 % світового обсягу пропозиції, то нині — 35–38 %; на частку виробника номер два, російську "АЛРОСА", припадає понад 25 %. Тобто значну роль починають відігравати невеликі виробники алмазів. До них відносять, наприклад, "Petra Diamonds", яка з'явилася і розвивалася після викупу колишніх рудників компанії "De Beers".

У 2011 р. "Petra Diamonds" отримала за рахунок випуску акцій 325 млн дол. і придбала родовище Фінш (Finsch) в ПАР за 210 млн дол. і перейшла від Ринку альтернативних інвестицій (AIM) на Основний ринок (Main Market) Лондонської фондової біржі. У 2016 р. "Petra Diamonds" оголосила про укладення угоди про спільне підприємство з "Ekapa Mining (Pty) Ltd", за якою ці дві компанії мають об'єднати свої відповідні виробництва в Кімберлі. Спільне підприємство з видобутку алмазів Екапа (Ekapa) в Кімберлі включає підземне родовище Кімберлі Андеграунд, численні програми повторної обробки і Центральний завод з обробки. Обсяг виробництва алмазів у 2017 р. склав 4,5 млн каратів. Канадська алмазодобувна компанія "Dominion Diamond Corp", якій належить рудник Екаті (Ekati) і 40 % рудника Даявік (Diavik) за Полярним колом, стала третім у світі найбільшим виробником алмазів з точки зору вартості. "Gem Diamonds", яка називає себе провідним виробником алмазів у світі, що видобувають високоякісні алмази, належать 70 % рудника Летсенг (Letšeng) в Лесото та Гхагху (Ghaghoo); ряд ГГР компаній не змогли виконати фінансові умови укладених договорів, а деякі трейдери, акції яких продаються на біржі, зіткнулися з катастрофічним падінням цін на свої акції. "Lucara Diamond Inc", виробник алмазів середнього масштабу, оголосила про виявлення алмазу вагою 1 111 каратів у Ботсвані, який, за оцінками, може коштувати щонайменше 60 млн дол., а також ще двох величезних алмазів вагою понад 300 і 800 каратів відповідно. Дорогоцінний камінь вагою 1 111 каратів є другим найбільшим у світі коли-небудь здобутим алмазом після Куллінана (Cullinan), що важив 3 106 карата. Також у листопаді Sotheby's виставив на аукціон діамант Blue Moon вагою 12,03 карата за 48,5 млн дол., встановивши, за заявою аукціонного будинку, світовий рекорд для діаманта будь-якого кольору. Діамант "без внутрішніх вад", проданий на торгах Sotheby's в Женеві, побив попередній рекорд, коли аукціонний будинок продав рожевий діамант Graff Pink вагою 24,78 карата за 46,2 млн дол. У цьому ж місті в 2010 р. днем раніше Christie's продав рожевий діамант "Sweet Josephine" вагою 16,08 карата за 28,6 млн дол. на своєму аукціоні в Женеві. Однак ці рекламні продажі висвічують й парадокс алмазопроводу. Більшість покупців купує дрібні алмази, а алмазні фірми банкрутують. Наприклад, "Paragon Diamonds", що експлуатує рудник Лемфане (Lemphane) в Лесото, була тимчасово відсторонена від діяльності на Лондонському ринку альтернативних інвестицій (Alternative Investment Market) через фінансові проблеми. У фірми акції впали на третину в цьому році. "Petra Diamonds", акції якої також впали на Лондонській фондовій біржі з двох фунтів стерлінгів до 67 пенсів протягом 2015 р. Ціни на акції впали і в інших алмазовидобувних компаній, наприклад, "Gem Diamonds" і "Firestone Diamonds", обидві з яких ведуть видобуток у Лесото. Кожному діаманту необхідно знайти свою нішу, а з огляду на те, що умови торгівлі на світовому ринку залишаються жорсткими, то бізнес кольорових діамантів все більше займається просуванням діамантів як засобу для інвестицій. Так, кольорові діаманти складають всього 1 % від загального ринку діамантів. А за оцінками деяких експертів галузі, всього один карат кольорових діамантів доводиться на 100 000 каратів білих діамантів.

Якщо і цього було б недостатньо для постійного зростання цін на кольорові діаманти, то пропозиція падає, в той час як попит, особливо з боку колекціонерів та інвесторів, зростає. У 2013 р. зріс попит на ювелірні вироби в Азії (включаючи Близький Схід) на 21 %, а попит на інвестиційні злитки злетів на 43 %. Таким чином, вважається, що у світі покупки ювелірних виробів, а також монет і злитків, зросли на 24 % і досягли 4 тис. 45 тонн при світовому обсязі видобутку золота 3 тис. 22 тонни. За даними митної статистики, імпорт срібла в Китай у березні 2014 р. зріс на 18,5 % у річному вираженні і склав 228,043 тонн. Імпорт срібла в першому кварталі 2014 р. склав 790 тонн, що на 22,6 % вище, ніж у першому кварталі 2013 р. Основні поставки проводилися з Японії, США і Тайваню в першому кварталі 2013 р.

Отже, насправді природа ГМДВ є "регіональною" і обслуговує такі центри: Північна Америка, Європа та Східна Азія. Перші два регіони — переважно центри попиту, а останній — центр пропозиції. Однак ця тенденція може змінитися в міру реформування Китаєм своєї економіки в бік зростання споживчого попиту. Процес створення та підтримки функціонування ГМДВ тримається на інвестиційних стратегіях ТНК, пов'язаний із "девертикалізацією" своєї діяльності та залученням незалежних підрядників для зниження вартості операцій та ризиків у контексті глобалізованого виробництва. Алмазопроводи нині слугують зразком організації бізнесу в ГМДВ. З технічними цілями нині використовується 99 % штучних алмазів, які вперше з'явилися 65 років тому, а 95 % природної сировини припадає на ювелірний попит. На відміну від злитків золота, всі камені різні. Тільки фахівець здатний оцінити їхню вартість, яка може становити від десятків до мільйонів доларів. Рекордні за вартістю аукціонні продажі рідкісних алмазів не стали віддзеркаленням загальної тенденції. Структура видобутку алмазів по окремих країнах залишалася відносно стійкою. В алмазному бізнесі майбутнього, ймовірно, основна увага оброблювачів алмазів буде направлена на управління ланцюжком поставок з метою отримання більш вигідного результату для всіх учасників технологічного процесу. Нове, кероване попитом, середовище вплине на процес розподілу безпрецедентним способом: з урахуванням капіталоємності продукції успіх кожного учасника залежатиме від його здатності зберігати мінімально необхідні запаси, і велика їх частка буде постійно циркулювати по каналу від обробки до продажу кінцевому споживачеві. Аналіз свідчить про фундаментальні перетворення колись консервативної і закритої галузі, як ринок алмазів та діамантів. Причому ці процеси мають системний характер за глибиною

Прогнозні значення світового алмазопроводу в 2016–2030 рр. млрд дол. США

№ пор.	Сегменти алмазопроводу	2016	2020	2025	2030
1	Видобуток алмазів	14,4	18	20	25
2	Виробництво діамантів	22,1	24	25	32
3	Продажі ювелірних виробів з діамантами	78,4	84	92	100
	Всього	114,9	126	138	157

охоплення учасників, просторового поширення і наростання в часі. Фінансові інструменти нині складають головний ризик алмазної галузі. Концепти щодо однорідності ринку дорогоцінних металів і вартості платини і паладію, яка не повинна принциповим чином відрізнятися від цін на золото і срібло, є помилковими. Світовий ринок кожного з цих дорогоцінних металів є унікальним, що цілком закономірно призводить до виникнення цінових розбіжностей.

Джерела

1. *Айвазов С. Ю., Минашкин В. Г.* Структура и эволюция мирового рынка алмазов // Вестн. Ростовского гос. экон. ун-та (РИНХ). 2012. № 2 (38). С. 96–102.
2. "Алмазопровод" — отличное слово [Електронний ресурс] // Блог "Золото для людей". URL: http://gold-for-people.blogspot.com/2013/03/blog-post_18.html
3. *Жевтило В. И.* Схема кимберлийского процесса для трансграничной торговли алмазами // Рос. предпринимательство. 2013. № 3 (225). С. 109–114.
4. *Жевтило В. И.* Метод клубной конвергенции при обеспечении экономической безопасности алмазопровода // Рос. предпринимательство. 2013. № 7 (229). С. 100–106.
5. *Калитин В., Матвеев А., Черный Е.* Освоение минерально-сырьевых ресурсов в условиях глобализации [Текст] // Проблемы теории и практики управления. 2002. № 6. С. 23–28.
6. *Лукин В., Матвеев А.* Тайна озера Восток // Международная жизнь. 2006. № 3. С. 107–120.
7. *Матвеев А.* О некоторых аспектах управления алмазно-бриллиантовым комплексом России // Проблемы теории и практики управления. 2001. № 1. С. 72– 75.
8. *Матвеев А.* Методы борьбы ТНК за ресурсы // Проблемы теории и практики управления. 2000. № 6. С. 43–48.
9. *Поляков А.* Падение бриллиантов [Електронний ресурс] // Эксперт Online. URL: http://expert.ru/expert/2016/04/padenie-brilliantov
10. *Стрельников Е. В.* Драгоценные камни как инвестиционный актив: автореф. ... канд. экон. наук. Екатеринбург: Уральский гос. экон. ун-т, 2009. 21 с.
11. *Bair J.* Global Capitalism and commodity chains: Looking back, going forward // Competition and Change. 2009. Vol. 9. № 2. P. 153–180.
12. *Gereffi G.* The organization of buyer-driven global commodity chains: how US retailers shape overseas production networks // Commodity Chains and Global Capitalism / G. Gereffi and M. Korzenievicz (eds.). Westport, CT: Praeger, 1994. P. 95–122.
13. *Porter M.* Competitive advantage: creating and Sustaining Superior Performance. New York: The Free Press, 1985.

Дікарєв О. І., Степанов О. П. Алмазопроводи як модель глобальних мереж добавленої вартості. *На розвиток тези експертів ЮНКТАД про те, що 80 % добавленої вартості світової економіки формується в глобальних мережах добавленої вартості корпорацій, що фрагментують процес створення та просторового структурування робіт, мінерально-сировинного комплексу в цілому, висувається гіпотеза про те, що найважливіша роль у глобалізації освоєння мінерально-сировинної бази планети належить таким факторам-зусиллям: урядам промислово розвинених країн з забезпечення на-*

ціональних потреб у мінеральній сировині; міжнародним економічним структурам мереж. Алмазний ринок позиціонується як експериментальна модель, і висувається гіпотеза про те, що саме на ньому було відпрацьовано механізм управління глобальними сировинними ринками та геологічно-розвідувальними роботами.

Dikarev O. I., Stepanov O. P. Diamond Pipes as a Model of Global Value Added Networks. *The development of the thesis of UNCTAD experts that 80 % of the added value of the world economy is being formed in the global value added networks of corporations that fragment the process of creation and spatial structuring of the works, the mineral raw materials complex as a whole, the hypothesis that the most important role in the development of globalization is put forward The mineral-raw material base of the planet belongs to the following factors-efforts: governments of industrialized countries to ensure national needs in mineral raw materials; international economic structures of networks. The diamond market is positioned as an experimental model, and the hypothesis is put forward that it was at it that the mechanism of management of global commodity markets and geological-intelligence works was worked out.*

Дикарев А. И., Степанов А. П. Алмазопроводы как модель глобальных сетей добавленной стоимости. *В развитие тезиса экспертов ЮНКТАД о том, что 80 % добавленной стоимости мировой экономики формируется в глобальных сетях добавленной стоимости корпораций, фрагментирующих процесс создания и пространственного структурирования работ, минерально-сырьевого комплекса в целом, выдвигается гипотеза о том, что важнейшая роль в глобализации освоения минерально-сырьевой базы планеты принадлежит таким факторам-усилиям: правительствам промышленно развитых стран по обеспечению национальных потребностей в минеральном сырье; международным экономическим структурам сетей. Алмазный рынок позиционируется как экспериментальная модель, и выдвигается гипотеза о том, что именно на нем был отработан механизм управления глобальными сырьевыми рынками и геологически-разведочными работами.*

Надійшла 15 листопада 2017 р.

УДК 331.45

А. В. КАЛЬЯНОВ
Приазовський державний технічний університет, м. Маріуполь

ЕКОНОМІЧНІ НАСЛІДКИ ПОГІРШЕННЯ ЗДОРОВ'Я РОБІТНИКІВ У СФЕРІ ОХОРОНИ ПРАЦІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 28–32

Розглядаються економічні наслідки погіршення здоров'я робітників у сфері охорони праці України та деяких зарубіжних країн.

Головним принципом державної політики України в галузі охорони праці є пріоритет життя та здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці. Він передбачає турботу про робітника і запровадження системних заходів щодо забезпечення охорони праці. Інвестиції в охорону праці і здоров'я, з точки зору соціоекономіки, дають змогу підтримувати його відповідний рівень та працездатність і підвищувати результативність праці робітників.

Охорону праці в Україні в цьому зв'язку можна справді віднести до однієї з найважливіших проблем національної безпеки держави, тому що від її стану в певній мірі залежить якість трудового потенціалу, який переважатиме на відповідних сегментах ринку праці у 2020–2040 роках [1; 2].

Аналіз свідчить, що кожного дня від пов'язаних з роботою травм та захворювань в усьому світі гине 6300 осіб, це більше 2,3 млн смертей за рік. Кожний з 337 млн нещасних випадків, що трапляються на виробництві, призводить до тривалої відсутності працівника на робочому місці.

З точки зору людського життя вартість цієї трагедії має відчутні економічні збитки у вигляді витрат робочого часу на лікування та реабілітацію здоров'я, сплату державної допомоги, які оцінюються у 4 % світового ВВП на рік [3].

За кількістю смертельних випадків на 1000 працюючих Україна має високі показники (0,104), країни з ринкового економікою — (0,038), інші країни Європи — (0,053). Матеріальні збитки від аварій в Україні на декілька порядків перевищують витрати на заходи з охорони праці [4].

Співвідношення смертельних і звичайних травм у світі складає, за даними Міжнародної організації праці (МОП), 1 : 760, в Україні — 1 : 18, що свідчить про знаходження багатьох випадків травм у "тіні". Істотно погіршується стан здоров'я працюючого населення. Лише епідемія туберкульозу в Україні щорічно призводить до загибелі понад 10 тисяч людей [5]. При існуючих темпах погіршення здоров'я робітників вже до 2020 року потреба в трудових ресурсах може бути задоволена лише на 40–50 % [6].

© А. В. Кальянов, 2017

Статистика свідчить, що за неефективністю діючих інтегрованих систем менеджменту в галузі охорони праці розвинені країни світу за рік втрачають, за оцінками МОП, 4 % ВВП у зв'язку з нещасними випадками на виробництві та професійними захворюваннями. ВВП України становить близько 1,5 трлн грн, тобто щорічно втрачається орієнтовно 660 млрд грн [7].

Серед причин, які призводять до нещасних випадків, аварій та загибелі робітників, найбільш вагомим є "людський фактор", що становить понад 85 % [8].

Випадки професійних захворювань, травматизму та загибелі працівників на виробництві призводять не тільки до соціальної, моральної та фізичної шкоди, а й до значних економічних збитків. Щорічно суспільство через смертельні випадки втрачає понад 100 млн грн. Згідно з Програмою поліпшення стану безпеки та гігієни праці в Україні щорічно витрачається близько 1,8 млрд грн на відшкодування збитків, медичну, професійну, психологічну та соціальну реабілітацію здоров'я і працездатності людей, які постраждали від нещасних випадків на виробництві, у тому числі на роботах з підвищеною небезпекою.

У період незбалансованих ринкових перетворень в українській економіці вона не стала соціально орієнтованою до відновлення здоров'я населення. В результаті в Україні ВВП знизився більше, ніж за роки Другої світової війни, розмір бюджету — у 5 разів, за кордон було вивезено капіталу, за різними оцінками, від 40 до 100 млрд дол. США. Більше половини виробництва перейшло в так звану тінь, коли до державного бюджету не надходить жодної копійки [9]. Нині Україна — єдина серед країн СНД, яка не має додаткового джерела фінансування — безкоштовного медичного страхування населення, у тому числі працюючого [10].

Тому заслуговує на увагу реформа структур охорони здоров'я у Німеччині. Формула медичного страхування така, що 50 % засобів платить підприємство, а інші 50 % — сам робітник. Лікарняний листок з тимчасовою непрацездатністю оплачується в розмірі 100 % до 6 тижнів. Робітник зі своєї заробітної плати повинен щомісячно виплачувати страхові внески на медичне страхування у розмірі 6 %, у пенсійний фонд страхування від безробіття — 1,5 %. При страхуванні тимчасової втрати працездатності в Бельгії, Люксембурзі, Франції та Італії грошова допомога виплачується до одужання, у Великобританії не більше 22, в Ірландії — не більше 26 тижнів. Виплата у зв'язку зі стійкою втратою працездатності здійснюється в країнах Європи у тому випадку, якщо величина її втрати перевищила визначений "критичний рівень". Такий рівень встановлений в Ірландії та Великобританії в межах 10 %, Італії — 11 %, Данії — 15 %, Німеччини — 20 %, Греції — 33 %. При цьому, наприклад, у Нідерландах 1 % втрати професійної працездатності оцінюється в 100 тис. франків [11].

За даними американського професора Джонса Лі (1994), оприлюдненими у його праці "Економіка охорони праці та фізичний ризик", життя робітника оцінюється в США не менш ніж 830 тис., в Італії (у перерахунку) — не менше 600 тис. доларів.

При оцінюванні розповсюдженості профзахворювань в Україні та країнах СНД встановлено, що цей показник у 28–38 разів менший, ніж у Німеччині та США, проте фактична тяжкість їх соціально-економічних наслідків у 1,5–2 рази є вищою. Найбільш несприятливими ці наслідки виявляються у вугільній галузі України.

У зв'язку з тим, що професійні захворювання нерідко характеризуються стійкою втратою працездатності, інвалідизацією та смертністю працівників, для оцінювання постійної непрацездатності та інших наслідків у деяких зарубіжних країнах опрацьована та діє "перевідна" спеціальна шкала [12]. У ній враховуються наслідки профзахворювань (смертельна, повна та часткова втрата працездатності), ступінь та величина втрати працездатності у людино-днях (див. таблицю).

Розглядаючи українське законодавство щодо основних соціальних ризиків працюючого населення, слід зазначити, що воно передбачає певні форми соціального забезпечення. Однак досі не ратифіковані Європейський кодекс соціального забезпечення та жодна конвенція у цій сфері.

Досвід розвинених країн і дані вітчизняних авторів свідчать, що найефективнішим засобом зменшення професійних ризиків і рівня аварійності технічних систем залежно від видів і виробничого характеру діяльності в умовах підвищеної небезпеки є професійний психофізіологічний відбір [8]. Він забезпечує зменшення аварійності на підприємствах на 40–70 %, кількість техногенних катастроф — на 20–25 %, зниження рівня травматизму через "людський фактор" — на 40–45 % [4].

Підраховано, що кожний долар, який вкладений у профвідбір до професій в умовах підвищеної небезпеки, дає 10 тис. дол. прибутку.

Для вирішення соціально-економічних проблем у сфері охорони праці необхідно реалізувати системно-синергетичний підхід, основу якого складають

Шкала оцінювання віддалених наслідків загибелі, часткової та повної втрати працездатності робітників

Віддалені наслідки погіршення здоров'я	**Ступінь втрати працездатності**	**Величина втрати працездатності,** людино-дні
Смертельний наслідок		6000
Повна втрата працездатності	100	6000
Часткова втрата працездатності, % до повної	90	5400
	80	4800
	70	4200
	60	3600
	50	3000
	40	2400
	30	1800
	20	1200
	10	600

вдосконалення законодавства з охорони праці і профілактичні заходи щодо попередження порушення здоров'я працюючого населення, які повинні мати превентивний характер.

Перспективи подальших наукових досліджень економічних наслідків працюючого населення полягають в інтегрованому вивченні та цілісному прагматичному втіленні в основних положеннях державної політики у сфері охорони праці потреб людського розвитку, включаючи соціальний захист робітників, зайнятих у небезпечних та екстремальних умовах праці, у визначенні та попередженні професійних ризиків в окремих галузях економіки для подальшої профілактики погіршення здоров'я людини.

Література

1. *Антонюк В. П.* Соціально-економічні проблеми формування і використання трудового потенціалу Донецької області // Соціоекономіка: зб. наук. пр. / редкол.: О. О. Амоша (відп. ред.) та ін. Донецьк: НАН України; Ін-т економіки промисловості, 2009. С. 100–112.
2. *Антонюк В. П.* Проблеми суспільного розвитку України в контексті соціоекономічної традиції // Соціоекономіка: зб. наук. пр. / редкол.: О. І. Амоша (відп. ред.) та ін. Донецьк: Ін-т економіки промисловості, 2010. С. 16–26.
3. Обращение по случаю Всемирного дня охраны труда // Охрана труда. 2010. № 5. С. 4.
4. *Левкевич Л.* Психофизиологическая экспертиза — требование времени // Охрана труда. 2010. № 6. С. 50–51.
5. *Теличко К.* Плодотворная встреча на благо людям, на благо государства // Охрана труда. 2010. № 4. С. 6–7.
6. *Хара В.* Охрана труда в стране: проблемы и пути их решения // Охрана труда. 2010. № 12. С. 9–13.
7. *Максимов А.* На Европу надейся, а сам не плошай // Охрана труда. 2014. № 7. С. 17.
8. *Кальянов А. В.* Психология безопасности труда // Донецк: Учебный центр Донецкого областного совета профсоюзов, 2008. 32 с.
9. *Голяченко О. М.* Реформа охорони здоров'я в Україні: як вихід з кризи. Київ: ВСВ "Медицина", 2010. 79 с.
10. Медицина на голодном пайке // Аргументы недели. 2010. 9 декабря.
11. *Кальянов А. В.* Економічні аспекти медичного страхування // Схід. 1997. № 2 (9). С. 14–18.
12. *Роик В. Д.* Социальная защита работников от профессиональных рисков. Черноголовка, 1994. 284 с.

Кальянов А. В. Економічні наслідки погіршення здоров'я робітників у сфері охорони праці. *Проаналізовано статистичні показники погіршення здоров'я робітників у сфері охорони праці, визначено економічні збитки від травм, аварій та загибелі працівників. Для вирішення проблем в охороні праці запропоновано системно-синергетичний напрям.*

Kalyanov A. V. The economic consequences of the deterioration of the health of workers in the field of occu-

pational safety. *The statistical indicators the deterioration of workers' health in the sphere of protectioneconomic losses from injuries, accidents and deaths. For solutions problems in labor protection system-sunergy direction.*

Кальянов А. В. Экономические последствия ухудшения здоровья работников в сфере охраны труда. *Сделан анализ статистических показателей ухудшения здоровья работников в сфере охраны труда, определены экономические потери от травм, аварий и гибели людей. Для решения проблем в охране труда предложено системно-синергетическое направление.*

Надійшла 1 лютого 2017 р.

УДК 338.484.6; 159.9

В. В. БАЄВ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

МЕДИЧНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ПСИХОЛОГІЧНОЇ РЕАБІЛІТАЦІЇ УЧАСНИКІВ АТО УКРАЇНИ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 33–39

У багатьох зарубіжних країнах учасникам бойових дій надається не тільки медична допомога, а й фізична та психологічна реабілітація. Проаналізована нормативно-правова база України свідчить про недосконаліть законодавчих змін, які б унормували порядок надання психологічних реабілітаційних послуг учасникам АТО. Доведено, що для організації психологічної реабілітації учасників АТО доцільно використовувати не тільки зарубіжний довід, а й запроваджувати виїзний медичний туризм з використанням як провайдерів медико-психологічних послуг провідних зарубіжних клінік та реабілітаційних центрів.

Психологічна реабілітація знаходиться на перетині трьох самостійних наук — медицини, педагогіки і психології — і має багато видів (соціальна, спортивна, медична, психофізіологічна, дитяча та ін.).

Реабілітологи надають психофізіологічну допомогу людям, а також розробляють різні методики з відновлення організму, основою яких є багаторічний досвід лікарів, психологів та інших фахівців цього напряму [5].

За даними Міністерства охорони здоров'я України, майже 80 % демобілізованих бійців АТО (Антитерористичної операції) потребують психологічної реабілітації, але психологічної допомоги потребують не тільки демобілізовані бійці, а й члени сімей загиблих, зниклих безвісти, військовополонених, переселенці з тимчасово окупованих територій [6].

Сьогоднішня система психологічної допомоги учасникам АТО має три складові:

1. Державна програма "Заходи з психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції", яка фінансується з бюджету.
2. Грантові фонди та громадські організації, які проводять психологічні тренінги та консультації.
3. Місцеві центри надання психологічних послуг учасникам антитерористичної операції.

© В. В. Баєв, 2017

На сьогодні Центральна військово-медична комісія вже видала понад 10 тис. постанов, що зв'язують поранення, контузію, каліцтво або захворювання з участю в АТО. Станом на 15 серпня 2017 р. психологічну реабілітацію пройшли тільки 4 тис. захисників України.

За роки проведення АТО так і не були прийняті законодавчі зміни, які б унормували порядок надання психологічних реабілітаційних послуг. З аналізу норм чинного законодавства, зокрема Закону України "Про реабілітацію інвалідів в Україні" № 2961-IV від 06.10.2005 р., слід зазначити, що система реабілітації спрямована тільки на тих, хто вже має інвалідність, але не для того, щоб уникнути інвалідизації і запобігти погіршенню стану здоров'я.

Ніякі спеціальні норми з психологічної реабілітації військовослужбовців, які брали участь у бойових діях, чинним законодавством теж не передбачені. Протоколи із стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі (ПТСР), затверджені Наказом МОЗ "Про затвердження та впровадження медико-технологічних документів зі стандартизації медичної допомоги при посттравматичному стресовому розладі" № 121 від 23.02.16 р., — єдиний документ, що стосується реабілітації військовослужбовців. Однак протоколи регулюють вузькоспеціалізовані питання ПТСР і надання допомоги військовослужбовцям у закладах МОЗ. Порядок надання допомоги при інших захворюваннях і розладах, які можуть виникнути у людини, яка пройшла через бойові дії, законодавством поки не встановлено [6].

Зміни, внесені у 2015 році в ст. 11 Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", вимагають від учасників АТО обов'язкового проходження психологічної реабілітації після повернення з районів бойових дій. Але ухвалена зазначена норма прямо суперечить основам законодавства України про охорону здоров'я, що містить пряму заборону обов'язковості і примусового медичного або психологічного втручання. А брак бюджетного фінансування остаточно унеможливлює обов'язкове проходження психологічної діагностики та реабілітації учасниками АТО [2].

Наказом Міноборони № 703 від 09.12.2015 р. [3] було затверджено переліки медичних показань і протипоказань до санаторного лікування та медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах ЗСУ. Тобто визначено перелік захворювань.

Наказом Міноборони № 702 від 09.12.2015 р. [4] затверджено Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців ЗСУ, які брали участь в АТО, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів). У Положенні зазначено, що реабілітаційні заходи проводяться з усіма військовослужбовцями зі складу військових частин, які проходять відновлення боєздатності, у зв'язку з великою поширеністю стресових розладів серед військовослужбовців.

Таким чином, згідно з Наказом після виведення з району проведення АТО для відновлення боєздатності військової частини повинен починатися етап психофізіологічної діагностики військовослужбовців. На цьому етапі особовий склад проходитиме обов'язкове психодіагностичне обстеження, проведе-

не штатними посадовими особами і силами позаштатних (спеціалізованих) груп.

Військовослужбовці повертаються із зони АТО не тільки з фізичними, а й психічними травмами, часто більш серйозними, ніж поранення.

Згідно із звітом Уповноваженого Верховної Ради з прав людини за результатами моніторингового візиту в Центр психологічної реабілітації та лікування для учасників АТО, що працює на базі Чернігівської обласної психоневрологічної лікарні, на законодавчому рівні не прописані питання госпіталізації, лікування та виписки військовослужбовців, які потребують психологічної допомоги. Потрібні центри соціально-психологічної реабілітації, і бажано не на базі психлікарень, а, наприклад, на базі військових госпіталів або санаторно-курортних комплексів, задля соціалізації військовослужбовців небажано поміщати їх до пацієнтів психлікарні [1].

За програмою "Заходи з психологічної реабілітації постраждалих учасників антитерористичної операції" на санаторно-курортне лікування виділено 22 млн грн, на професійне навчання та соціальну адаптацію (короткострокові курси тощо) — 27 млн грн, на психологічну реабілітацію — 50 млн грн, всього майже 100 млн грн!

Проведено тендери на надання послуг психологічної реабілітації, які виграли 13 установ. Хоча є нарікання щодо використання грошей, виділених на реабілітацію учасників АТО. У минулому році, наприклад, практично всі тендери виграли санаторії, в яких не було психологів або вони не мали досвіду роботи з демобілізованими бійцями [6].

Лише спільна та рівноправна взаємодія держави та суспільства в такому випадку реально можлива за умови встановлення відповідного соціального діалогу як найбільш цивілізованого та демократичного механізму врегулювання нинішніх конфліктів та проблем [10].

Так, в Ізраїлі, де допомога військовослужбовцям і демобілізованим має системний характер, відсоток хворих на ПТСР (посттравматичний стресовий розлад) знижений до 4–6 %, у Великобританії — до 8–10 % серед ветеранів, але, на жаль, поки у нас у країні психологічна допомога не має системного характеру [1].

Президент України Петро Порошенко заявив, що в Україні спільно з трастовими фондами НАТО розробляються програми з реабілітації українських військових, у тому числі і психологічної.

За допомогою міжнародних фондів, іноземної волонтерської допомоги, провідних клінік, оздоровчо-лікувальних, курортних та інших реабілітаційних закладів багатьох країн світу, які побоюються вкладати гроші в державний кошторис України, але готові самостійно надавати послуги, насамперед задля психологічної допомоги учасникам бойових дій в Україні, є застосування досвіду медичного туризму.

Медичний туризм — це новітня соціально-економічна галузь, розвиток якої обумовлений глобалізаційними процесами у світі. За аналітичними висновками International Medical Travel Journal медичний туризм перетворюється в одну з найбільш швидкозростаючих галузей [8].

На думку експертів ВООЗ, подальший розвиток медичного туризму і формування єдиного міжнародного медичного простору вже сьогодні здатний щорічно запобігти смерті 36 млн осіб, у тому числі на 10 % знизити смертність від раку і хвороб серця, психологічних хвороб, а також скоротити витрати на медичне обслуговування на 10,4 млрд дол. США [9].

Світовий ринок медичного туризму має тенденції до зростання та диверсифікації. Виникли основні види медичного туризму: діагностико-лікувальний, курортно-лікувальний, б'юті та оздоровчий туризм (див. рисунок). У кожному з наданих видів медичного туризму можливе, а інколи і необхідне застосування психологічної реабілітації.

Основним чинником розвитку макродестинацій медичного туризму виступає кількість у країні клінік, які мають міжнародні сертифікати надавачів медичної допомоги: ESMO, ISO 17025, ISO 15189, OHSAS 18001, Baby-friendly hospital, ANAB-ANSI-ASQ National Accreditation Board, TGA/DAR/TUV CERT, SCC та акредитовані за JCI, що підтверджують якість надання медичної допомоги в закладі. Більшість спеціалізованих туроператорів медичного туризму координує свою діяльність тільки з такими закладами [11].

З метою психологічної реабілітації ветеранів АТО доцільно використовувати всі види медичного туризму: діагностико-лікувального, оздоровчого та курортно-лікувального.

Розробляючи напрями виїзного медичного туризму для ветеранів АТО, в якості провайдерів надання медичних послуг можна розглядати найвідоміші клініки з реабілітації, в тому числі і психологічної. Провідними реабілітаційними центрами, які співпрацюють з організаціями медичного туризму, є:

• реабілітаційні центри Ізраїлю:

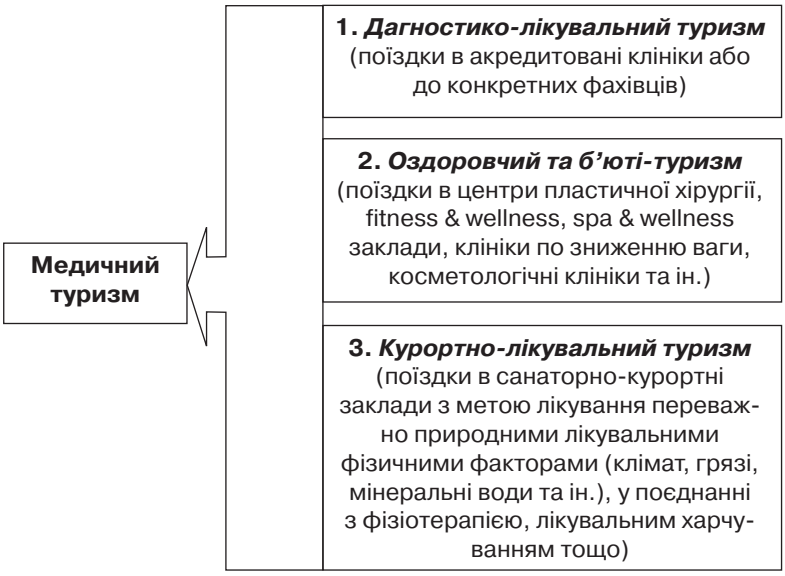

Види медичного туризму (авторська розробка)

реабілітаційний центр Бейт Левінштейн (м. Раанан), філія в Тель-Авіві, при медичній школі ім. Саклера, реабілітаційний центр "Реут" (м. Тель-Авів), клініка Шиба Ізраїль — Тель а-Шомер, клініка Едіт Вольфсон, клініка Бейлінсон, клініка Іхілов (медичний центр "Сураські"), клініка Асаф Ха-Рофе;

• реабілітаційні центри Німеччини:

університетська клініка Дюссельдорфа (м. Дюссельдорф), клініка нейрореабілітації "РеаНова" (м. Кельн), клініка Макса Грюндіга (м. Брюль), клініка доктора Франца Денглера (м. Баден-Баден), реабілітаційна клініка Медіан Флехтінген (м. Флетгінген), клініка Сана Дуйсбург (м. Дуйсбург) та ін.;

• реабілітаційні центри Туреччини:

медичний центр "Лів Хоспітал" (Liv Hospital) (м. Анкара, м. Стамбул), медичний центр "Анадолу" (м. Анадолу), медичний центр "Меморіал" (м. Анталія, Стамбул, Суад), мережа клінік Medicana та ін.

При впровадженні виїзного медичного туризму для ветеранів АТО доцільно розглядати такий напрям, як Ізраїль. Країна є світовим лідером у цьому напрямі та має багаторічний досвід психологічної реабілітації військовослужбовців.

Також доцільно використовувати такі складові ізраїльської системи охорони психічного здоров'я:

- систему діагностики і профорієнтації;
- систему психологічної підтримки військовослужбовця;
- реабілітацію та роботу з демобілізованих;
- підтримку цивільного населення в кризових ситуаціях;
- службу по роботі з сім'ями постраждалих.

Ізраїльський напрям виїзного медичного туризму обґрунтований успіхами роботи психологічної служби армії Ізраїлю, який оцінюється за такими критеріями [7]:

- кількість людей, яким потрібна була згодом госпіталізація внаслідок прояву гострих форм психіатричної патології;
- кількість суїцидів;
- кількість девіантних дій, викликаних тією або іншою формою психічних відхилень.

Основою роботи ізраїльських психологів є вербальне обстеження всіх військовослужбовців — які працюють в армії на постійній основі, так і резервістів, з подальшим розробленням рекомендацій (психотерапія у спеціальних центрах, різні форми відпочинку, групові заняття). Така методика визнана найякіснішим методом обстеження, що знижує перераховані показники практично до "нуля".

Організацією психологічної допомоги військовослужбовцям Ізраїлю займаються Міністерства охорони здоров'я, оборони і внутрішніх справ, які створили єдиний координаційний штаб для координації сил у кризових ситуаціях, включаючи військові операції, великі терористичні акти, стихійні лиха. Також велика частина роботи лягає на волонтерів, яких навчають чітким методикам поведінки в конкретних ситуаціях [7].

Отже, побудова злагодженої роботи зацікавлених міністерств, служб, громадських та волонтерських організацій в Україні може зайняти багато часу, а фахової висококваліфікованої психологічної реабілітації учасників АТО бійці потребують вже сьогодні.

Для повноцінного функціонування системи психологічної реабілітації військовослужбовців та інших постраждалих внаслідок бойових дій необхідно залучати Всесвітню та Українську Асоціацію Медичного Туризму, Раду з світової інтеграції охорони здоров'я (CGIH), іноземних спеціалістів і сертифіковані клініки з величезним досвідом надання фахової допомоги за рахунок кошторису благодійних фондів, цільової фінансової та медичної допомоги іноземних держав.

Джерела

1. *Блудшая М.* Старые методы реабилитации лишь ухудшают состояние бойцов [Електронний ресурс] // Общественно-правовой портал "Ракурс". URL: http://racurs.ua/767-psihologicheskaja-reabilitacija-vojennyh
2. *Лавренюк В.* Психологическая и медицинская реабилитация военнослужащих: что нового в законодательстве? [Електронний ресурс] // Зеркало недели. Украина. URL: https://zn.ua/SOCIUM/psihologicheskaya-i-medicinskaya-reabilitaciya-voennosluzhaschih-chto-novogo-v-zakonodatelstve -246295_.html
3. Про затвердження переліків медичних показань та протипоказань до санаторного лікування і медичної реабілітації в санаторно-курортних закладах Збройних Сил України: Наказ Міністерства Оборони України від 09.12.2015 р. № 703 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z1681-15
4. Про затвердження Положення про психологічну реабілітацію військовослужбовців Збройних Сил України, які брали участь в антитерористичній операції, під час відновлення боєздатності військових частин (підрозділів): Наказ Міністерства Оборони України від 09.12.2015 р. № 702 [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіційний веб-портал. URL: http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0237-16
5. Психологическая реабилитация [Електронний ресурс] // Оздоровительный центр Сыча Сергея Евгеньевича. URL: http://www.sych.com.ua/metodiki-lecheniya/psihologicheskaya-reabilitaciya/
6. *Тарасова А.* Психологическая реабилитация участников [Електронний ресурс] // Деловая столица. URL: http://www.dsnews.ua/society/aleksandra-tarasova-psihologicheskaya-reabilitatsiya-uchastnikov-14072016150000
7. *Фельдман А.* Организация психологической помощи военнослужащим на примере армии Израиля [Електронний ресурс] // Страна врачей. 2015. URL: http://medstrana.com/articles/6029/
8. Medical Tourism Climate Survey 2014 [Електронний ресурс] // International Medical Travel Journal. 2014. March. URL: http://www.imtj.com/resources/research-and-statistics/medical-tourism-climate-survey-2014/
9. Tourism White Paper. [Електронний ресурс] // World Health Organization. 2015. URL: http://www.who.int/gho/publications/world_health_statistics/EN_WHS2015_TOC.pdf

10. *Holovatyi M.* The state and society: The conceptual foundations and social interaction in the context of formation and functioning of states // Economic Annals – XXI. 2016. № 9–10. P. 4–8.
11. Лечебный Туризм // Никита Первый. URL: http://nikitafirst.com.ua/lechebnyi-turizm#sthash

Баєв В. В. Медичний туризм як інструмент психологічної реабілітації учасників АТО України. *З метою психологічної реабілітації учасників антитерористичної операції на сході України, членів їх сімей та переселенців доцільним вбачається залучення грошових надходжень міжнародних фондів, благодійних організацій, які за допомогою інструментарію медичного туризму в своїх країнах зможуть надавати висококваліфіковане лікування в реабілітаційних центрах та спеціалізованих клініках з великим досвідом надання спеціалізованої допомоги.*

Baev V. V. Medical tourism as an instrument of psychological rehabilitation of participants of the ATU of Ukraine. *For the purpose of psychological rehabilitation of participants in the antiterrorist operation in the east of Ukraine, members of their families and migrants, it is expedient to attract funds from international funds and charitable organizations that, through medical tourism tools, will be able to provide highly qualified treatment in their countries in rehabilitation centers and specialized clinics with tremendous experience provision of specialized assistance.*

Баев В. В. Медицинский туризм как инструмент психологической реабилитации участников АТО Украины. *С целью психологической реабилитации участников антитеррористической операции на востоке Украины, членов их семей и переселенцев целесообразным видится привлечение денежных поступлений международных фондов, благотворительных организаций, которые с помощью инструментария медицинского туризма в своих странах смогут предоставлять высококвалифицированное лечение в реабилитационных центрах и специализированных клиниках с большим опытом оказания специализированной помощи.*

Надійшла 11 грудня 2017 р.

УДК 378+378.2/330(477+438)

А. А. ЗАГОРОДНЯ
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

КОМПОНЕНТИ ПРОФЕСІЙНОЇ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ ЕКОНОМІЧНОЇ ГАЛУЗІ У ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДАХ УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 40–45

Розкрито сутність формування змісту освіти фахівців. Визначено актуальні завдання забезпечення якості професійно-економічної підготовки фахівців. Схарактеризовано методологічний, дидактичний, правовий, соціальний та інноваційний компоненти професійно-економічної підготовки фахівців. Представлено таблицю порівняльного аналізу компонентів змісту професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Польщі.

Зміни, які відбуваються в різних сферах життєдіяльності суспільства, вимагають пошуку нових методів, підходів та способів вирішення різноманітних життєвих ситуацій. Готовність до життя передбачає формування індивідуального розвитку студента з достатньою кількістю і якістю знань для того, щоб генерувати відповідні навички та здібності.

Реформування системи освіти передбачає, що суб'єкти навчання повинні розвивати себе переважно за рахунок нових предметів навчальної діяльності (наприклад, графіки, функції, рівняння, нерівності, нові концепції), які з'являються при вивченні нового навчального матеріалу. Розвиток студента — це гармонійний процес внутрішньої зміни індивідуальних фізичних, психологічних й духовних сил, які забезпечують реалізацію потенційних і життєвих цілей кожної особистості [3, *34*].

Діяльність студента — це когнітивне вивчення нового навчального матеріалу, оволодіння новими елементами навчальної діяльності за допомогою відомих способів традиційного навчання, проте інтегративні форми, методи й засоби навчання мають дуже повільний темп змін, затримуючи розвиток особистості учасників освітнього процесу.

Якість сучасної вищої економічної освіти передусім залежить від професійної компетентності та педагогічної майстерності професорсько-викладацького складу в тому чи іншому ВНЗ. Саме тому дуже важливо сформувати

© А. А. Загородня, 2017

новий тип педагогічного та економічного мислення не тільки студентів, але й викладачів, активізувати освітній процес за допомогою використання новітніх методик навчання, що, у свою чергу, дасть можливість отримати необхідний багаж знань, умінь та навичок у сфері морально-культурних норм, інноваційної та підприємницької діяльності, маркетингових послуг, стратегічного менеджменту, а також комерційного права.

На думку В. Жигірь, формування змісту освіти фахівця потрібно розглядати як цілісну, комплексну проблему, розв'язання якої здійснювати на основі ґрунтовних теоретико-методологічних підходів [1, *137*].

О. Падалка актуальними завданнями забезпечення якості професійно-економічної підготовки визначає: входження освіти нашої держави у світовий освітній простір; створення конкурентоспроможної професійно-економічної освіти та підвищення її якості; досягнення органічного зв'язку економічної освіти у виші із розвитком економічної системи України; забезпечення професійно-економічних знань, умінь, навичок випускників вищих навчальних закладів та їх участь в економічному житті України; посилення впливу освіти й науки на розвиток національної економіки; інформатизація професійно-економічної освіти; створення системи неперервної економічної освіти в системі "загальноосвітня школа – ПТНЗ, коледж – ВНЗ – післядипломна економічна освіта"; посилення виховної спрямованості економічної освіти, подолання розриву між освітою і вихованням студентської молоді [2, *47*].

На основі аналізу наукових джерел щодо змісту професійної підготовки фахівців економічної галузі слід виокремити загальні вимоги до його відбору та структурування. Зокрема, зміст підготовки фахівців майбутньої економічної галузі повинен: відповідати цілям обраної моделі освіти; відображати сучасні тенденції розвитку освіти та основні напрями інноваційних процесів у вищій професійній освіті; враховувати особливості освітніх інновацій та інноваційних педагогічних технологій, їх класифікацію; відбір змісту підготовки повинен відображати специфіку професійно-педагогічної підготовки до економічної діяльності в умовах інноваційного освітнього середовища вищого навчального закладу; змістовий компонент підготовки майбутніх фахівців економічної галузі повинен відображати досвід застосування набутих знань на практиці щодо упровадження освітніх інновацій у виробничий (управлінський) процес; досвід реалізації авторських інноваційних ідей на основі інноваційного проектування професійної діяльності; структурування повинно передбачати розвиток інноваційного стилю мислення, забезпечувати особистісно-професійний саморозвиток майбутнього фахівця економічної галузі як умови його здатності до інновацій; у змісті професійної підготовки необхідно враховувати як загальні принципи побудови змісту освіти (науковості, систематичності та послідовності, свідомості та активності, доступності тощо), так і принципи його оновлення (інноваційності, інтегративності, міждисциплінарності та ін.); необхідними структурними компонентами підготовки майбутніх фахівців економічної галузі повинні бути знання та досвід здійснення інноваційної професійної діяльності фа-

хівця в системі швидкісного розвитку економічної галузі; ефективність змісту професійної підготовки передбачається її результативністю, яку можна схарактеризувати як якісну освіту, що визначається освіченістю майбутнього фахівця економічної галузі, здатністю до особистісного саморозвитку та самовдосконалення.

Варто зазначити, що реформуванню змістової (інформаційної) складової освітнього процесу вищих навчальних закладів України сприяє і той факт, що кожен окремий навчальний заклад на підставі освітньо-професійної (освітньо-наукової) програми відповідно до певної спеціальності розробляє навчальний план, який визначає перелік та обсяг навчальних дисциплін у кредитах ЄКТС, послідовність вивчення дисциплін, форми проведення навчальних занять та їх обсяг, графік освітнього процесу, форми поточного й підсумкового контролю. Завдяки чому вищий навчальний заклад може реалізовувати право на інформаційне наповнення начального процесу дисциплінами, які сприяють збереженню національної культурної спадщини й національній самоідентифікації в умовах інтеграційних та глобалізаційних процесів [4, *68*].

На основі порівняльного аналізу змісту навчальних програм дисциплін, які використовують у професійній підготовці майбутніх фахівців економічної галузі в різних типах вищих навчальних закладів Польщі та України, доцільно виокремити критерії його відбору: 1) зміст економічної освіти структурований відповідно до логіки побудови системи майбутньої професійної діяльності фахівця економічної галузі; 2) основою професійної освіти фахівців економічної галузі є робоча навчальна програма (освітня програма підготовки фахівців) однієї або декількох дисциплін фахового циклу, що забезпечує професійну підготовку майбутніх фахівців; 3) теоретичні основи економічної освіти, які реалізуються через систему спеціально організованої практичної підготовки майбутніх фахівців, відображають сучасні досягнення в галузі економічної освіти і науки, нові тенденції практичного спрямування; 4) відбір змісту освіти враховує специфіку фахової професійної підготовки майбутніх фахівців та особливості організації освітнього процесу, що знаходять своє відображення у закономірностях та принципах, формах і методах, загальній технології професійної підготовки фахівця вищого навчального закладу економічної галузі; 5) формування змісту освіти обов'язково враховує індивідуальні задатки і здібності, їх можливості та потреби щодо здійснення продуктивної навчально-пізнавальної та професійно-зорієнтованої діяльності.

З огляду на зазначене, серед компонентів професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Польщі можна виокремити такі: методологічний, дидактичний, правовий, соціальний, інноваційний.

Разом з тим нерівномірний розвиток економіки, освіти, соціального та правового забезпечення освітнього процесу в Україні та Республіці Польща вносить певні відмінності у змістове наповнення кожного з компонентів (див. таблицю).

Порівняльний аналіз компонентів змісту професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Польщі (укладено автором)

Україна	**Республіка Польща**
1	2
Методологічний компонент	
- розробка та впровадження освітніх технологій на рівні експериментальних досліджень; - реалізація методів та підходів професійної підготовки у контексті апробації освітніх технологій	- концептуальне обґрунтування нових технологій у процесі професійної підготовки фахівців економічної галузі; - системна організація сукупності педагогічної, психологічної та соціальної підготовки
Дидактичний компонент	
- активне впровадження системи підготовки майбутнього фахівця за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій через низку експериментальних досліджень; - традиційна система методів навчання (словесні, наочні, практичні, методи формування позитивної мотивації учіння, методи активізації пізнавальної діяльності; методи контролю та самоконтролю) та окремі методи інтерактивного навчання та активної педагогічної взаємодії (кейс-метод, метод портфоліо, педагогічне проектування, відеометод, методи дистанційного навчання); - пошук системи методів підготовки та перепідготовки викладачів для організації навчання людей з особливими потребами	- організація професійної підготовки через новітні засоби навчання, що сприяє індивідуальному та диференційованому підходу до студента; - розгалужена класифікація методів навчання (оглядові, словесні, практичні, активізуючі, дидактичні ігри, експонуючі методи; методи пошуку інформації та ефективного використання інформаційної техніки, методи ефективного порозуміння і презентації власної точки зору; методи планування, організації та оцінювання здобутих знань; методи співпраці роботи в команді, групі, форсування стосунків; методи віддаленого навчання (E-Learning); - наявність розгалуженої мережі підготовки викладачів для роботи з людьми з особливими потребами
Правовий компонент	
- нормативне регулювання системою професійної підготовки майбутніх фахівців економічної галузі в контексті загальних положень Закону України “Про вищу освіту”; - відсутність єдиних стандартів вищої економічної освіти; - дистанційне навчання не врегульоване нормативно-правовою базою; - пошук та впровадження елементів правової підтримки осіб з особливими потребами для отримання вищої освіти	- підготовка фахівців економічної галузі здійснюється на основі єдиних розроблених освітніх стандартів; - підготовка фахівців економічної галузі можлива через систему дистанційної освіти з отриманням диплому про вищу освіту загальноприйнятого зразка; - розроблена система заходів підтримки осіб з особливими потребами для навчання у вищих навчальних закладах
Соціальний компонент	
- відсутність розробленої соціальної політики підтримки навчання студентів різних категорій;	- соціальна підтримка студентів з неоднаковими матеріальними можливостями для отримання вищої освіти у різних типах вищих навчальних закладів;

Закінчення таблиці

1	2
- поетапне впровадження освітньої політики академічної та професійної мобільності студентів та викладачів	- налагоджена співпраця між різними навчальними закладами як у межах країни, так і за кордоном, щодо реалізації можливостей академічної та соціальної мобільності
Інноваційний компонент	
- поступова ліквідація стереотипів, зміна поглядів на підготовку фахівців економічної галузі як постійної і незмінної системи; - традиційна мережа перепідготовки викладачів та їх стажування, обмежена напрямами та тематикою	- повна зміна наукової освітньої парадигми через євроінтеграційні процеси; - розвиток особистого та професійного світогляду викладача за допомогою інформаційних і комунікаційних технологій, можливості тривалого стажування у провідних навчальних закладах Європи за обраним напрямом

Підсумовуючи, слід зазначити, що основна мета підготовки майбутніх фахівців економічної галузі полягає в тому, що у вищих навчальних закладах Республіки Польща активно використовуються новітні технології на різних етапах та рівнях навчання, що знайшло своє відображення у змістовому наповненні компонентів професійної підготовки фахівців, натомість у вищих навчальних закладах України перевага надається усталеним, традиційним формам і методам навчання, а цілісні новітні технології підготовки майбутніх фахівців використовуються лише на етапах становлення та в межах експериментальних досліджень. В цьому контексті реалізація мети професійної підготовки гарантуватиме конкурентоспроможність майбутніх фахівців економічної галузі на сучасному ринку праці, а також активізує ефективне реформуванням системи професійної підготовки у межах вищого навчального закладу.

Джерела

1. *Жигірь В.* Теоретичні основи змісту професійної підготовки менеджера освіти у ВНЗ [Електронний ресурс] // Наукові записки, Бердянський державний педагогічний університет. URL: http://bdpu.org/sites/bdpu.org/files/konferencii/ped-nau/n1/ukr/20.pdf
2. *Падалка О.* Професійно-економічна підготовка майбутнього вчителя у контексті Європейської інтеграції // Вища освіта України. 2014. № 3 (2). С. 46–49.
3. *Пчелінцева І.* Освітній кредит // Вища школа. 2005. № 2. С. 95–100.
4. *Fokin J.* Theory and Technology of Learning: Approach Based on the Activity: Textbook for students of higher educational institutions. M.: The publishing center "Academy", 2006. 240 p.

Загородня А. А. Компоненти професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Республіки Польща. *Розкрито сутність формування змісту освіти фахівців.*

Визначено актуальні завдання забезпечення якості професійно-економічної підготовки фахівців. Схарактеризовано методологічний, дидактичний, правовий, соціальний та інноваційний компоненти професійно-економічної підготовки фахівців. Представлено таблицю порівняльного аналізу компонентів змісту професійної підготовки фахівців економічної галузі у вищих навчальних закладах України та Польщі.

Zagorodnya A. A. Components of professional training of specialists in the economic field in higher educational institutions of Ukraine and the Republic of Poland. *The essence of formation of the content of education of specialists is revealed. The actual tasks of ensuring the quality of professional and economic training of specialists are determined. The methodological, didactic, legal, social and innovative components of professional and economic training of specialists are characterized. The table of the comparative analysis of the components of the content of professional training of specialists of the economic field in higher educational institutions of Ukraine and Poland is presented.*

Загородная А. А. Компоненты профессиональной подготовки специалистов экономической отрасли в высших учебных заведениях Украины и Республики Польша. *Раскрыта сущность формирования содержания образования специалистов. Определены актуальные задачи обеспечения качества профессионально-экономической подготовки специалистов. Охарактеризованы методологический, дидактический, правовой, социальный и инновационный компоненты профессионально-экономической подготовки специалистов. Представлена таблица сравнительного анализа компонентов содержания профессиональной подготовки специалистов экономической отрасли в высших учебных заведениях Украины и Польши.*

Надійшла 13 квітня 2017 р.

УДК: 621 (477)

І. І. КАЛІНА
Інститут реклами, м. Київ

ПЕРСПЕКТИВИ СТІЙКОСТІ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ МАШИНОБУДІВНОЇ ГАЛУЗІ В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 46–53

Криза у промисловості та її структурі, деіндустріалізація економіки, низькотехнологічні види виробництв — архаїчна структура промислового виробництва в Україні призводить до низької конкурентоспроможності промисловості, втрати великої частини промислового потенціалу країни внаслідок зовнішньої агресії. Проаналізована машинобудівна галузь довела, що на сьогодні для досліджуваних підприємств найбільш типовими є публічні та приватні акціонерні товариства, причому стратегічно важливі об'єкти машинобудування залишаються традиційно державними.

Актуальність теми дослідження підтверджується тим, що створення та розвиток нових форм господарювання, зокрема інтегрованих бізнес-структур, стає однією з основних умов інтеграції України до Євросоюзу. Трансформаційні процеси ринкової економіки України не створили ефективних механізмів (організаційно-правового характеру) реалізації переваг великих інтегрованих структур різної організаційно-правової основи об'єднання, ще не сформувався ефективний приватний власник, зацікавлений у їх фінансовому оздоровленні, залученні додаткового капіталу, поліпшенні системи управління. Вплив факторів зовнішнього середовища (політично-правові, економічні, інноваційні тощо) в конкурентних умовах не дає змоги, для більшості вітчизняних бізнес-структур, ефективно господарювати, оскільки відсутня ефективна стратегія реформування (розвитку) економіки та її відносин. Одним з дієвих способів зміни форми власності підприємств є зміна форми власності насамперед на машинобудівних підприємствах, які будуть гігантами розвитку машинобудування України та держави загалом [1]. Адже машинобудування — провідна галузь промисловості, яка через власну найактивнішу частину основних виробничих фондів істотно впливає на інноваційний розвиток в інших галузях національної економіки, зростання показників трудового потенціалу, що визначають ефективність виробництва. Тобто машинобудування є фундаментальною галуззю технічного оновлення економіки.

© І. І. Каліна, 2017

Проблеми трансформації суб'єктів господарювання, формування та ефективного використання різних форм власності, тенденції розвитку машинобудівної галузі для економічної науки не є новими. Їх досліджено серед праць зарубіжних та вітчизняних авторів, разом з тим багато положень мають суперечливий та дискусійний характер: О. Ареф'єва, В. Базилевич, І. Богиня, О. Бойко, А. Гальчинський, В. Геєць, Л. Воротіна, А. Грищенко, М. Єрмошенко, В. Лановий, І. Лукінова, В. Мандибура, Н. Прокопенко, О. Рудченко, М. Чумаченко, А. Чухно, В. Щербак, Т. Веблен, Дж. Гелбрейт, Р. Коуз, Р. Коммонс та ін.

Проаналізуємо машинобудівну галузь України та перспективи її функціонування.

Зростання кількості підприємств тісно пов'язане з розширенням обсягів операцій на ринку злиттів і поглинань (M&A), особливо у 2013 — на початку 2014 р. Позитивна зміна динаміки укладених угод M&A свідчить про необхідність ефективного управління організаційно-правовими формами власності підприємств. За показниками укладання угод M&A навіть кризового періоду можна зробити висновок про актуальність досліджень у сфері інтеграційного розвитку та результативність на сучасному етапі розвитку вітчизняної економіки.

Справді, незважаючи на від'ємні тенденції, світовий рівень M&A характеризується значними обсягами ділової активності. Через політичну нестабільність держави більшість зарубіжних інвесторів втратила інтерес до вітчизняних підприємств, що, у свою чергу, призвело до погіршення національного ринку. Результатом цього є кількість укладених угод — 3 за 2013 р. вартістю понад 800 млн дол. США. Здебільшого угоди укладались із заниженою вартістю і у фінансовій сфері (рис. 1).

Наслідком зниження кількості укладених угод з M&A: створення нових підприємницьких форм власності інтегрованого типу та вступ підприємств у складну розгалужену систему підприємницької мережі. Про інтеграційну активність свідчать відомості значної кількості великих підприємств із се-

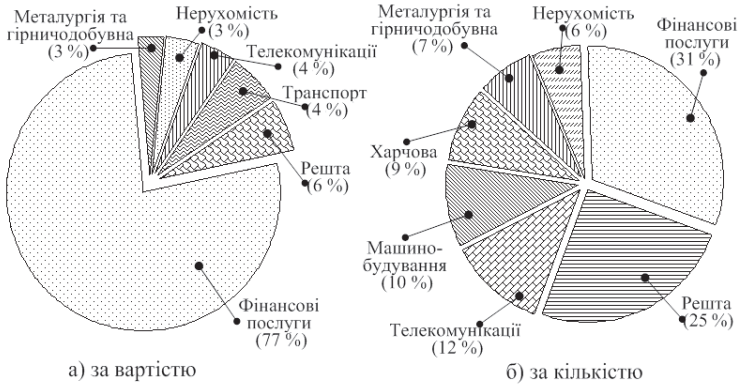

Рис. 1. **Розподіл угод злиття і поглинання за галузями економіки**
Джерело: розроблено автором на основі [6]

реднім обсягом реалізації 961,082 млн грн, і це при тому, що валовий внутрішній продукт (ВВП) на одного суб'єкта підприємництва становить лише 6,3 млн грн (рис. 2).

Загальна частка продукції машинобудівного комплексу у 2015 році становила 29 %, а частка всього промислового потенціалу, що включає й індустріальне виробництво, — 40 % . Така галузь промисловості є трудомісткою і водночас належить до металомістких галузей [5].

У лютому 2016 р. вперше за останні три роки зафіксовано зростання промислового виробництва порівняно з лютим 2015 р. — індекс промислової продукції становив 107,6 % (скоригований на ефект календарних днів — 104,9 %). Як результат, у січні – лютому 2016 р. порівняно з січнем – лютим 2015 р. цей показник склав 102,9 % (рис. 3).

У грудні 2015 р. порівняно з попереднім місяцем та груднем 2014 р. індекс промислової продукції становив відповідно 101 % та 97,9 %, за підсумками січня – грудня 2015 р. — 86,6 %.

У січні 2016 р. порівняно з груднем 2015 р. індекс промислової продукції становив 81,4 % (з урахуванням сезонності — 97,6 %) та січнем 2015 р. — 98,3 %. У січні п. р. проти січня 2016 р. індекс промислової продукції, скоригований на ефект календарних днів, склав 105,2 %.

За 2016 рік у промисловому комплексі України спостерігається стрімка динаміка зростання, реалізовано промислової продукції на 1765,6 млрд грн, за 2015 рік — на 1496,0 млрд грн, у тому числі за межі країни — на 466,6 млрд грн (табл. 1) [5; 6].

За результатами аналізу із табл. 1 простежується динамічність зростання питомої ваги обсягів виробництва машинобудівної галузі, що було обумовлено динамічністю випуску продукції підприємствами чотирьох груп: виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції (35,8 %), виробництво електричного устаткування (36,5 %), виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань (48,3 %), виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів (56,2 %).

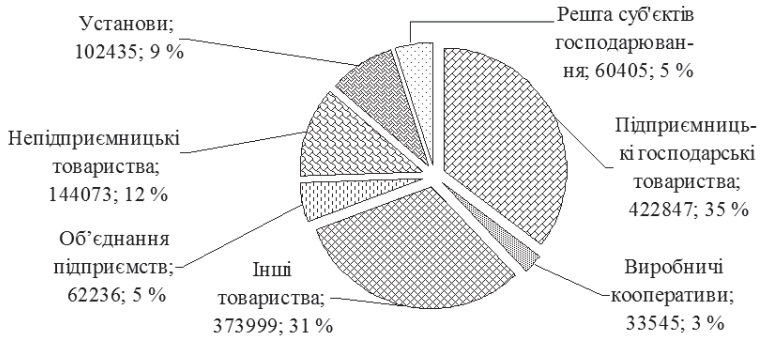

Рис. 2. **Розподіл суб'єктів господарювання за організаційно-правовими формами господарювання станом на 01.01.2015 р.**

Джерело: розроблено автором на основі [5]

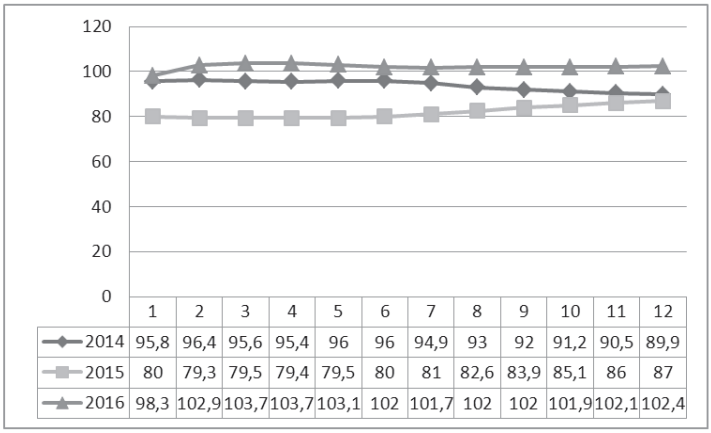

Рис. 3. **Індекс промислової продукції**[1]

Таблиця 1

Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції в Україні (млн грн)

Показники	Роки						
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016
Обсяг реалізації промислової продукції України	1043110,8	1305308,0	1367925,5	1322408,4	1428839,1	1742175,0	1765582,8
Обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу України	97056,9	130847,9	140539,3	113926,6	101924,7	113730,2	116333,5

Джерело: розроблено автором на основі [2–6]

Обсяги виробництва машинобудівних підприємств у 2013 році знизились. Причиною зниження прийнято вважати світову фінансову кризу, яка призвела до зменшення частки на світовому ринку, скорочення попиту, а відтак і кількості замовлень з однієї сторони, іншою причиною є гібридна війна на сході України, де машинобудівні підприємства зруйновані чи захоплені. Як наслідок, зниження обсягів господарських операцій підприємств виявилося у нестачі грошових коштів, зростанні боргових зобов'язань та зростанні кредиторської заборгованості за минулі роки. 2015 рік є часом подолання кризових явищ, відновлення виробничих потужностей або перевезення їх до іншого регіону та зростання обсягів реалізованої продукції на 18,3 % за рахунок фази росту життєвого циклу виробництва. Динаміка обсягів реалізованої промислової продукції за 2010–2016 рр. представлена на рис. 4.

Аналіз діяльності машинобудівних підприємств за 2010–2016 рр. свідчить про нестабільне становище, яке викликане впливом зовнішніх факто-

[1] Без урахування тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим, м. Севастополя та частини зони проведення антитерористичної операції.

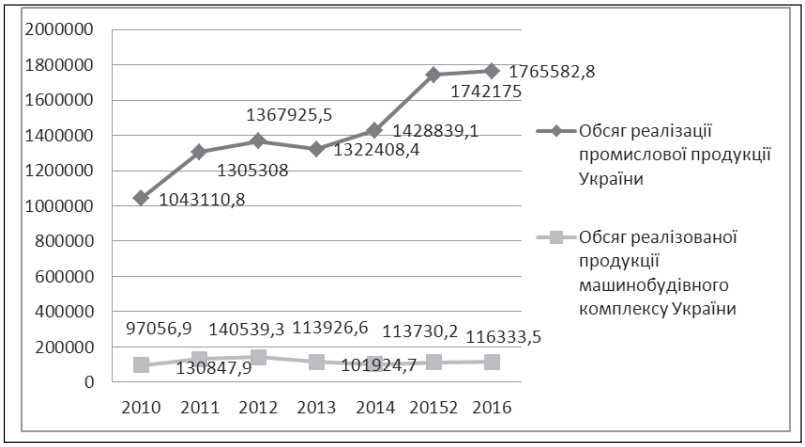

Рис. 4. **Обсяги реалізованої промислової продукції,** млн грн
Джерело: розроблено автором на основі [2–6]

рів: економічні (зміна курсу валют, зростання ціни сировини і готової продукції), політично-правові (реформування законодавчої гілки влади, зміни політичної ситуації), географічні (зменшення підприємств — виробників, сировинної бази, зменшення шляхів експортного транспортування-транзиту) тощо. За період з 2013 р. по 2015 р. спостерігається зниження обсягів реалізації продукції порівняно з попередніми роками. Проте у розвинених країнах цей показник складає 25–45 %. Це є негативною тенденцією, що свідчить про занижене значення машинобудівної галузі в економіці країни. Тенденції збільшення обсягу реалізованої промислової продукції припадають на кінець 2015 року, порівняно з 2014 роком збільшився на +313335,9 млн грн. Аналогічно збільшився обсяг реалізованої продукції машинобудівної галузі на +11805,5 млн грн, що позитивно впливає на розвиток галузі та розвиток країни загалом. У табл. 2 детально проаналізовано обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу України.

Таблиця 2

Деталізація обсягу реалізованої продукції машинобудівного комплексу України
[2–6]

Показники, млн грн	**Рік**						
	2010	**2011**	**2012**	**2013**	**2014**	**2015**	**2016**
1	2	3	4	5	6	7	8
Обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу України	97056,9	130847,9	140539,3	113926,6	101924,7	113730,2	116333,5
Виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції	6691,4	11529,0	7876,8	7508,7	8133,4	8160,2	9637,3
Виробництво електричного устаткування	15755,2	16715,6	22141,3	21832,4	21005,7	23892,1	24242,5

Закінчення табл. 2

1	2	3	4	5	6	7	8
Виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань	30608,7	37622,8	37567,8	34782,4	33524,8	41674,8	44459,4
Виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів	44001,6	64980,5	72953,4	49803,1	39260,8	40003,1	37994,3

Як видно з табл. 2, найбільший обсяг реалізованої продукції машинобудівного комплексу України припадає на виробництво машин і устаткування, не віднесених до інших угруповань, у 2016 році становив 44459,4, порівняно з 2015 роком — 41674,8 млн грн, збільшився на 2784,6 млн грн, потім виробництво автотранспортних засобів, причепів і напівпричепів та інших транспортних засобів у 2016 р. порівняно з 2015 р. зменшилось на 2008,8 млн грн, виробництво електричного устаткування у 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилось на 350,4 млн грн, виробництво комп'ютерів, електронної та оптичної продукції в 2016 р. порівняно з 2015 р. збільшилось на 1477,1 млн грн. Основна причина неприбутковості господарюючих суб'єктів — кризові явища в 2013–2015 рр. як промисловості взагалі, так і машинобудівної галузі зокрема. Але протягом 2016 р. тенденція змінилась, збільшились обсяги виробництва та реалізації продукції, відповідно зросли фінансові результати підприємств досліджуваної галузі.

У 2016 р. значення рентабельності машинобудування значно покращилося не лише стосовно 2015 р., а й порівняно з усім аналізованим періодом (рис. 5).

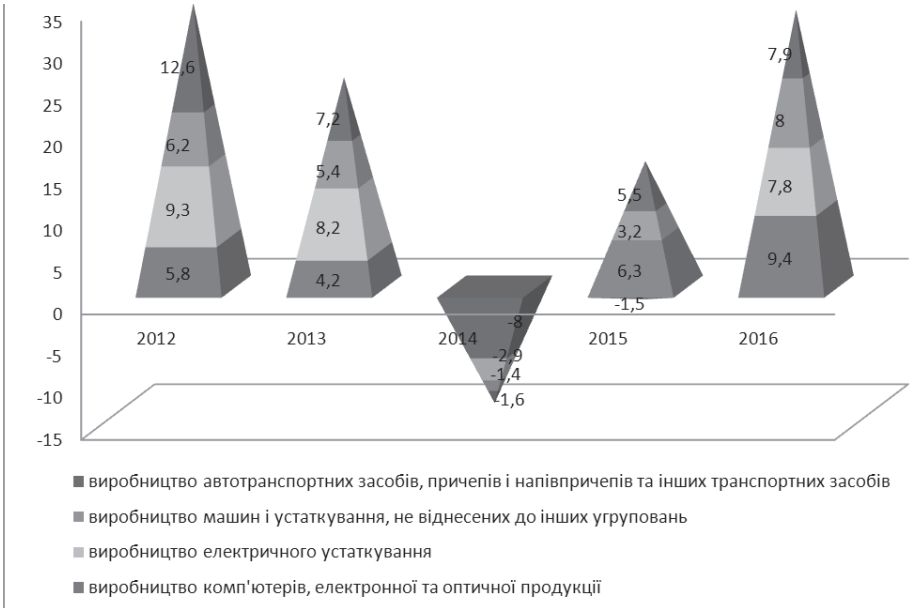

Рис. 5. **Рівень рентабельності (збитковості) машинобудування в Україні, %**
Джерело: розроблено автором на основі [3–6]

За підсумками 2016 р., 63,6 % підприємств машинобудування є прибутковими, у 2015 р. їхня частка складала близько 59 %. Результатами прибутковості машинобудівної галузі є вихід з кризи, ефективне реформування економіки та збільшення обсягів виробництва та реалізації [6].

Глобалізаційні процеси, які відбуваються у світовій економіці за теперішніх умов, дадуть змогу машинобудуванню стати осередком розробки та впровадження здобутків інноваційних розробок. Завдяки модернізації, оновленню та інноваційної продукції машинобудування суттєво впливає на темпи й конструктивні напрями зростання національної економіки.

Машинобудування є матеріальною базою технічного переозброєння господарства, тому поступове зростання цієї галузі визначає стан перспективного стійкого функціонування й розвитку економіки країни та вимагає динамічного нарощення інвестицій.

Науково-технічний прогрес, інноваційні розробки, інвестиційне стимулювання прискорюють накопичення капіталу, що, у свою чергу, сприяє підвищенню попиту на засоби виробництва, передусім на програмне забезпечення, машини й устаткування. Але проблеми промисловості за останні роки є типовими і для машинобудівних підприємств країни: політична загальнодержавна криза, нестабільне ціноутворення, податкове навантаження, відсутність кваліфікованих працівників та мотиваційної системи тощо [1].

Машинобудування належить до галузей з досить високим рівнем інвестиційного ризику, значними коливаннями попиту на продукцію, доволі частими технічними та технологічними змінами, все це є негативним з точки зору впливу на можливості інноваційно-інвестиційної діяльності підприємств. Це свідчить про те, що машинобудівна галузь найбільше потерпає від світової економічної кризи, тобто її вплив призводить до неспроможності машинобудівних підприємств конкурувати на світовому ринку, що, у свою чергу, призводить до економічних прогалин як галузі загалом, так і до нестабільності економічної безпеки держави [6].

Отже, тенденції розвитку підприємств машинобудівної галузі свідчать про порушення динаміки зростання виробництва та реалізації продукції, збільшення інвестиційних надходжень та оновлення основних фондів, зростання кваліфікованого кадрового забезпечення через нестабільну економічну безпеку України. В сьогоденних умовах національної економіки світові гіганти підприємств промислової галузі ставлять перед собою високі рамки — як технічно-інноваційні, так і організаційно-економічні. Результатом цього є ефективне функціонування самого підприємства та впізнавання бренду, економічне стимулювання країни. Тому для вітчизняного ринку є потреба у створенні конкурентоспроможного машинобудівного комплексу, який забезпечуватиме основні сектори економіки високотехнологічною, інноваційною продукцією. Поставлені цілі реалізуються за рахунок внутрішньої фінансової збалансованості потенціалу машинобудівних підприємств та потреб ринку.

Джерела

1. *Каліна І. І.* Організаційно-економічний механізм ефективного управління машинобудівними підприємствами // Актуальні проблеми економіки. 2011. № 9. С. 130–134.
2. Статистичний щорічник України за 2010 рік / за ред. О. Г. Осауленка. Держ. служба статистики України. Київ: Август Трейд, 2011. 559 с. ISBN 978-966-2224-15-3 : 240.00.
3. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. Держ. служба статистики України. Київ: Август Трейд, 2012. 558 с. ISBN 978-966-2224-36-8 : 250.00.
4. Статистичний щорічник України за 2012 рік / за ред. О. Г. Осауленка. Державна служба статистики України. Київ: Август Трейд, 2013. 551 с. ISBN 978-966-2224-52-8 : 250.00.
5. Статистичний щорічник України за 2014 рік / за ред. І. М. Жук. Держ. служба статистики України. Київ: Консультант, 2015. 585 с. ISBN 97896684597597; 9789662224-XX-X : 360.00.
6. Державна служба статистики України. Сайт. URL: http://www.ukrstat.gov.ua/

Каліна І. І. Перспективи стійкості функціонування та розвитку машинобудівної галузі в Україні. *Проаналізувавши машинобудівну галузь України, бачимо подолання тенденції падіння обсягів виробництва та реалізацію. У середньостроковій перспективі — досягнення обсягів зростання виробництва, збільшення частки промисловості у структурі валового внутрішнього продукту, а також збільшення обсягів експорту продукції з високою доданою вартістю. Всі ці зміни сприятимуть стійкому функціонуванню машинобудівних підприємств і економічній безпеці держави загалом.*

Kalina I. I. Prospects for the sustainability of the functioning and development of the machine-building industry in Ukraine. *After analyzing an engineering industry of Ukraine, we see tendencies to overcome the decline in production and sale. In the medium term — to achieve volume growth of production, increasing the share of industry in the gross domestic product and increase in exports of products with high added value. All these changes will lead to stable functioning of engineering companies and economic security in general.*

Калина И. И. Перспективы устойчивости функционирования и развития машиностроительной отрасли в Украине. *Сделав анализ машиностроительной отрасли Украины, видим преодоление тенденции падения объемов производства и реализации. В среднесрочной перспективе — достижение объемов роста производства, увеличение доли промышленности в структуре валового внутреннего продукта, а также увеличение объемов экспорта продукции с высокой добавленной стоимостью. Все эти изменения приведут к устойчивому функционированию машиностроительных предприятий и экономической безопасности государства в целом.*

Надійшла 21 листопада 2017 р.

УДК 657

Г. І. СКИБА

О. В. ЦІМОШИНСЬКА

Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВКА ТА ПІДВИЩЕННЯ КВАЛІФІКАЦІЇ ОБЛІКОВИХ ПРАЦІВНИКІВ ЯК ВАЖЛИВИЙ ЧИННИК ЇХ ФІЗИЧНОГО ТА ПСИХІЧНОГО ПРИСТОСУВАННЯ ДО ВИМОГ СУЧАСНОЇ ГЛОБАЛІЗОВАНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ВПЛИВУ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 54–62

Вивчено механізм професійного розвитку діяльності облікових працівників, підвищення їх кваліфікації в сучасних умовах глобальної економіки. На основі проведеного дослідження сформульовано пропозиції щодо розроблення програми стимулювання працівників до вдосконалення своїх знань, умінь і навичок, їх фізичної та психічної адаптації до реалій ринкової економіки.

В умовах сучасної глобальної ринкової економіки важливого значення набувають організаційно-економічні аспекти професійного навчання облікових працівників, як важливого фактора їх фізичної та психічної адаптації до ринкових реалій. Швидке старіння знань, умінь і навичок унаслідок запровадження високотехнологічного виробництва, запровадження сучасних комп'ютерних технологій змушують підприємства постійно здійснювати навчання та підвищувати фаховий рівень своїх працівників. Неваліфіковані кадри не в змозі використовувати не тільки досягнення науково-технічної революції, а й переваги ринкової економіки, що може викликати у них почуття непевності, непотрібності та другорядності на ринку праці. Тому інтелектуальний розвиток облікового персоналу — одна з найважливіших складових підвищення ефективності функціонування будь-якої підприємницької структури та забезпечення фізичного здоров'я персоналу.

Стрімкий розвиток економіки, високі темпи змін зовнішнього середовища та посилення конкуренції обумовлюють зростання ролі та значення облікового персоналу як фактора підвищення конкурентоспроможності і підприємства, і його персоналу. Для підприємств проблема формування персоналу,

© Г. І. Скиба, О. В. Цімошинська, 2017

який би відповідав сучасним вимогам і був зацікавлений у зростанні продуктивності праці та досягненні цілей підприємства, не втрачаючи при цьому своїх фізичних можливостей, є надзвичайно актуальною. Враховуючи сказане, особливого значення в країні набуває проблема відродження системи післядипломного навчання та системного підвищення кваліфікації працівників бухгалтерських служб підприємств, організацій, установ.

Проблемою постійного підвищення кваліфікації сучасного бухгалтера вже тривалий час займаються такі вітчизняні і зарубіжні вчені, як Ф. Ф. Бутинець, Б. І. Валуєв, М. Ф. Головатий, Г. Г. Кірейцев, Я. В. Соколов, В. Я. Соколов, В. В. Сопко, Л. В. Чижевська та багато інших.

Проте при вивченні поставленої проблеми, на жаль, не приділено достатньої уваги адаптації бухгалтера до умов зовнішнього середовища як необхідності в неординарності особистості та всебічному інтелектуальному розвитку сучасних працівників сфери обліку, у тому числі підтримці їх належного фізичного і психічного стану.

Вивчимо нормативне регулювання кваліфікаційних вимог, які висуваються до працівників бухгалтерського обліку, існуючої практики післядипломної освіти та їх співставленні з вимогами роботодавця в сучасних умовах господарювання, дослідженні процесів формування національної системи підвищення кваліфікації бухгалтерів, яка б забезпечила безперервне професійне навчання і була спрямована на подальший розвиток системи бухгалтерського обліку та адаптації її працівників до викликів сучасної глобальної економіки та кризових впливів.

Кадри повинні мати високі професійні здібності, навички та вправність. Здібності безпосередньо залежать від загальної та професійної освіти, навички та вправність — від досвіду роботи, віку працівника та його особистого вміння, здатності виконувати необхідні операції в умовах, що постійно змінюються.

Від обсягу професійних знань і навичок працівника безпосередньо залежить рівень його особистої свободи, здатність протистояти фізичним і психічним навантаженням, що супроводжують стрімкий розвиток світової економіки.

Слід зазначити, що закономірність чіткої кількості здібностей, навичок та вправностей виникає з необхідності відповідності професіоналізму працюючих ступеню застосовуваних у ході виробництва способів виробництва і насамперед засобів праці. Тому висока кваліфікація працівника — це його потенційна здатність виконувати певну роботу, належним чином оцінювати нові обставини і приймати адекватні рішення, що дає змогу йому "іти в ногу з часом".

Теперішні ринкові умови ставлять високі вимоги до ступеня фахових знань бухгалтера. Він має володіти знаннями господарського, трудового, цивільного і податкового законодавства, рекомендаціями, інструкціями та іншими нормативно-правовими документами щодо організації ведення бухгалтерського обліку та складання фінансової звітності, методичними матеріалами міністерств і відомств держави та інших головних підрозділів виконавчої

влади щодо галузевих властивостей вживання національних та міжнародних положень (стандартів) бухгалтерського обліку [1; 2].

Професія бухгалтера стає універсальною. Тому він зобов'язаний володіти високим ступенем умінь не тільки у сфері бухгалтерського обліку, а й уміти реалізовувати обов'язки ревізора, аудитора та фінансового аналітика. Апріорі вважається, що такий працівник має бути інтелектуально, фізично і психологічно адаптованим для виконання зазначеної роботи.

Кожний бухгалтер повинен уміти:

- складати і перевіряти первинні документи;
- організовувати документообіг;
- розробляти методичні положення (рекомендації) з ведення бухгалтерського обліку всіх об'єктів бухгалтерського обліку;
- заповнювати облікові регістри;
- володіти сучасними комп'ютерними програмними продуктами, що автоматизують ведення бухгалтерського обліку;
- контролювати та аналізувати господарську діяльність на підприємстві;
- складати фінансову, податкову, статистичну та спеціальну звітність;
- отримані результати обліково-аналітичної роботи відображати не тільки в цифрах, а й у доступній і зрозумілій формі доводити їх до інших зацікавлених посадових осіб шляхом складання відповідних довідок, аналітичних оглядів, службових записок та у вигляді професійно-сформованих пропозицій щодо покращення результатів господарської діяльності тощо.

У нинішніх умовах діяльності підприємств безперервно мають місце зміни в законодавстві, методиці ведення облікових процесів та інструктивних документах. Щоб відповідати сучасному рівню вимог, бухгалтер має постійно підвищувати свій професійний рівень. Це можна здійснювати шляхом самопідготовки через постійне відслідковування змін у нормативних документах, що оприлюднюються у спеціальних друкованих виданнях та в Інтернеті.

Підвищувати ділову кваліфікацію можна також у вищих навчальних закладах та на різних науково-практичних конференціях, семінарах, "круглих столах", курсах підвищення кваліфікації, що організовуються на платній основі вищими навчальними закладами України, громадськими професійними організаціями та різними комерційними структурами.

Одним із ефективних шляхів підвищення професійного рівня бухгалтерських кадрів та престижу облікової професії є сертифікація працівників, що сприяє підвищенню їх особистої конкурентоспроможності на ринку праці. Її проводять професійні та громадські організації, які навчають працівників професійним новаціям і видають бухгалтерам відповідні сертифікати. Сертифікований бухгалтер, як правило, має більш високу довіру у підприємців і більшу можливість знайти кращу роботу. Проте в Україні ні обов'язкова сертифікація бухгалтерів, ні її періодичність законом не встановлена. Вона проводиться за власним бажанням бухгалтера і, на жаль, за окремим виключенням, з ініціативи окремих роботодавців [6; 7].

Свідченням виконання подібного підходу до підвищення професійної кваліфікації через сертифікацію бухгалтерів є сертифікація, яку виконує Федерація професійних бухгалтерів та аудиторів України (ФПБАУ) на підґрунті російської програми інтернаціональної сертифікації професійних бухгалтерів CIPA (Certified International Professional Accountant).

За програмою CIPA існують такі кваліфікаційні рівні:

CAP (Certified Accountanting Practitioner) — сертифікований бухгалтер-практик здатний самостійно вести систему бухгалтерського обліку на підприємстві, формувати належну фінансову звітність і податкові декларації;

CIPA (Certified International Professional Accountant) — сертифікований міжнародний професійний бухгалтер спроможний використовувати фахове розуміння до проблем фінансового керівництва та приймати правильні управлінські рішення.

Привілеї бухгалтерів, що володіють сертифікатами на ринку праці:

1. Сертифіковані бухгалтери CAP/CIPA мають право прикладати найменування сертифіката до свого підпису, що відповідає інтернаціональній діяльності.

2. Сертифіковані бухгалтери записують до бази даних, загальнодоступної потенційним роботодавцям, у переважній більшості підприємствам з іноземними інвестиціями, для яких наявність такого сертифікату є "знаком якості" бухгалтера.

Проте не менш важливим для сертифікованого працівника з обліку є почуття впевненості, затребуваності на ринку праці, фізичної і психологічної стійкості до ринкових реалій, які він отримує внаслідок додаткового підвищення своєї кваліфікації і відповідної сертифікації [12].

Основними критеріями відбору бухгалтера роботодавцем можуть бути такі:

- кваліфікація бухгалтера, підтверджена відповідними документами про освіту державного зразка та сертифікатом відповідного кваліфікаційного рівня (CAP/CIPA);
- вільне володіння навичками роботи з основними програмними продуктами, що автоматизують облік і звітність;
- вік працівника (як правило, до 40–45 років);
- знання ділової англійської мови (для підприємств з іноземним капіталом);
- достатній практичний досвід роботи, у тому числі з оптимізації оподаткування.

Кваліфікований бухгалтер повинен ставити перед собою чотири основні завдання [8]:

- забезпечувати потреби роботодавця та суспільства у повноцінній і достовірній економічній інформації;
- постійно підвищувати свій професійний рівень з тим, щоб керівництво та інші зацікавлені сторони були переконані, що вони спілкуються з висококваліфікованим спеціалістом у своїй сфері;

- фаховими діями здобувати прихильність і довіру клієнтів з тим, щоб останні були впевнені: етика професійного бухгалтера не дозволить йому здійснювати вчинки, що можуть зашкодити і клієнту, і суспільству;
- бухгалтер повинен знати свою справу, чітко розуміти, наскільки важлива і відповідальна його робота. Наявність саме цих рис робить бухгалтера першим помічником керівництва.

Нині, коли відповідне інформаційне забезпечення є провідним чинником блискучої господарської діяльності підприємства, вимоги до професії облікового працівника суттєво змінилися. Характерно, що спроможність професії бухгалтера відповідати нинішнім правилам характеризує її значущість для компанії. Теперішній бухгалтер проводить чималу діяльність, яка містить елементи планування, аналізу і контролю щодо прийнятих управлінських рішень та їх удосконалення. Він повинен задовольняти потреби всіх користувачів бухгалтерської інформації як зовнішніх, так і внутрішніх [9; 11].

Вихід суб'єктів господарювання на зовнішньоекономічні ринки, притягнення закордонних вкладень, необхідність дослідження проблем інтернаціональної облікової діяльності, світової практики менеджменту господарської діяльності вимагають знань ділової іноземної мови, що закладаються в шкільні роки, а набувають фахового наповнення і суті під час навчання у вишах.

Очевидною є необхідність становлення високоосвіченого фахівця з бухгалтерського обліку і оподаткування з гідною розумовою здібністю, що відповідає професійним вимогам сьогодення — положенням Кодексу етики Міжнародної федерації бухгалтерів [3]. Кодекс визначає, що цілі бухгалтерської професії полягають у виконанні роботи відповідно до найвищих стандартів професіоналізму, в забезпеченні найкращих результатів роботи, додержанні суспільних інтересів на основі дотримання чотирьох основних категорій: достовірності, професіоналізму, якості послуг, довіри у користувачів послуг.

Тому важливим напрямом організації фахового розвитку облікових працівників-практиків в умовах сучасного реформування бухгалтерського обліку в секторі загального державного управління виступає їх системне навчання.

До функціональних обов'язків сучасного бухгалтера входить не тільки надання достовірної інформації про минулі події, але й участь у розробленні та прийнятті перспективних планів і стратегічних програм розвитку підприємства. Як доречно підмічає Г. Г. Кірейцев, "Основне завдання розвитку методології національної системи бухгалтерського обліку в сучасних умовах глобалізації економіки та реформування вищої професійної бухгалтерської освіти полягає у підвищенні наукового рівня обліку, орієнтація на розвиток науково-пізнавальної, соціальної, інформаційної, контрольної, регулюючої та прогностичної його функції, не нехтуючи необхідність подальшого розвитку функцій правового захисту суб'єктів господарювання та мотивації" [5, *61*].

На етапах підбору облікового персоналу для визначення відповідності працівників вакантним посадам вважаємо за доцільне враховувати такі критерії оцінки претендентів на відповідні посади:

– кваліфікація бухгалтера, підтверджена документами державного зразка про освіту, а також документами про підвищення кваліфікації;
– стаж роботи за фахом, який можна перевірити за даними трудової книжки працівника;
– репутація, при визначенні якої власник може орієнтуватися на позитивні відгуки попередніх роботодавців, колег, партнерів;
– компетентність, яка визначається вмінням вирішувати практичні завдання та демонструвати практичні навички, необхідні для їх вирішення, тобто володіти сукупністю знань у дії.

Ф. Ф. Бутинець зауважує, що значення бухгалтерської компетентності особливо зростає в умовах, коли "багато законів, які приймаються в умовах політичної боротьби, коли перемагають не здоровий глузд, виваженість, об'єктивність, а бізнесові інтереси" [4, *26*], фільтром для нейтралізації негативного впливу яких мають стати:

- фаховість і морально-етичні якості облікового працівника;
- гарантійні зобов'язання.

У трудовому договорі з працівником, як гарантія, може передбачатися умова, що він зобов'язаний певний час відпрацювати на підприємстві з випробувальним терміном, після сплину якого роботодавець приймає остаточне рішення про зарахування на посаду працівника на постійній основі.

Одним із найпоширеніших шляхів стимулювання постійного підвищення бухгалтером свого професійного рівня є проведення атестації бухгалтерів як одного із заходів забезпечення кадрами фахового ведення бухгалтерського обліку на підприємствах. Бухгалтерська професія потребує постійного підвищення кваліфікації, оскільки бухгалтер є одним із спеціалістів підприємства, який несе високу відповідальність за дотримання вимог законодавства в ході підприємницької діяльності та її обліку. Відповідно, атестація бухгалтера є підтвердженням відповідності спеціаліста певній професійній компетенції (рівню спеціальної підготовки, отриманих навичок і досвіду) і сприяє постійному підвищенню кваліфікації та розширенню знань бухгалтерів через постійний контроль зростання їх компетентності роботодавцем. Так, за результатами проведеного опитування практикуючих бухгалтерів підприємств м. Києва Л. В. Чижевською, виявлено існування різного ставлення фахівців до необхідності та корисності атестації. Наприклад, 54 % працівників вважають атестацію необхідним і важливим інструментом в управлінні кадрами [9, *51–52*].

Ефективним методом проведення атестації Л. В. Чижевська вважає метод тестування за умови професійного складання тестів [10, *52–53*]. Ще на стадії організації бухгалтерського обліку повинен бути забезпечений перший етап атестаційної роботи — розроблення положення про проведення атестації, яке повинно враховувати особливості організації обліку на підприємстві та чисельність облікового персоналу. Положення про проведення атестації облікових працівників має охоплювати всі організаційні заходи щодо атестації і передбачати розділи організації проведення атестації облікових працівників, оцінки знань працівників, підведення підсумків такої атестації з

відповідними висновками і рекомендаціями щодо кожного облікового працівника.

Іншим ефективним напрямом успішної організації праці облікових працівників і підвищення їх фахового рівня, а також якості облікового процесу в цілому, є застосування відповідного режиму ротації, що на вітчизняних підприємствах, на жаль, відбувається не часто. У той же час ротація — це цілеспрямоване переміщення кадрів з метою поглибленого вивчення обліковим працівником виробничої і корпоративної культури підприємства, успішної реалізації його місії, що загалом сприяє підвищенню відповідальності працівника за результати діяльності підприємства.

У ході дослідження встановлено, що на якість та ефективність роботи облікових працівників негативно впливають:

1) нестабільність соціальної, економічної і правової сфер з одночасним зростанням вимог до бухгалтерського обліку щодо забезпечення необхідною інформацією керівництва підприємства із застосуванням професійного судження;

2) масова перекваліфікація спеціалістів різних професій на бухгалтерів з одночасним зниженням контролю рівня їх фахової підготовки державними органами. Це погіршує фаховий рівень бухгалтерів, впливає на їх працездатність, що негативно позначається не тільки на якості облікової інформації, а й на психологічній стійкості працівника.

Сучасні умови господарювання висувають високі вимоги до рівня професійних знань і вмінь бухгалтера. Професійні цінності, етика відносин є невід'ємними складовими професійного бухгалтера. Для набуття технічних бухгалтерських знань і навичок професійним бухгалтерам потрібні такі навички, які дадуть їм можливість у разі потреби виступати в ролі бізнесових радників, фінансових аналітиків, менеджерів, фахівців, які можуть відповідально вести перемовини та бути готовими зайняти тверду позицію. Саме такими необхідними якостями мають володіти професійні бухгалтери.

Отже, сучасний бухгалтер має бути високоосвіченою, компетентною людиною, з кваліфікацією, що відповідає вимогам професії, суспільства, часу; бути яскравою, неординарною і всебічно розвиненою особистістю й інтелектуально, і фізично, яка постійно удосконалює свій фаховий рівень. Сучасний бухгалтер — це комунікабельний, здатний до продуктивного ділового спілкування спеціаліст, який розбирається в актуальних питаннях сьогодення і водночас є спокійною, розсудливою, виваженою людиною, здатною протистояти викликам часу, фізичним і стресовим впливам середовища. Вимоги, що висуваються до облікової професії, є досить високими. І саме вони зумовлюють необхідність подальшого вдосконалення освітньої та кваліфікаційної підготовки сучасних бухгалтерів, їх здорового способу життя, здатних протидіяти негативним кризовим впливам.

Джерела

1. Положення про професійне навчання кадрів на виробництві // Праця і зарплата. 2001. № 16. С. 6–9.

2. Кодекс етики професійних бухгалтерів // Сайт МФУ. URL: www.minfin.gov.ua
3. Міжнародні стандарти аудиту. Кодекс етики Міжнародної федерації бухгалтерів. ICAR. Київ. 2000. 699 с.
4. *Бутинець Ф. Ф.* Бухгалтерський облік в Україні. Міфологія. Частина 2. Житомир: ЖДТУ, 2003. 524 с.
5. *Кирейцев Г. Г.* Глобализация экономики и унификация методологии бухгалтерского учета: научный доклад на 6-й Международной конференции, Житомир, 18–19 октября 2007 г. ЖГТУ, 2007. 68 с.
6. *Петрова Т.* Професійний розвиток працівників: проблеми стимулювання персоналу та заінтересованості роботодавців // Україна: аспекти праці. 2010. № 2. С. 26–34.
7. *Сопко В. В.* Бухгалтерський облік в управлінні підприємством: навч. посіб. Київ: КНЕУ, 2006. 540 с.
8. Якість трудового потенціалу та управління трудової сферою в Україні: соціальна експертиза: монографія / О. І. Амоша та ін. Донецьк: НАН України, 2006. 208 с.
9. *Щёкин Г. В.* Основы кадрового менеджмента: учебник. 5-е изд., стереотип. К.: МАУП, 2004. 280 с.
10. *Чижевська Л. В.* Бухгалтерський облік як професійна діяльність: теорія, організація, прогноз розвитку: монографія. ЖДТУ, 2007. 528 с.
11. *Holovatyi M.* Unity of science and education as a paradigmatic way of development of economy and social sphere: The conceptual aspect // Economic Annals-XXI. 2016. 159 (5–6). P. 6–9. doi:10.21003/ea.V159-01
12. *Holovatyi M.* Spontaneous mass behavior: Psychological aspects in the context of social and economic circumstances // Economic Annals-XXI. 2015. 155 (11–12). P. 29–32.

Скиба Г. І., Цімошинська О. В. Професійна підготовка та підвищення кваліфікації облікових працівників як важливий чинник їх фізичного та психічного пристосування до вимог сучасної глобалізованої економіки та впливу кризових явищ. *Акцентовано увагу на тому, що в умовах нестабільної ринкової економіки важливого значення набувають організаційно-економічні аспекти навчання працівників бухгалтерії. Швидке старіння знань, умінь і навичок, постійні зміни в законодавстві та стрімкий розвиток комп'ютерних технологій спонукають підприємства постійно підвищувати професійний рівень своїх облікових працівників, оскільки це є одним із найважливіших факторів затребуваності людини на ринку праці, а також її ефективної роботи на виробництві. Економічні кризи негативно позначилися на кількісних і якісних показниках професійного навчання та підвищення кваліфікації всіх працівників і облікових кадрів зокрема. З'ясовано, за яких умов доцільно здійснювати післядипломне педагогічне навчання працівників у формі курсового та індивідуального навчання. Визначено, що одним із шляхів підвищення професійного рівня бухгалтерських кадрів і престижу облікової професії є сертифікація. Розкрито особливості проведення сертифікації, її кваліфікаційні рівні та встановлено переваги сертифікованих бухгалтерів як для їх працевлаштування, так і для їх належного психофізичного стану в глобальній економіці.*

Skyba G. I., Tsimoshinskaya O. V. Professional training and advanced training of accountants as an impor-

tant factor in their physical and mental adaptation to the requirements of the modern globalized economy and the impact of crisis phenomena. *The article focuses attention on the fact that in an unstable market economy, the organizational and economic aspects of training accounting workers are important. Rapid aging of knowledge, skills, constant changes in legislation and the rapid development of computer technologies are prompting enterprises to constantly improve the professional level of their accountants, since this is one of the most important factors in the demand for a person on the labor market, as well as its effective work in production. Economic crises adversely affected the quantitative and qualitative indicators of vocational training and skills development of all workers and accounting personnel in particular. It was found out under what conditions it is expedient to carry out postgraduate professional training of workers in the form of course and individual training. It is determined that one of the ways to increase the professional level of accounting staff and the prestige of the accounting profession is certification. The specifics of certification, its qualification levels are revealed and the advantages of certified accountants are established both for their employment and for their proper psychophysical state in the global economy.*

Скиба А. И., Цимошинская О. В. Профессиональная подготовка и повышение квалификации учетных работников как важный фактор их физического и психического приспособления к требованиям современной глобализированной экономики и влияния кризисных явлений. *Акцентируется внимание на том, что в условиях нестабильной рыночной экономики важное значение приобретают организационно-экономические аспекты обучения работников бухгалтерии. Быстрое старение знаний, умений и навыков, постоянные изменения в законодательстве и стремительное развитие компьютерных технологий побуждают предприятия постоянно повышать профессиональный уровень своих учетных работников, поскольку это является одним из важнейших факторов востребованности человека на рынке труда, а также его эффективной работы на производстве. Экономические кризисы отрицательно сказались на количественных и качественных показателях профессионального обучения и повышении квалификации всех работников и учетных кадров в частности. Выяснено, при каких условиях целесообразно осуществлять последипломное профессиональное обучение работников в форме курсового и индивидуального обучения. Определено, что одним из путей повышения профессионального уровня бухгалтерских кадров и престижа учетной профессии является сертификация. Раскрыты особенности проведения сертификации, ее квалификационные уровни и установлены преимущества сертифицированных бухгалтеров как для их трудоустройства, так и для их надлежащего психофизического состояния в глобальной экономике.*

Надійшла 31 жовтня 2017 р.

УДК 339.9

Є. В. МАЦЕНКО
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ЕКОНОМІЧНІ ФАКТОРИ СУЧАСНИХ ГЛОБАЛІЗАЦІЙНИХ ПРОЦЕСІВ ЯК ДОМІНАНТА СВІТОВОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 63–68

Загальносвітова інтеграція характеризується багатьма специфічними ознаками і особливостями, однак домінуючими були і залишаються економічні фактори. Вони спричиняють усі політичні, соціальні, духовно-моральні та інші трансформації, що у поєднанні обумовлюють процес людського розвитку у XXI столітті.

У процесі розгляду означеної проблеми слід виходити найперше з того, що глобалізація (від англ. *global* — світовий, всесвітній) — загальноцивілізаційний процес, який істотно впливає на політичні та інші сфери людського буття.

Зазначений термін "глобалізація" у 1960-х роках XX ст. запровадили в науку відомі теоретики Римського клубу Е. Ласло, Д. Медоуз, М. Мисарович, А. Леччет та ін. Нині його прочитання, пояснення мають великі труднощі.

Найперше слід брати до уваги те, що у процесі не просто визначення, але пояснення сутнісних характеристик глобалізації, як процесу, маємо виходити з чотирьох основних теоретико-методологічних принципів (підходів). Це пояснення глобалізації як [4, *45*]:

- процесу зміцнення зв'язків між найвіддаленішими куточками планети;
- процесу поширення на всій планеті єдиних, спільних для всього людства технологій, культур, ідей, ціннісних орієнтацій, способу життя, поведінки тощо;
- виникнення спільних для всього світового співтовариства проблем (економічних, політичних, воєнних, екологічних та ін.);
- процесу зростання вселюдських інтересів у всіх сферах суспільного буття, породжуваних поглибленням взаємозв'язків і взаємозалежності країн і народів.

Вказані загальнотеоретичні, методологічні засади пояснення глобалізації як складного, суперечливого суспільного процесу дають змогу акцентувати увагу на тому, що глобалізацію розглядають як процеси: економічний, політичний, технологічний, культурний, ідеологічний, інформаційно-комунікативний та ін.

© Є. В. Маценко, 2017

Доведемо і обґрунтуємо тезу про те, що основоположною, базовою для глобалізованого розвитку людства була і залишається глобалізація економічна. Тобто йдеться найперше про перехід у кінці XX — на початку XXI ст. багатьох суспільств від постіндустріального до інформаційного розвитку. Це пов'язано з ринковою моделлю господарювання, з різними моделями ринкової економіки.

Пояснюючи, що сучасний світ фактично суцільно розвивається під впливом великого масштабу глобалізаційних і особливо економічних процесів, український економіст І. І. Вітер пише: "На зламі тисячоліть відбуваються глобальні зміни у всіх галузях людського життя — економіці, політиці, виробництві, торгівлі, фінансах, культурі, інформації та комунікації. Цей феномен став реальністю нашого часу і отримав назву "глобалізація". Зрозуміти і усвідомити сучасний світ — велика проблема. А глобалізація — як одна з найважливіших тенденцій сьогодення робить вказану проблему надзвичайно актуальною. Це відбувається з двох причин. По-перше, сьогодні неможливо серйозно розмірковувати про долю власної країни поза світовим контекстом. По-друге, глобалізація, як будь-яке складне явище, має позитивні і негативні сторони. Вона несе людству не лише небачені раніше можливості розвитку і якісного зростання, а й нові загрози, проблеми і глобальні конфлікти. За таких умов безпечний розвиток людства неможливий без розуміння сутності глобалізації, її тенденцій та особливостей, позитивних і негативних наслідків" [2, *132*].

Досліджуючи феномен "глобалізація", її вплив на суспільний розвиток загалом, слід брати до уваги найперше те, що, як історичне явище і феномен, глобалізація привертає все більшу увагу дослідників у країнах як Заходу, так і Сходу.

Численні погляди на глобалізацію вже справді досить широко представлені у науковій вітчизняній та зарубіжній літературі. І все ж виникає багато складних проблем. Так, глобалістика як наука в її сучасному розумінні виникла на початку 70-х років XX ст. Проте сучасна наукова думка ще не має у своєму розпорядженні достатньо опрацьованої системи уявлень, понять, методів аналізу, необхідних для бачення нашого світу в його цілісності, тобто певного апарату досліджень, такого, який має, наприклад, фізика, математика чи інша наука.

Головне, що глобалістика реально змінила весь спосіб життя людей на Землі. А по-друге — глобалізація обумовила ті головні дифузії, що пояснюють специфіку життя, взаємин людей на Землі в цілому. Виокремлюють (за Ю. П. Сурміним) такі основні дифузії:

- економічна — взаємопроникнення різних форм економічного господарювання, економічної діяльності;
- науково-технічна — пов'язана із засвоєнням та використанням досягнень у галузі науки і техніки;
- політична — використання різних форм політичного життя, різних законодавчих та інших норм;
- соціальна — проникнення з одного суспільства в інше різних форм соціального життя;

- культурологічна — запозичення форм культури (норм, цінностей) в інших суспільствах;
- ідеологічна — проникнення ідеологій з одного суспільства в інше;
- релігійна — розповсюдження релігій.

У цьому випадку провідною, базисною для усього суспільного, людського розвитку була і залишається дифузія економічна, саме вона становить основу глобалізаційних процесів.

Перераховані дифузії до того ж є суб'єктивними, об'єктивними, інформаційними і стосуються фактично усіх суспільств, що нині існують на Землі.

Глобалізованим суспільствам значною мірою притаманний інноваційний розвиток насамперед політичної системи, а вже потім — соціально-економічної. При цьому існує кілька основних моделей такого політико-економічного розвитку, пов'язаних з розробками (циклами) М. Туган-Барановського, М. Кондратьєва, Й. Шумпетера та інших відомих вчених. Так, українська дослідниця Я. В. Марценюк виокремлює сім моделей [5]:

• китайська (Китай, В'єтнам, Монголія). За такої моделі ринкові відносини фактично формуються в межах колишньої командно-адміністративної системи господарювання. Система державного господарювання й управління фактично залишається існувати. Активно залучається в економіку іноземний капітал;

• угорська. Йдеться про еволюційний шлях економічних перетворень, які, власне, беруть свій початок саме за роки командно-адміністративної системи. Питання в тому, що демонтаж командно-адміністративної системи в Угорщині (в деяких країнах так званого соціалістичного табору) починався і здійснювався поступово еволюційним шляхом;

• ринкова "шокова терапія", або здійснення швидких радикальних реформ. Така модель притаманна, зокрема, Польщі з її стратегією ринкової трансформації, що постала перед народом у вигляді досить жорсткого соціального експерименту. Цьому посприяло певне збереження специфічних передумов для переходу до ринку, які дали позитивний результат;

• чехословацька, або цивілізована, ґрунтувалась на "оксамитовій революції" і старих традиціях ринкової культури, що збереглись навіть в умовах повного формального удержавлення економіки, на великих експортних зв'язках. Характерною ознакою цієї моделі є "м'яка" дестабілізація (роздержавлення) державної власності за допомогою використання цивілізованих методів, до яких належать акціонування і корпоратизація. Хоча здійснення позитивних економічних перетворень тут і було повільним, однак позитивні результати далися взнаки;

• трансформація, так звана прибалтійська. Специфіка цієї моделі полягає в незначних масштабах народного господарства і в ефективному використанні факторів зовнішньої допомоги для стабілізації виробництва, споживання і фінансово-грошової системи. Ринкове трансформування тут здійснюється на основі "кадрової революції" і наявності ринкової культури і відповідних кадрів. Як правило, така модель ринкових економічних перетворень притаманна саме невеликим країнам, що сподіваються на зовнішні займи, інвестиції тощо;

• російська. Ця модель ґрунтувалася і ґрунтується на формальній приватизації, роздержавленні і розвитку підприємництва. Теоретично вона є багатообіцяючою, а на практиці ускладнюється традиційним впливом державної бюрократії, мафії, корупції і тому є неконкурентоспроможною. Зарубіжний та вітчизняний досвід вказує, що одночасна трансформація політичної і економічної системи є дуже складним процесом. Приклад Росії унаочнює специфіку посттоталітарних систем, які зберігають соціальний потенціал для реставрації соціал-феодальних режимів, систем і структур. Сповна позитивною таку практику здійснення економічних перетворень загалом вважати досить важко;

• українська. Вона ще не є достатньо реалізованою та характеризується надзвичайною складністю, непослідовністю стратегії експериментів, спроб і помилок, даремних і невиправданих жертв. Економічна ринкова трансформація в Україні з самого початку була ускладнена проблемами реального суверенітету, економічної незалежності та безпеки, а також невідкладними проблемами державотворення. Пізніше до цього додалися і багато інших факторів, зокрема, зовнішнього характеру: анексія Криму, війна, розпочата Російською Федерацією на Сході України тощо.

Таким чином, моделі соціально-економічного розвитку країн (держав) треба розглядати: а) в часі; б) за формою (моделлю); в) за специфікою, іншими ознаками, що мають принциповий характер.

Відомий український вчений, політик О. Г. Білорус вважає, що "Глобалізм — це, насамперед, нова система продуктивних сил, виробничо-економічних відносин і нова організація світового виробництва. Водночас це нова, небачена раніше система абсолютної економічної і політичної влади нових глобальних монополістичних корпорацій, які вийшли з-під контролю націй-держав свого походження й базування та діють на глобальному економічному просторі. Вони безконтрольно маневрують колосальним фінансовим капіталом, обертаючи його на світовому ринку з "швидкістю світла" і, відмовляючись платити податки, посилюють експлуатацію багатьох країн і регіонів, у тому числі своїх країн і народів" [1, *46*].

У такий спосіб О. Г. Білорус пов'язує глобалізацію з економічним розвитком країн. При цьому він наголошує, що глобальні трансформації економіки — це не лише кількісно структурні, а й глибокі якісні зміни її суті. Глобальна економіка проявляє себе не лише як нова система продуктивних сил, виробничих відносин і спосіб господарювання, а й як домінуюча система управління суспільством, стаючи політикою й навіть ідеологією розвитку, новою владною системою, інтелектуалізація виробництва також змінює сутність економіки, бо змінюється природа і сутність таких основних економічних категорій, як вартість, додана вартість, власність, прибуток, рентабельність. При цьому він вважає, що величезною загрозою сталого суспільного розвитку переважної більшості країн є глобальна світова бідність. "За цих умов, — пише О. Г. Білорус (зростання бідності), — демографічний тиск Півдня на Північ досягне критичних рівнів. Навіть у нині квітучих країнах Заходу стрімко зростатиме безробіття (приклад Німеччини), і хоч відносне, але ре-

альне зубожіння, в тому числі бідність серед працюючих. Суспільства Заходу з суспільств всезагального добробуту і справедливості мають реальний шанс перетворитись на суспільства "20/80", де 20 % населення матимуть добробут, а 80 % — серйозні соціальні проблеми" [1, *47*].

І це один висновок О. Г. Білоруса принципового характеру — він вважає, що нині, у XXI столітті, так званий глобальний інтеграційний процес суттєво домінує над національними процесами функціонування держав.

Професор політичних наук Лондонської школи економіки Девід Хелд пише: "Глобалізацію можна сприймати як процес (або ж низку процесів), яка вкладає трансформацію в межі просторової організації соціальних відносин та компромісів, що вимірюються поширеністю, їхньою інтенсивністю, швидкістю й впливом, генеруючи трансконтинентальні чи то міжрегіональні потоки та низку діяльностей, взаємодії й способів реалізації влади" [7]. Звідси, як мінімум, кілька висновків принципового характеру. Перший: глобалістика все ж розглядається передусім як процес, як те, що відбувається у суспільному житті. По-друге, глобалізація — це те, що викликає, супроводжує відповідні трансформації. Звідси можна стверджувати, що на Землі фактично немає суспільств, які б не трансформувалися — йдеться лише про те, якими за станом, глибиною, принциповими особливостями є такі трансформації. По-третє, і це суттєво відрізняє точку зору Девіда Хелда на глобалізацію порівняно з іншими авторами, — глобалізацію він найтісніше поєднує з владою, з тим, як вона реалізується. Оскільки у процесі політичних та інших трансформацій на одне з провідних місць виходить зміна політичних систем суспільств, такий акцент у глобалізації має велике значення.

Реально постає питання, якою мірою сучасні глобалізаційні економічні процеси впливають на світові міжнародні відносини, змінюють їх. Під різним кутом зору над цим замислювалися і розмірковують багато видатних геополітиків, таких як Е. Дюркгейм, Г. Моргентау, М. Вебер, К. Волтц, Р. Арон, К. Гаджієв, М. Михальченко та ін. Більшість з них вказує не лише на зміну способів життя людини у наш час, а й на принципову зміну взаємин людини і політики, а в кінцевому підсумку — появу нової парадигми міжнародних відносин. Так, аналізуючи ці процеси, С. В. Кононенко у своїй монографії пише: "Людина політична надто залежна від суспільства, можливо, навіть більше, ніж від природи, адже умовою виживання у природі є належність до суспільства" [3, *5*]. Видатний політолог Г. Моргентау зазначав: "Знання сил, які детермінують політику між народами, та шляхів, за якими розгортаються політичні відносини, викривають невизначеність та неоднозначність фактів міжнародної політики. У кожній політичній ситуації задіяні суперечливі тенденції і, за сприятливих обставин, одна з цих тенденцій може переважати. Однак яка саме — ніхто не знає" [6, *21–22*].

Отже, економіка, економічні відносини у глобалізаційних процесах є і відіграють провідну роль, детермінуючи весь людський, соціальний, суспільний розвиток, формування принципово нових за своїм характером відносин між людьми, суспільствами, принципово по новому вибудовуючи світову конфігурацію.

Література

1. *Білорус О. Г.* Глобалізація і глобалізм: парадокси постіндустріальної цивілізаційної еволюції чи закономірність // Сучасна цивілізація: гуманітарний аспект. Зб. наук. пр. К., 2004. 503 с.
2. *Вітер І. І.* Цивілізаційна парадигма у сучасній глобалістиці. Діалог цивілізацій: роль і місце латентних структур в управління світом // Матеріали 3 Всесвіт. конф., Київ, 28 травня 2004 р. К.: МАУП, 2005. С. 132–134.
3. *Кононенко С. В.* Форми політичного розуміння міжнародних відносин: монографія. К.: Ін-т Всесвітньої історії НАН України, 2012. 899 с.
4. *Кудряченко А. І., Рудич Ф. М., Храмов В. О.* Геополітика: підручник. К.: МАУП, 2004. 296 с.
5. *Марценюк Л. В.* Інноваційний розвиток суспільства як об'єкт політологічного аналізу // Наук. часоп. Нац. пед. ін-ту ім. М. П. Драгоманова. Політичні науки та методика викладання суспільно-політичних дисциплін. Серія 22 [Гол. ред. О. В. Бабкіна] К.: Вид-во Нац. педагогічного ун-ту ім. М. П. Драгоманова, 2011. С. 79–85.
6. *Morgenthau H. J.* Politics Amond Nations: The Struggle for Power and Peace / Hans J. Morgenthau. 5 th ed. [rev. and reset]. New York: Alfred A. Knopf, 1972. 688 p.
7. *Stager Maufred B.* Globalization: A Veri Short Introduction. Oxford: Oxford University Press, 2003. 147 p.

Маценко Є. В. Економічні фактори сучасних глобалізаційних процесів як домінанта світової інтеграції. *Глобалізація — загальносвітовий процес, що радикально змінює умови, моделі життя людей, по-новому вибудовує суспільні процеси, формує нові відносини між країнами і народами. Домінуючу роль у глобалізації відіграють економіка, ринкові умови господарювання.*

Matsenko Ye. V. Economic factors of modern globalization processes as a dominant of global integration. *Globalization is a worldwide process that radically changes the conditions and models of people's lives, builds new social processes in a new way, and forms new relations between countries and peoples. The leading role in globalization is played by the economy, market conditions of management.*

Маценко Е. В. Экономические факторы современных глобализационных процессов как доминанта мировой интеграции. *Глобализация — общемировой процесс, который радикально меняет условия, модели жизни людей, по-новому выстраивает общественные процессы, формирует новые отношения между странами и народами. Ведущую роль в глобализации играют экономика, рыночные условия хозяйствования.*

Надійшла 12 квітня 2017 р.

УДК 351.71:004

Ю. О. ПРОКОПЕНКО
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ДІАГНОСТУВАННЯ УМОВ І МОЖЛИВОСТЕЙ РОЗВИТКУ ІНВЕСТИЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ МАШИНОБУДІВНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 69–83

Можливість, тривалість та конкретні шляхи структурної перебудови економіки за інноваційною моделлю розвитку визначаються рівнем інвестиційного забезпечення. Важливим завданням уряду України має стати створення умов, що сприятимуть розвитку та привабливості інноваційної діяльності. Конструктивному вирішенню завдання може сприяти застосування методології оцінювання, що принципово відмінна від колишньої практики вирішення подібних задач спробою побудови можливих сценаріїв розвитку тих чи інших явищ у майбутньому. Такими є оцінка інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств та діагностика стратегічних прогнозів його зміни в середньо- і довгостроковій перспективі за методологією передбачення — сценарного планування методом "конуса правдоподібності".

Економічна ситуація, що нині склалась у країні, є вкрай важкою. Не є таємницею, що Україна — єдина серед європейських країн, яка застрягла у міжкризовому просторі. Після глобальної кризи 2008–2009 рр. більшості країнам вдалося відновити позитивну економічну динаміку, Україна ж сьогодні знову зазнає кризових проявів [8]. Найдієвішим серед пріоритетних напрямів виходу з кризи є структурна перебудова економіки і масштабна системна модернізація виробництва відповідно до сучасних вимог науково-технічного прогресу та постіндустріального розвитку [5].

Можливість, тривалість та конкретні шляхи структурної перебудови економіки за інноваційною моделлю розвитку визначаються рівнем інвестиційного забезпечення. Уряд України визнає цей факт, проте дієвої підтримки інноваційної діяльності з боку держави дотепер не спостерігається. Тож важливим завданням уряду країни має стати не просто декларативне визнання факту потреби повноцінного інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності, а й створення умов, що сприятимуть її розвитку та привабливості

© Ю. О. Прокопенко, 2017

для переважної більшості суб'єктів ринку і насамперед для підприємств галузі машинобудування — однієї з найбільш важливих, потужних і перспективних галузей промисловості, що забезпечує комплексну механізацію, автоматизацію та роботизацію трудомістких процесів виробництва шляхом впровадження досягнень науково-технічного прогресу і вдосконалення передусім техніки та технологій.

Трансформаційні процеси, які нині спостерігаються в економіці, спонукають науковців до вивчення змісту та основних характеристик інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності підприємств машинобудування, оскільки саме інноваційна складова відображає в цілому ефективність галузі, визначає обсяги інвестиційних надходжень на реалізацію інноваційних проектів та баланс інтересів держави, інноваційно-активних підприємств, а також інвесторів. Питанням інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності приділяли увагу такі науковці: О. І. Амоша, Л. Л. Антонюк, В. М. Геєць, М. З. Згуровський, А. В. Перетятько, К. В. Сіренко та ін. Проте, незважаючи на великий спектр наукових досліджень із зазначеної проблематики, дотепер залишаються невирішеними питання створення інвестиційного середовища, яке б сприяло формуванню належного інвестиційного забезпечення інноваційних проектів машинобудівних підприємств. У зв'язку із цим подальші дослідження проблематики забезпечення та регулювання інвестицій в інноваційну діяльність підприємств машинобудівної галузі є важливим завданням, що потребує спеціального наукового аналізу та діагностики стратегічних прогнозів зміни ситуації інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств в середньо- та довгостроковій перспективі.

Оцінимо інвестиційне забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств та проведемо діагностику стратегічних прогнозів його зміни в середньо- і довгостроковій перспективі за методологією передбачення — сценарного планування методом "конуса правдоподібності", яка принципово відмінна від колишньої практики вирішення подібних задач спробою побудови можливих сценаріїв розвитку тих чи інших явищ у майбутньому.

Наразі Україна перебуває на етапі формування власної політики інноваційного розвитку і за даними Європейського інноваційного табло відноситься до групи країн "інноватор, що формується" (рис. 1).

Належність України до групи країн "інноватор, що формується" стала наслідком впливу цілої низки організаційних, фінансових та правових перешкод, серед яких найвагоміше місце займає криза інвестиційного забезпечення — явище, за якого валовий приплив фінансових ресурсів на розвиток інновацій (що є запорукою економічного зростання) набуває критичного значення. Так, загальний обсяг фінансування інноваційної діяльності промислових підприємств у 2015 р. становив 13813,7 млн грн, або 0,7% ВВП (рис. 2), при визнаному у світі оптимальному рівні для країн, які є успішними у цьому відношенні, 2,0–2,5 % ВВП [1, *133*].

Фундаментом кризи інвестиційного забезпечення стали "переддефолтні" ризики інвесторів і втрата їх довіри до України внаслідок високої корупції

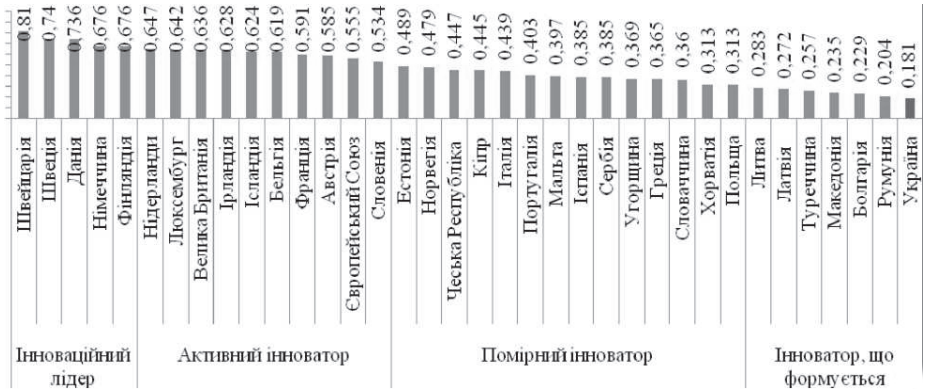

Рис. 1. **Загальний індекс інноваційного розвитку країн ЄС, України та можливих конкурентів у 2015 р.**

Джерело: [7]

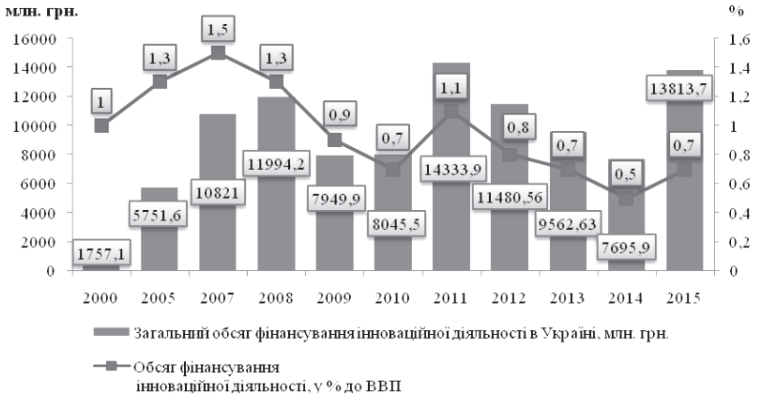

Рис. 2. **Динаміка основних показників фінансування інноваційної діяльності в Україні протягом 2000–2015 рр.**

Джерело: [7]

та тінізації економіки, слабкої фінансової дисципліни, надмірного боргового навантаження країни, низького рівня її технологічного укладу тощо.

Своєчасне виявлення назрілих проблем, причин їх виникнення, а також визначення шляхів подолання значною мірою залежать від розуміння майбутнього, яке не можна інтерпретувати, як звичайне продовження минулого, тому що це майбутнє набуватиме принципово інших форм і структур. Адже виклики та загрози, що виникають у сучасному суспільстві, зумовлюють необхідність передбачення за універсальною методологією, відомою як сценарне планування [2, *11*].

Сценарне планування — сполучення сценарного аналізу та стратегічного планування [2, *8*].

Метою сценарного планування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі є побудова сценаріїв можливого розвитку, зокрема на середньостроковому і довгостроковому часових горизонтах (див. рис. 3).

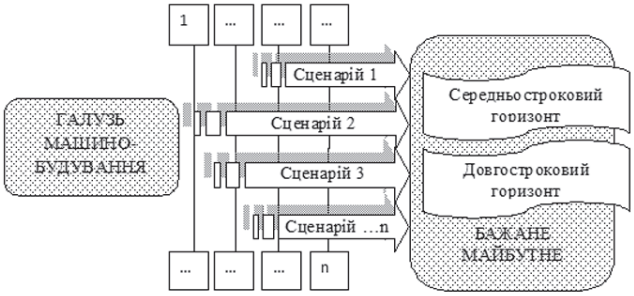

Рис. 3. **Передбачення змін інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі на середньостроковому і довгостроковому часових горизонтах**

Джерело: [3]

Сценарне планування практично являє собою результати досліджень зміни об'єкта дослідження за певних подій, тобто, по суті, є засобом ідентифікації (раннього попередження) показників, які сигналізують про перехід об'єкта дослідження до певного стану в майбутньому. Зазвичай набір розроблених сценаріїв становить різні можливі варіанти майбутнього, пов'язані з різними тенденціями та подіями.

З метою уникнення попадання в "пастку трьох сценаріїв", таких як: "статус-кво сценарій", "ідеальний сценарій" і "найгірший сценарій", важливо вивчити спектр правдоподібних передбачень [4]. Отже, для побудови сценаріїв можливого розвитку інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі в середньо- та довгостроковій перспективі вважаємо доцільним скористатись методом сценарного планування "конуса правдоподібності", сутність якого характеризується моделлю лінійки сценарію (рис. 4).

Метод сценарного планування "конуса правдоподібності" відносно простий у застосуванні — визначаються ключові драйвери, здійснюється коригування припущень і на цьому каркасі будуються сценарії, тобто для побудови кожного зі сценаріїв необхідно кілька кроків для генерування кінцевого стану об'єкта дослідження (рис. 5).

Зупинимось на розгляді кожного із зазначених кроків, зображених на рис. 5.

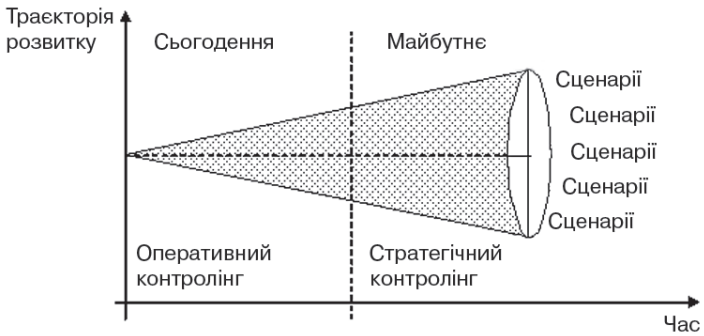

Рис. 4. **Модель лінійки сценарію**
Джерело: [2, *14*]

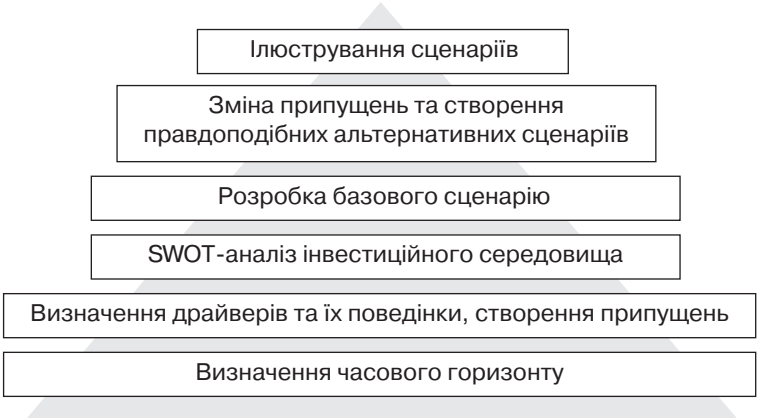

Рис. 5. **Послідовність сценарного планування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі за методом "конуса правдоподібності"**

Джерело: [2, *21*]

Визначення часового горизонту. Середньостроковим часовим горизонтом при сценарному плануванні інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі доцільно визнати період до 2020 р. і довгостроковим — до 2030 р.

Визначення драйверів та їхньої поведінки, створення припущень. Визначальним драйвером варто обрати кластер підприємств машинобудування — однієї з найбільш важливих, потужних і перспективних галузей промисловості, що забезпечує комплексну механізацію, автоматизацію та роботизацію трудомістких процесів виробництва шляхом впровадження досягнень науково-технічного прогресу і вдосконалення насамперед техніки та технологій.

SWOT-аналіз інвестиційного середовища, безперечно, має ґрунтуватись на результатах досліджень "Форсайту економіки України – 2015" і "Форсайту та побудови стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах". Сильні та слабкі сторони, можливості та загрози змін розвитку економіки України і, відповідно, змін інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі оцінено таким чином (табл. 1).

Таблиця 1

SWOT-аналіз розвитку економіки України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах

Позначення	Показник	Рік	
		2020	2030
1	2	3	4
Сильні сторони			
THE.S1	Наявність потужних національних науково-виробничих структур машинобудівного комплексу	4	5

Закінчення табл. 1

1	2	3	4
THE.S2	Рівень конкурентоспроможних конструкторських розробок та дослідних зразків виробів світового рівня	3	4
THE.S3	Рівень металургійного комплексу та матеріалознавства в Україні	4	4,5
THE.S4	Рівень підготовки науково-інженерних кадрів	4	4,5
Слабкі сторони			
THE.W1	Моральна та фізична зношеність основних фондів	5	4
THE.W2	Низький рівень міжнародної кооперації (залежність від імпорту приладів, систем та комплектуючих)	6	4
THE.W3	Невідповідність структурування підприємств кластера умовам вільної конкуренції на внутрішньому та зовнішньому ринках	6	5
THE.W4	Високий рівень відносної собівартості одиниці продукції (культура та продуктивність праці, енерго- та матеріаломісткість)	5,5	4,5
Можливості			
THE.O1	Глобалізація та спеціалізація в наукоємному машинобудуванні	3,5	4.5
THE.O2	Експортний потенціал продукції машинобудування	2	3
THE.O3	Інноваційний розвиток машинобудівного комплексу	2	3
THE.O4	Підвищення енергоефективності технологій машинобудування	2,5	4,5
THE.O5	Система держпреференцій виробникам наукоємного машинобудування	2	5
Загрози			
THE.T1	Недосконаліть системи довготривалого кредитування виробників та споживачів продукції машинобудування	6	3
THE.T2	Невизначені державні пріоритети по відношенню до наукоємного машинобудування	6	3
THE.T3	Невідповідність кадрового забезпечення машинобудівного комплексу з кваліфікованих робітничих професій	6,5	4
THE.T4	Рівень внутрішнього ринку продукції машинобудування	6,5	4

Джерело: [4]

Розроблення базового сценарію. Побудова базового сценарію "Консервування кризи", на думку автора, має базуватись на результатах аналізу інерційного тренду розвитку економіки України загалом та галузі машинобудування зокрема, а також на припущенні, що економіка України на зазначених горизонтах передбачення не буде реформована і за інерцією знаходитиметься в стані низькотехнологічного, сировинного розвитку. Задля цього сценарію вважаємо за доцільне скористатись результатами "Форсайт економіки України – 2015" (табл. 2).

Таблиця 2

Аналіз інерційного тренду розвитку економіки України на часових горизонтах до 2020 та 2030 рр.

Рік / Показник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
Потреба у фінансуванні (млрд дол. США)	66,4	59,8	49,1	49,2	53,2	55,0	57,0	62,0	78,0
Дохідна частина бюджету (млрд грн)	442	356	432	440	460	490	510	590	830
Дохідна частина бюджету (млрд дол. США)	53,9	23,7	26,1	26,6	28,4	29,6	30,9	35,7	50,3
Дефіцит бюджету (млрд дол. США)	–12,4	–36,1	–23,0	–22,6	–24,8	–25,4	–26,1	–31,1	–27,7

Джерело: [3]

Результати вивчення інерційного тренду розвитку економіки України засвідчують негативні тенденції змін дефіциту бюджету, а отже, очікувати на збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств за такого сценарію марно. Україна продовжуватиме стрімко втрачати свій промисловий та науково-технологічний потенціал, що, як наслідок, призведе до подальшої рецесії — спаду в економіці країни.

Для ілюстрування базового та наступних сценаріїв інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі скористаємось позначеннями SWOT-аналізу (сильних сторін — S, слабких сторін — W, можливостей — O та загроз — T) та введемо аналогічні позначення:

$\{S\} = \{S_1, ..., S_n\}$ — множина сильних факторів економіки України;

$\{W\} = \{W_1, ..., W_n\}$ — множина слабких факторів економіки України;

$\{O\} = \{O_1, ..., O_n\}$ — множина можливостей розвитку економіки України;

$\{T\} = \{T_1, ..., T_n\}$ — множина загроз для розвитку економіки України;

$\{L\} = 1 — \{L_n\}$ — множина перетворень (реформи);

$\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$ — множина критичних чинників, що гальмують розвиток економіки України;

$\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ — множина драйверів майбутньої економіки України [3].

Виходячи з припущень, зроблених за результатами вивчення інерційного тренду розвитку економіки України, за цим сценарієм множина слабких факторів економіки України $\{W\} = \{W_1, ..., W_n\}$ суттєво послабить можливості $\{O\} = \{O_1, ..., O_n\}$, драйвери економіки $\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ не буде активізовано, гальмуючі фактори $\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$ не буде мінімізовано, а попередній стан, що межує між рейтингом CCC і технічним дефолтом, практично заблокує зовнішню політичну і фінансову підтримку України. Тобто сценарій "Консервування кризи" інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі як на середньо-, так і на довгострокових часових горизонтах ілюстративно матиме такий вигляд:

$$\{L\} = 0 \rightarrow \{B\} \rightarrow \{W\} \rightarrow \{O\} \downarrow \rightarrow \{T\} \rightarrow \{D\}.$$

Наступним етапом сценарного планування за методом "конуса правдоподібності" має стати *розроблення припущень і створення правдоподібних альтернативних сценаріїв*. Першим має стати припущення, що економіка України на зазначених горизонтах передбачення не буде реформована, проте уряд країни продовжуватиме залучати зовнішні запозичення з метою упередження подальшої рецесії. Тож за сценарієм "Без реформ" Україна, як і нині, спрямовуватиме запозичення на споживання та обслуговування раніше отриманих кредитів і лише на незначне інвестування інноваційного розвитку, що, можливо, дасть змогу завершити країні перехід від третього до четвертого технологічного укладу економіки (табл. 3).

Таблиця 3

Вкладення капіталу на технічне переозброєння і модернізацію за технологічними укладами станом на кінець 2016 року

Показник	Технологічні уклади			
	3-й	4-й	5-й	6-й
Обсяг виробництва продукції, %	57,9	38	4	0,1
Фінансування наукових розробок, %	6	69,7	23	0,3
Витрати на інновації, %	30	60	8,6	0,4
Інвестиції, %	75	20	4,5	0,5
Вкладення капіталу на технічне переозброєння і модернізацію, %	83	10	6,1	0,9

Джерело: [4]

За такого сценарію інвестування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств слід визнати неперспективним, оскільки воно супроводжуватиметься лише збільшенням пропозиції низькотехнологічної продукції на ринку та відповідно зменшенням цін на неї [3].

Множина сильних факторів $\{S\} = \{S_1, ..., S_n\}$ лише частково знизить можливість втілення множини загроз $\{T\} = \{T_1, ..., T_n\}$, драйвери економіки $\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ не буде активізовано, гальмуючі фактори $\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$ не буде мінімізовано. За цих умов країна перебуватиме у "тліючому режимі", продовжуючи хаотичні, безсистемні дії, тимчасово імітуючи свою життєздатність і продовжуючи подальше накопичення зовнішніх і внутрішніх запозичень [4]. Тож сценарій "Без реформ" інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі ілюстративно набуватиме такого вигляду:

$$\{L\} = 0 \rightarrow \{B\} \rightarrow \{W\} \rightarrow \{O\} \rightarrow \{T\} \downarrow \rightarrow \{D\}.$$

Наступний сценарій "Нова генерація" інвестування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств має передбачати, що економіка України на зазначених горизонтах буде реформована, внаслідок чого чинники, які гальмують розвиток економіки України, матимуть суттєві зміни або будуть повністю усунені (табл. 4).

Таблиця 4

Критичні чинники, що гальмують розвиток економіки України на часових горизонтах до 2020 та 2030 рр.

Рік / Чинник	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
1. Частка тіньової економік, %	50	50	52	47	40	34	30	25	15
2. Масштаб корупції, % від ВВП	13,2	13,9	14,0	13,1	11,0	9,2	7,4	6,6	4,0
3. Обслуговування державного боргу, % від ВВП	7,6	4,19	8,69	7,4	6,2	4,7	3,1	2,9	3,0
4. Дохідна частина бюджету, млрд дол. США	53,9	23,7	26,1	26,6	28,4	29,6	30,9	35,7	50,3

Джерело: [3]

На думку експертів, без усунення зазначених у табл. 4 проблем про підйом економіки країни та її інноваційний розвиток говорити не варто. Зниження негативного впливу перешкод, що гальмують розвиток економіки України на часових горизонтах до 2020 та 2030 рр., передусім дасть можливість істотно знизити видаткову частину бюджету України, а отже, є припущення щодо збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності коштами бюджету до рівня 1,1 % ВВП.

За такого сценарію множина сильних факторів $\{S\} = \{S_1, ..., S_n\}$ знизить можливість втілення множини загроз $\{T\} = \{T_1, ..., T_n\}$, драйвери економіки $\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ не буде активізовано, гальмуючі фактори $\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$ буде мінімізовано. За цих умов країна матиме можливість поступово нарощувати обсяги інвестиційного забезпечення, а отже, і можливість прискорити інноваційний розвиток економіки [4]. Тож сценарій "Нова генерація" інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі ілюстративно має бути поданий таким чином:

$$\{L^*\} \uparrow \rightarrow \{S\} \rightarrow \{B\} \downarrow \rightarrow \{W\} \rightarrow \{O\} \uparrow \rightarrow \{D\}.$$

Припущенням за сценарієм "Структурні зміни" інвестування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств має передбачатись, що економіка України на зазначених горизонтах буде реформована і діаграми передбачення її структурних змін на середньостроковому (до 2020 року) та довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах матимуть зображення, подані на рис. 6, за яких очікувані сумарні внески кластерів до бюджету протягом середньо- та довгострокових горизонтів складуть у 2020 році 34,3 млрд дол. США, а у 2030 — 70,3 млрд дол. США [4].

Припущення щодо збільшення сумарних доходів бюджету дає підстави прогнозування збільшення обсягів фінансування інноваційної діяльності коштами бюджету до рівня 1,3–1,5 % ВВП. Отже, за такого сценарію множи-

на сильних факторів $\{S\} = \{S_1, ..., S_n\}$ підсилить можливості $\{O\} = \{O_1, ..., O_n\}$, одночасно буде включено (активізовано) драйвери економіки $\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ і мінімізовано дію гальмуючих факторів $\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$, які стримують розвиток економіки і підприємств машинобудівної галузі зокрема [4], тобто сценарій "Структурні зміни" ілюстративно набуватиме такого вигляду:

$$\{L^*\} \uparrow \rightarrow \{S\} \uparrow \rightarrow \{B\} \downarrow \rightarrow \{W\} \rightarrow \{O\} \uparrow \rightarrow \{D\} \uparrow.$$

Сценарій "Оптимістичний" інвестування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств має передбачати, що економіка України на зазначених горизонтах буде реформована, й інвестиційне середовище суттєво покращиться внаслідок зміни позицій України за такими міжнародними показниками економічного розвитку країни, як: індекс інвестиційної привабливості, індекс легкості ведення бізнесу, індекс права власності та ін.

Наразі влада почала здійснювати певні кроки у просуванні нашої держави у міжнародних рейтингах, проте, на жаль, протягом останніх років діяльність у цьому напрямі була не надто активною, що підтверджують міжнародні рейтинги та припущення їх змін на часових горизонтах до 2020 та 2030 рр. (табл. 5).

Згідно з оновленим Індексом економічної свободи Україна не ввійшла навіть до першої сотні країн, зайнявши 166-те місце серед країн світу і

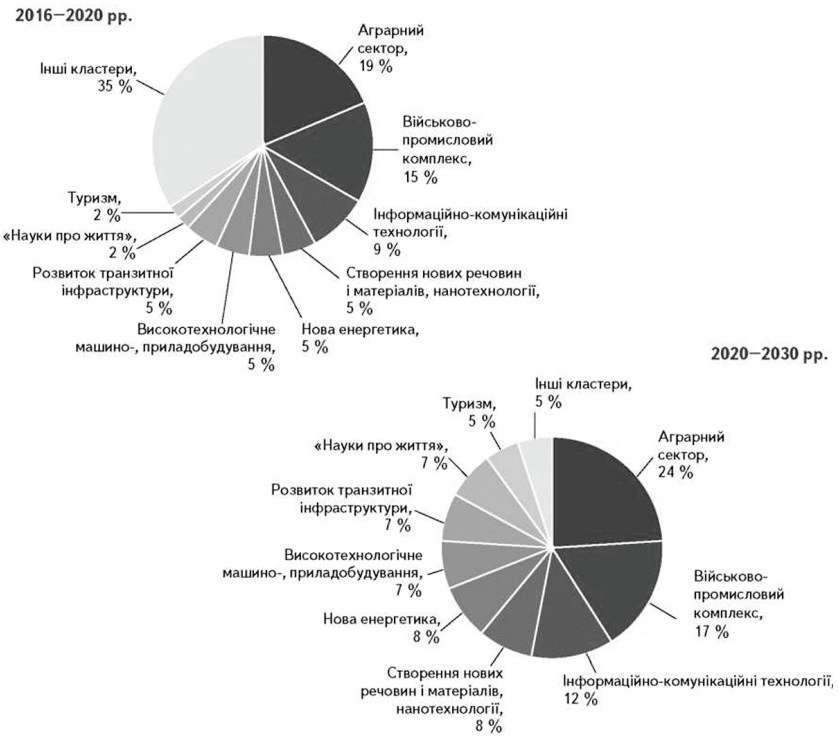

Рис. 6. **Діаграми передбачення структури майбутньої економіки України (D_1–D_{10})**
Джерело: [4]

Таблиця 5

Припущення зміни позицій України у світових рейтингах на часових горизонтах до 2020 та 2030 рр.

Показники	2013	2014	2015	2016	2017	2018	2019	2020	2030
За індексом інвестиційної привабливості	99	109	89	130	115	94	73	50	35
За індексом економічної свободи	161	155	162	162	166	160	155	147	138
За індексом легкості започаткування бізнесу	112	96	83	80	80	72	67	60	55
За індексом захисту права власності	86	85	88	90	115	98	93	88	75
За індексом недієздатності держави	117	113	84	85	90	103	112	118	123
За індексом відкритості бюджетів	19	35	46	51	54	57	45	30	20

Джерело: [8]

44-те — серед країн Європи. Основними детермінантами низького рівня свободи інвестицій експерти World Justice Project вважають складність і суперечливість українського законодавства, що регулює інвестиційну діяльність, державні витрати і корупцію. За останні три роки державні витрати становили близько 48 % від ВВП, дефіцит бюджету — в середньому 5 %, а державний борг перевищував 70 %.

Припущення щодо покращення рейтингових позицій України супроводжуються припущеннями покращення інвестиційного середовища та підвищення рівня інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств, тобто за такого сценарію множина сильних факторів $\{S\} = \{S_1, ..., S_n\}$ підсилить можливості $\{O\} = \{O_1, ..., O_n\}$, одночасно буде включено (активізовано) драйвери економіки $\{D\} = \{D_1, ..., D_n\}$ і мінімізовано дію гальмуючих факторів $\{B\} = \{B_1, ..., B_n\}$ та множини слабких факторів економіки $\{W\}=\{W_1,..., W_n\}$ [4]. Тож "Оптимістичний" сценарій інвестування інноваційної діяльності машинобудівних підприємств набуватиме вигляду:

$$\{L\} \uparrow \rightarrow \{S\} \uparrow \rightarrow \{B\} \downarrow \rightarrow \{W\} \downarrow \rightarrow \{O\} \uparrow \rightarrow \{D\} \uparrow.$$

Застосовуючи "метод гілки", здійснено коригування сценаріїв розвитку майбутньої економіки України, розроблених у дослідженні Форсайт–2016, та інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку машинобудівних підприємств на довгостроковий період (до 2030 року) (див. рис. 7).

Сценарне планування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку машинобудівних підприємств країни має стати підґрунтям розроблення промислової стратегії України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах.

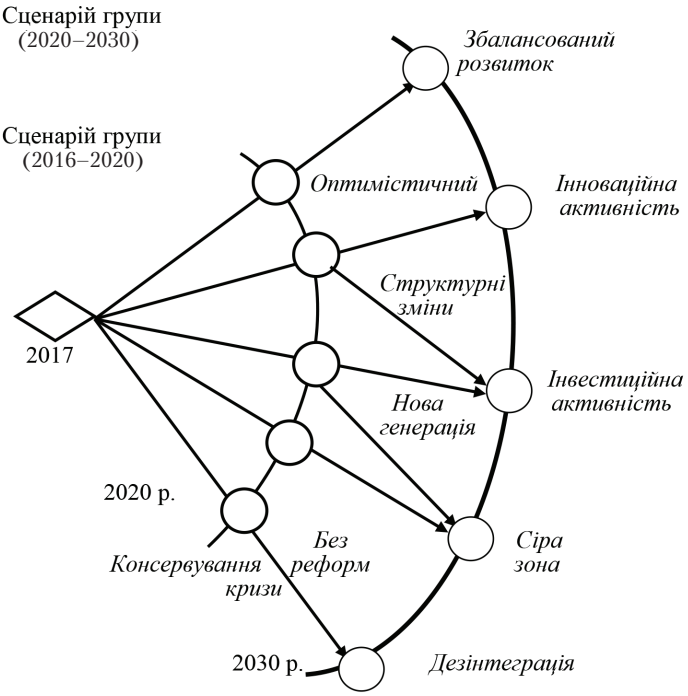

Рис. 7. **Логіко-структурна схема сценаріїв інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку машинобудівних підприємств України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах**
Джерело: розширено за даними [4]

Прикладом успішного розроблення промислової стратегії є сучасний досвід Великої Британії, який є результатом висновків із досвіду минулого. В англомовних коментарях до промислової стратегії Великої Британії наголошується на тому, що до її розроблення підійшли по-новому, намагаючись досягти того, щоб уряд і промисловці працювали разом: це сучасна індустріальна стратегія, де уряд не залишає бізнес напризволяще, не вказує йому, як потрібно працювати, а середньо- та довгострокові цілі визначаються в партнерстві і так само виділяються кошти для цілей реалізації промислової стратегії, фінансуються проекти ключових секторів економіки та технологій, у тому числі і шляхом співфінансування з роботодавцями, що допомагає підприємствам запровадити новаторські ідеї в комерційну реалізацію. Тому промислову стратегію Великої Британії вважають одним із найважливіших інструментів збалансування економіки, що сприяє її стійкому зростанню та конкурентоспроможності в довгостроковому відношенні, чого так не вистачає сучасній Україні [1, *135*].

Отже, важливою передумовою структурної перебудови економіки України в умовах євроінтеграції має стати саме інвестиційно-інноваційна політика держави, яку в українських реаліях слід визнати не самоціллю, а необхідним інструментом державного регулювання розвитку інноваційної діяльності, місією якої повинно бути кардинальне поліпшення інвестиційного забезпечення інноваційних проектів, а отже, і бізнес-клімату в цілому.

Джерела

1. *Гейць В. М.* Інноваційна Україна 2020 : національна доповідь / за заг. ред. В. М. Гейця та ін. К.: НАН України, 2015. 336 с.
2. *Згуровський М. З.* Сценарний аналіз як системна методологія передбачення // Системні дослідження та інформаційні технології. 2002. № 1. С. 7–38.
3. *Згуровський М. З.* Форсайт економіки України: середньостроковий (2015–2020 роки) і довгостроковий (2020–2030 роки) часові горизонти. К.: НТУУ "КПІ", 2015. 136 с.
4. *Згуровський М. З.* Форсайт та побудова стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах. Київ: НТУУ "КПІ", 2016. 184 с.
5. *Перетятько А. В.* Аналіз інноваційної діяльності машинобудівних підприємств у період глобальної кризи [Електронний ресурс] // Проблеми підвищення ефективності інфраструктури. URL: www. piei.iem.nau.edu.ua/numbers/36/Peret.pdf
6. *Юрчишин В.* Україна від кризи — до кризи [Електронний ресурс] / В. Юрчишин // Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова. URL: http://old.razumkov.org.ua/upload/ukraine-vid_kryzy_doKryzy.pdf
7. Innovation Union Scoreboard (2015) [Електронний ресурс] // European Commission. URL: www. ec.europa.eu (дата звернення 17.08. 2017).
8. Index of Economic Freedom (2016): Country Rankings [Електронний ресурс] // The Heritage Foundation. URL: www. heritage.org/index/ranking (дата звернення 29.08.2017).

Прокопенко Ю. О. Діагностування умов і можливостей розвитку інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств в умовах євроінтеграції. *Констатовано, що характерною особливістю сучасного етапу реформування галузі машинобудування є численні протистояння ефективній реалізації інноваційних проектів машинобудівних підприємств. Доведено, що визначальним фактором інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі є достатнє інвестиційне забезпечення. Проаналізовано рівень інвестиційного забезпечення інноваційної діяльності машинобудівних підприємств на сучасному етапі. Проведено діагностику умов і можливостей розвитку інвестиційного забезпечення інноваційних проектів машинобудівних підприємств в середньо- і довгостроковій перспективі за методологією передбачення — сценарного планування методом "конуса правдоподібності", яка принципово відмінна від колишньої практики вирішення подібних задач спробою побудови можливих сценаріїв розвитку тих чи інших явищ у майбутньому. Запропоновано схему послідовності сценарного планування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі за методом "конуса правдоподібності". Проаналізовано кожен із кроків сценарного планування інвестиційного забезпечення інноваційного розвитку підприємств машинобудівної галузі за методом "конуса правдоподібності". За даними "Форсайту економіки України – 2015", а та-*

кож "Форсайту та побудови стратегії соціально-економічного розвитку України на середньостроковому (до 2020 року) і довгостроковому (до 2030 року) часових горизонтах" розглянуто результати SWOT-аналізу розвитку економіки України на перспективу. За "методом гілки" розроблено сценарії інвестиційного забезпечення інноваційних проектів машинобудівних підприємств на середньо- і довгострокову перспективу.

Prokopenko Yu. O. Diagnostication Of Conditions And Possibilities Of Development Of Investment Providing Innovative Activities Of Machine-Building Enterprises In The Conditions Of Euro Integration. *The article focuses attention on the fact that the characteristic feature of the current stage of reforming the machine-building industry is the numerous opposition to the effective implementation of innovative projects of machine-building enterprises. It is proved that the main factor of the innovative development of enterprises in the machine-building industry is sufficient investment support. The level of investment support for the innovative activity of machine-building enterprises at the present stage has been analyzed. Diagnostics of the conditions and possibilities for the development of investment support for innovative projects of machine-building enterprises in the medium and long term using the methodology of foresight (scenario planning using the "likelihood cone" method) is fundamentally different from the previous practice of solving similar problems by attempting to construct possible scenarios for the development of certain phenomena in future. A scheme is proposed for a sequence of scenario planning for investment support for the innovative development of enterprises in the machine-building industry using the "likelihood cone" method. Each of the steps of scenario planning of investment support for innovative development of enterprises of the machine-building industry using the "likelihood cone" method is analyzed in detail. According to the Foresight of the Economy of Ukraine 2015 and Forsyte and the construction of a strategy for socio-economic development of Ukraine in the medium-term (up to 2020) and long-term (until 2030) time horizons, the results of SWOT analysis are considered. investment support of innovative projects of machine-building enterprises in the medium and long term.*

Прокопенко Ю. А. Диагностирование условий и возможностей развития инвестиционного обеспечения инновационной деятельности машиностроительных предприятий в условиях евроинтеграции. *Констатировано, что характерной особенностью современного этапа реформирования отрасли машиностроения являются многочисленные противостояния эффективной реализации инновационных проектов машиностроительных предприятий. Доказано, что определяющим фактором инновационного развития пред-*

приятий машиностроительной отрасли является достаточно инвестиционное обеспечение. Проведен анализ уровней инвестиционного обеспечения инновационной деятельности машиностроительных предприятий на современном этапе. Проведена диагностика условий и возможностей развития инвестиционного обеспечения инновационных проектов машиностроительных предприятий в средне- и долгосрочной перспективе по методологии предвидения — сценарного планирования методом "конуса правдоподобия", которая принципиально отличается от прежней практики решения подобных задач попыткой построения возможных сценариев развития тех или иных явлений в будущем. Предложена схема последовательности сценарного планирования инвестиционного обеспечения инновационного развития предприятий машиностроительной отрасли по методу "конуса правдоподобия". Проведен детальный анализ каждого из шагов сценарного планирования инвестиционного обеспечения инновационного развития предприятий машиностроительной отрасли по методу "конуса правдоподобия". По данным "Форсайта экономики Украины – 2015", а также "Форсайта и построения стратегии социально-экономического развития Украины на среднесрочном (до 2020 года) и долгосрочном (до 2030 года) временных горизонтах" рассмотрены результаты SWOT-анализа развития экономики Украины на перспективу. По "методу ветви" разработаны сценарии инвестиционного обеспечения инновационных проектов машиностроительных предприятий на средне- и долгосрочную перспективу.

Надійшла 17 жовтня 2017 р.

УДК 34.096

С. В. СТАСЮК
Міжрегіональна Академія управління персоналом, м. Київ

ПРАВОВА ПРИРОДА ТА СУТНІСТЬ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УКРАЇНІ

Наукові праці МАУП. Серія Економічні науки, 2017, вип. 54(3), с. 84–90

Проведене дослідження правової природи та сутності оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні дало змогу, по-перше, глибше дослідити трансформацію правових відносин, пов'язаних із оподаткуванням результатів фінансово-господарської діяльності платників податків, і, по-друге, визначити особливості та специфіку оподаткування суб'єктів малого підприємництва як найбільш зовнішньо вразливої категорії платників податків.

Більшість науковців-правників вважає, що еволюція оподаткування пов'язана з соціально-економічним розвитком держави та суспільства. Уявлення про природу та функціональне призначення податків і зборів змінювались залежно від етапів їхнього історичного розвитку. Так, жертвоприношення на ранніх стадіях існування людства являли собою зародки примусового вилучення частини резерву здобичі первісних людей, вирощеного врожаю тощо. Водночас товарно-грошові відносини, які сформувались в епоху середньовіччя, чітко визначили саме грошовий характер податків і зборів, спонукали до перших теоретичних осмислень їх функціонального призначення. Як зазначають П. К. Бечко та О. А. Захарчук, "незважаючи на різні форми податків, економічний зміст залишався єдиним — суспільне оподаткування частини особистого доходу платника на користь керівництва суспільством (чи то окремий вождь, чи апарат керівництва держави)" [3, *7*].

Шляхом встановлення податків і зборів держава впливає на економічні відносини в суспільстві, здійснює розподіл та перерозподіл доходів і фінансових ресурсів. Сума грошових витрат держави для забезпечення виконання своїх функцій прямо пропорційна розміру податків і зборів, які вона вимушена стягувати з платників податків, адже саме податкові надходження більше ніж на 80 % забезпечують формування бюджетів усіх рівнів. На думку Н. В. Грапко і А. В. Жаворонок, ефективне використання податкових форм фінансування державних потреб дає державі змогу забезпечити широкий спектр соціально-економічних відносин, у тому числі фінансування суспільних функцій та регулювання економічного розвитку [5, *976*].

© С. В. Стасюк, 2017

Крім того, податки і збори не лише впливають на економічний стан конкретної держави, але й стимулюють розвиток світового суспільства в цілому. Так, В. І. Лісняк зауважує, що важливими чинниками підвищення ролі податків є загальна тенденція до всесвітньої глобалізації, активність транснаціональних корпорацій у економічних механізмах розподілу та перерозподілу вартості [10, *13*].

Загалом усі світові моделі економіки використовують оподаткування як дієвий інструмент формування публічних грошових фондів. Наприклад, неоконсервативні податкові теорії у 1980-х роках сприяли зниженню податкового навантаження суб'єктів малого підприємництва країн з ліберальною економікою (США, Великобританія, Ірландія тощо). Водночас низькі державні витрати хоча й не потребували значних доходів бюджетів усіх рівнів, але автоматично призводили до зниження рівня соціальної захищеності громадян. Соціально-ринковий тип економіки, характерний для континентальних країн Європи (Франції, Німеччини, Італії, Швеції), орієнтований на значні податкові надходження та сприяє активізації регулюючої ролі держави. Як зазначає В. Г. Дем'янишин, з самого початку в Україні при формуванні податкової системи та податкового механізму була покладена ліберальна теорія моделі реформування економіки [7, *23*].

Згідно з вимогами п. 3 ст. 55 Господарського кодексу України "суб'єкти господарювання залежно від кількості працюючих та доходів від будь-якої діяльності за рік можуть належати до суб'єктів малого підприємництва, у тому числі до суб'єктів мікропідприємництва, середнього або великого підприємництва" [4]. При цьому суб'єкти мікропідприємництва — це "фізичні особи — підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 10 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 2 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України. До суб'єктів малого підприємництва належать фізичні особи — підприємці та юридичні особи, у яких середня кількість працівників за звітний період (календарний рік) не перевищує 50 осіб та річний дохід від будь-якої діяльності не перевищує суму, еквівалентну 10 мільйонам євро, визначену за середньорічним курсом Національного банку України". Ці критерії використовуються при встановленні термінів перевірок платників податків, визначених Податковим кодексом України. Водночас суб'єкти малого підприємництва мають свої специфічні соціально-економічні ознаки функціонування, адже вони найбільш вразливі до фінансових криз, повністю залежать від попиту та платоспроможності споживачів, практично завжди відчувають дефіцит фінансових ресурсів, важко адаптуються до зовнішніх змін тощо.

Науковій думці притаманні різноманітні підходи до визначення поняття та сутності оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Так, Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова, А. М. Лисенко, О. А. Магопець вважають, що оподаткування — це дуальний процес, який, з одного боку, ґрунтується на законодавчо закріпленому механізмі встановлення, обчислення та сплати такого платежу, а з другого — являє собою процес вилучення та перерозподілу валового

внутрішнього продукту [6, *16*]. На думку В. П. Хомутенко, І. С. Луценко, А. В. Хомутенко, О. Г. Волкова, побудова ефективної системи оподаткування суб'єктів господарювання — це одна з головних умов ефективного функціонування економіки і фінансів країни, оскільки через податки держава здійснює перерозподіл валового внутрішнього продукту і формує централізовані та децентралізовані фонди, що впливає не тільки на можливості держави виконувати свої функції, але й на економічний стан економічних агентів [11, *19–20*].

Як зазначає Н. В. Іванчук, механізм оподаткування включає в себе всі сторони існування того чи іншого податку та містить такі складові, як способи, інструменти, важелі впливу та правове забезпечення [14, *157*]. Погоджуємось з авторським визначенням А. С. Дубоносової щодо поняття "об'єкт оподаткування", як законодавчо визначеного елемента правового механізму податку, що обумовлює формування як окремих складових, так і податкового обов'язку в цілому у платника податку і виступає економічною основою податку [8, *9*]. Ю. І. Аністратенко пропонує "оподаткування малого та середнього бізнесу" розглядати як вихідну категорію податкового права, оскільки вона є комплексним поняттям і системоутворюючою для сукупності відповідних похідних категорій процесу оподаткування [1, *22*]. В. В. Капустник наголошує, що елементи оподаткування являють собою набір параметрів, необхідних і достатніх для обчислення і сплати податку. Такий набір закріплено у ст. 7 Податкового кодексу України [9, *9*].

Таким чином, оподаткування суб'єктів малого підприємництва становить правовий процес встановлення та утримання податків і зборів, визначення їхніх елементів, порядку сплати відповідно до податкових правових вимог з метою вилучення та перерозподілу частини внутрішнього валового продукту.

Особливості оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні змінювалися залежно від етапів її історичного розвитку. Так, початок становлення системи оподаткування та податкової політики держави в цілому пов'язаний із прийняттям Верховною Радою України Закону України від 25.06.1991 р. № 1251-XX "Про систему оподаткування". Початок 1990-х років для нашої країни характеризувався нестабільністю податкового законодавства, відсутністю системного підходу до оподаткування результатів фінансово-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, суперечливістю нормативних актів, зростанням податкової заборгованості та започаткуванням функціонування тіньового сектору економіки. Прийняття Законів України від 28.12.1994 р. № 334/94-ВР "Про оподаткування прибутку підприємств", від 03.04.1997 р. № 168/97-ВР "Про податок на додану вартість" впорядкувало окремі податкові норми, але не зменшило шалений податковий тиск, що створював найскладніші умови ведення фінансово-господарської діяльності для суб'єктів малого підприємництва.

У 1996 році створено Державну податкову службу України, якій надано повноваження у сфері контролю за дотриманням суб'єктами господарювання податкового законодавства, правильністю обчислення, своєчасності та повноти сплати до бюджетів усіх рівнів податків і зборів. Практична реалізація правових норм Закону України від 21.12.2000 р. № 2181-III "Про порядок

погашення зобов'язань платників податків перед бюджетами та державними цільовими фондами" сприяла пошуку шляхів розв'язання податкових конфліктів між платниками податків та державою в особі контролюючого органу.

Отже, нестабільність податкового законодавства визначила нагальну проблему його реформування та впорядкування податкових норм, які були розпорошені у різноманітних нормативно-правових документах, шляхом впровадження єдиного кодифікованого акта.

Саме тому прийняття у 2010 році Податкового кодексу України стало відправною точкою функціонування оновленої вітчизняної системи оподаткування. Податкові правові норми, які набрали чинності з 1 січня 2011 р., визначили основні засади оподаткування, принципи податкової системи України, поняття та види податків і зборів, права та обов'язки платників податків та контролюючого органу тощо.

Революція Гідності 2014 року докорінно змінила курс розвитку українського суспільства. Бажання України стати повноправним членом європейської спільноти, розширити ринки збуту для українського малого підприємництва обумовило необхідність імплементації норм податкового законодавства країн Європейського Союзу до аналогічного вітчизняного законодавства. Саме тому, відповідно до Закону України від 28.12.2014 р. № 71-VIII "Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких законодавчих актів України щодо податкової реформи", починаючи з 1 січня 2015 р. зменшено кількість податків з 22 до 11. Крім того, з метою налагодження спільної платформи соціального партнерства між платниками податків та державою було впроваджено режим звільнення від юридичної відповідальності платників податків за заниження податкових зобов'язань з податку на прибуток та/або податок на додану вартість за будь-які податкові періоди до 1 квітня 2014 р. Таким чином, визначено правові засади практичної реалізації податкового компромісу, який дав змогу платникам податків, у тому числі суб'єктам малого підприємництва, сплатити лише 5 % від суми задекларованих або визначених у податковому повідомленні-рішенні податкових зобов'язань. Інші ж 95 % держава вважала погашеними, а штрафні санкції та пеня не нараховувались. Наведені новації сприяли досягненню певного балансу публічних та приватних інтересів, зниженню рівня податкової заборгованості та реальним надходженням до бюджетів усіх рівнів.

Методологія оподаткування обґрунтовує певний економічний взаємозв'язок між суб'єктами та об'єктами оподаткування через призму сутнісних характеристик податків та зборів. Так, суб'єктами малого підприємництва — платниками податків є юридичні особи незалежно від організаційно-правової форми власності та фізичні особи — підприємці.

Об'єктом оподаткування, на думку О. М. Бандурки, В. Д. Понікарова, С. М. Попової, може бути "майно, товари, дохід (прибуток) або його частина, обороти з реалізації товарів (робіт, послуг) та інші об'єкти, визначені податковим законодавством, з наявністю яких податкове законодавство пов'язує виникнення у платника податкового обов'язку" [2, *9*]. М. П. Кучерявенко вважає, що "як правова категорія об'єкт оподаткування являє собою

родове визначення об'єкта (доходи чи їх частина; майно; вартість тощо), з яким пов'язане виникнення обов'язку платника податків сплатити податок. У більш вузькому значенні (яке здебільшого закріплюється в законодавчих актах) об'єкти оподаткування можна визначити як видові форми родового поняття об'єкта оподаткування (доходи фізичних осіб, майно юридичних осіб та ін.)", що і закріплюються спеціальними податковими законодавчими актами [12, *55*]. На думку О. В. Покатаєвої, об'єкт оподаткування — це юридичний факт (дія, подія), що має майнову характеристику (набуття права власності, права оренди) або економічну характеристику (отримання доходу; прибутку; поставка, ввезення, вивезення, пересилання товарів та послуг; вчинення юридично значущих дій) та зумовлює до виникнення у юридичної особи, її філії, відділення, іншого відокремленого підрозділу, що не мають статусу юридичної особи, а також фізичної особи, які мають статус суб'єктів підприємницької діяльності чи не мають такого статусу, обов'язку зі сплати податків, зборів (обов'язкових платежів) [13, *253*].

Тобто суб'єкти малого підприємництва можуть бути платниками того чи іншого податку або збору лише за наявності у них об'єкта оподаткування, і, навпаки, наявність об'єкта оподаткування пов'язують із певним платником податку чи збору. В ході оподаткування реалізується контрольна функція податків та зборів і, як результат, оцінюється раціональність та збалансованість податкової системи.

До основних елементів оподаткування, крім об'єкта оподаткування, належать: податкова база, податковий період, податкова ставка, порядок обчислення податку, порядок і терміни сплати податку.

Світовий досвід оподаткування сформував певні підходи до класифікації методів оподаткування. Так, прогресивне оподаткування суб'єктів малого підприємництва застосовується більшістю розвинених країн світу. Його сутність полягає в тому, що податкова ставка збільшується залежно від збільшення суми оподатковуваного доходу. Прикладом може слугувати оподаткування податком на прибуток та податком на додану вартість у таких країнах, як: США, Великобританія, Японія тощо. Метою прогресивної шкали оподаткування є недопущення перерозподілу підприємницького прибутку в особистий дохід платника податків. Так, у розвинених країнах податковий контроль здійснюють через збір інформації про витрати та спосіб життя платників податків, а західна фінансова наука взагалі пропонує податок на доходи фізичних осіб замінити податком на загальну суму їхніх витрат.

Водночас пряме оподаткування безпосередньо впливає на результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва, покликане регулювати економічний розвиток як окремих підприємств і галузей народного господарства, так і національної системи господарювання в цілому. Основними бюджетоформуючими прямими податками для суб'єктів малого підприємництва — платників податків є: податок на прибуток підприємств та податок на доходи фізичних осіб.

Опосередковане оподаткування являє собою непрямий метод втручання держави в економіку та забезпечує формування найбільшої частки доходів

Державного бюджету України. В Україні існує два непрямих податки: податок на додану вартість та акцизний податок. Так, систему оподаткування податком на додану вартість вперше було запропоновано у Німеччині в 1919 р. Нововведення викликало багато дискусій, але на сучасному етапі практично всі країни Європейського Союзу використовують цей податок як дієвий інструмент формування публічних грошових фондів.

Крім того, способи оподаткування, які обираються платниками податків — суб'єктами малого підприємництва самостійно з урахуванням податкових правових норм, передбачають загальну (повну) та спрощену системи оподаткування, обліку та звітності. Разом з тим спрощена система оподаткування, обліку та звітності, як особливий механізм справляння податків і зборів, передбачає спеціальне коло платників, яке поділяється на чотири групи, та специфічний об'єкт оподаткування — виручку платника податків. Таким чином, суб'єкти малого підприємництва — платники податків перебувають не в рівних умовах з представниками великого бізнесу, адже завдяки зростанню ціни на матеріали та сировину виручка буде збільшуватись, а прибуток зменшуватись. Саме тому в країнах Європейського Союзу практично не застосовують спрощену систему оподаткування, обліку та звітності, що в світлі євроінтеграційних прагнень обумовлює необхідність сформувати в Україні перехідну модель оподаткування суб'єктів малого підприємництва.

Отже, еволюція оподаткування суб'єктів малого підприємництва — платників податків пов'язана з відповідними етапами розвитку держави та суспільства; оподаткування впливає на результати фінансово-господарської діяльності суб'єктів малого підприємництва та задовольняє потреби держави; сутність оподаткування пов'язана не лише з вилученням та перерозподілом частини внутрішнього валового продукту, але й з пошуком балансу приватних та публічних інтересів.

Джерела

1. *Аністратенко Ю. І.* Правове регулювання оподаткування малого та середнього бізнесу в Україні: дис. ... д-ра юрид. наук: спец. 12.00.07. К.: Ун-т Держ. фіскальної служби України, 2017. 461 с.
2. *Бандурка О. М., Понікаров В. Д., Попова С. М.* Податкове право: навч. посіб. К.: Центр учбової л-ри, 2012. 312 с.
3. *Бечко П. К., Захарчук О. А.* Основи оподаткування: навч. посіб. [для студ. вищ. навч. закл.]. К.: Центр учбової л-ри, 2009. 168 с.
4. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 р. [Електронний ресурс] // Верховна Рада України. Офіц. веб-портал.URL: http://www.zakon.rada.gov.ua
5. *Грапко Н. В., Жаворонок А. В.* Місцеве оподаткування в сучасних економічних умовах // Економіка і суспільство. 2017. Вип. 9. С. 975–981.
6. Оподаткування та державна підтримка сільськогосподарських товаровиробників: регіональні пріоритети та євроінтеграційні процеси: монографія / Г. М. Давидов, Н. С. Шалімова, А. М. Лисенко, О. А. Магопець; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Г. М. Давидова та д-ра екон. наук, проф. Н. С. Шалімової. Кропивницький: ФОП Александрова М. В., 2017. 208 с.

7. *Дем'янишин В. Г.* Податковий механізм: теоретична концептуалізація та напрями удосконалення // Модернізація корпоративних фінансів та фінансових ринків: зб. наук. пр. професорсько-викладацького складу каф. фінансів суб'єктів господарювання і страхування. Вип. 1. Тернопіль: Екон. думка ТНЕУ, 2014. С. 18–27.
8. *Дубоносова А. С.* Правове регулювання об'єкта оподаткування: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2009. 19 с.
9. *Капустник В. В.* Правове регулювання податкового періоду: автореф. дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Х.: Нац. юрид. акад. України ім. Ярослава Мудрого, 2015. 21 с.
10. *Лісняк В. І.* Правові форми реалізації стимулюючої функції податків: дис. ... канд. юрид. наук: спец. 12.00.07. Харків: Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2016. 220 с.
11. Оподаткування суб'єктів господарювання: навч. посіб. / [В. П. Хомутенко, І. С. Луценко, А. В. Хомутенко та ін.]; за заг. ред. В. П. Хомутенко. Одеса: ВМВ, 2014. 418 с.
12. Податкове право України: навч. посіб. / за ред. М. П. Кучерявенка. Х.: Право, 2010. 256 с.
13. *Покатаєва О. В.* Правове визначення об'єкта оподаткування // Право і безпека. 2010. № 5 (37). С. 251–255.
14. *Іванчук Н. В.* Формування механізму оподаткування фонду оплати праці підприємств України // Наук. записки Нац. ун-ту "Острозька академія". Серія Економіка. 2013. Вип. 24. С. 156–162.

Стасюк С. В. Правова природа та сутність оподаткування суб'єктів малого підприємництва в Україні. *Дослідження дало змогу сформулювати авторський підхід до поняття та сутності оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Визначений підхід базується на необхідності модернізації оподаткування суб'єктів малого підприємництва з урахуванням специфіки їх фінансово-господарської діяльності та досвіду розвинених країн світу, пошуком балансу приватних та публічних інтересів.*

Stasyuk S. V. Legal nature and essence of taxation of small business entities in Ukraine. *The research made it possible to formulate the author's approach to the concept and essence of taxation of small business entities. The defined approach is based on the need to modernize the taxation of small businesses, taking into account the specifics of their financial and economic activity and the experience of developed countries of the world, seeking a balance between private and public interests.*

Стасюк С. В. Правовая природа и сущность налогообложения субъектов малого предпринимательства в Украине. *Исследование позволило сформулировать авторский подход к понятию и сущности налогообложения субъектов малого предпринимательства. Данный подход базируется на необходимости модернизации налогообложения субъектов малого предпринимательства с учетом специфики их финансово-хозяйственной деятельности и опыта развитых стран мира, поиском баланса частных и публичных интересов.*

Надійшла 1 лютого 2017 р.

Вимоги
до статей, що подаються для публікації у виданні
“Наукові праці МАУП”

Стаття повинна розкривати зміст однієї із рубрик:
1. Політичні науки.
2. Юридичні науки.
3. Економічні науки.
4. Педагогічні науки.

Автор несе відповідальність за достовірність матеріалу, який подає.

Обсяг статті — 6–12 друкованих сторінок.

Структура статті: рубрика, УДК, прізвище та ініціали автора, науковий ступінь, вчене звання (посада), повна назва місця роботи автора, назва статті, анотація 300–500 знаків (про що стаття) мовою тексту статті, текст, бібліографія, резюме до 1000 знаків (наукові результати, в чому новизна) українською, російською та англійською мовами.

УДК слід друкувати праворуч зверху сторінки, нижче через 2 інтервали — прізвище(а) та ініціали автора(ів), науковий ступінь, вчене звання (посада), ще через 2 інтервали — повну назву місця роботи автора(ів), ще нижче через 2 інтервали — назву статті великими літерами.

Текст статті необхідно друкувати у MS Word для формату А4 через 1,5 інтервала шрифтом Times New Roman 14 pt. Формат тексту — 170×252 мм. Поля: верхнє — 25 мм, нижнє — 20 мм, праве — 15 мм, ліве — 25 мм, формат файлу *.doc (2003).

Список джерел як доказової бази дослідження необхідно розмістити наприкінці тексту. Бібліографічні посилання наводяться згідно з ДСТУ ГОСТ 7.1:2006, ДСТУ ГОСТ 7.80:2007 та ДСТУ 8302:2015, з урахуванням вимог ВАК України (див. приклади).

Ілюстративний матеріал повинен бути поданий чітко і якісно. Посилання на джерела та ілюстрації в тексті статті обов’язкові.

Автор має надіслати статтю електронною поштою на адресу m.a.u.p@ukr.net. Файл статті повинен бути збережений у форматі *.doc. Екранні копії, схеми, рисунки та фотографії слід записувати окремими графічними файлами форматів TIF, BMP, GIF, JPG, в імені яких зазначати номер ілюстрації у статті, наприклад pict 10.tif.

До матеріалу автор обов’язково повинен додати контактні дані для зв’язку та дані для розділу “Відомості про авторів”. Більш докладно про вимоги читайте на сторінці “Наукові праці” сайту МАУП www.maup.com.ua.

Редакція залишає за собою право рецензувати та редагувати статті.

Деякі приклади оформлення бібліографічного опису у списку джерел

Книги одного, двох або трьох авторів

Кучерявий О. Г. Педагогіка: особистісно-розвивальні аспекти: навч. посіб. для студ. вищ. навч. закладів. Київ: Слово, 2014. 440 с.

Козяр М. М., Коваль М. С. Педагогіка вищої школи: навч. посіб. Київ: Знання, 2013. 327 с.

Синьова Є. П., Гребенюк Т. М., Серпутько Г. П. Основи психолого-педагогічного супроводу студентів з порушеннями зору: наук.-метод. посіб. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. 153 с.

Книги чотирьох та більше авторів

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський та ін. Харків, 2014. 260 с.

Педагогіка розуміння як перспективний напрям розвитку вищої освіти: навч. посіб. / О. Г. Романовський, О. С. Пономарьов, С. М. Резнік, Ж. Б. Богдан. Харків, 2014. 260 с.

Статті журналів

Ковальська О. Про інноваційні соціальні технології національно-патріотичного виховання школярів // Директор школи, ліцею, гімназії: наук.-практ. журн. 2015. № 4/5. С. 44–50.

Бондаревська І. О., Михайленко В. О. Психологічний аналіз соціального капіталу в спільнотах іммігрантів та біженців // Педагогіка і психологія : наук.-теор. та інфор. журн. 2016. № 2. С. 71–76.

Єлізарова О. Т., Гозак С. В., Парац А. М. Актуальність оптимізації режиму дня та шкільного навантаження учнів молодшого шкільного віку // Довкілля та здоров'я: наук. журн. 2015. № 4. С. 36–40.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина та ін. // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Порівняльна педагогіка в Національній академії педагогічних наук України: кроки зростання / О. І. Локшина, Н. М. Авшенюк, О. В. Овруч, О. В. Бородієнко // Український педагогічний журнал. 2016. № 2. С. 5–12.

Статті наукових збірників

Прозар М. В. Адаптація учнів перших класів до навчальної діяльності в початковій школі // Наукові записки Тернопільського національного педагогічного університету імені Володимира Гнатюка. Сер.: Педагогіка. Тернопіль, 2015. Вип. 1. С. 49–55.

Стеценко В. І., Галуйко Р. М. Екзистенціалізм: історико-філософський та релігійний погляд // Гілея. Історичні науки. Філософські науки. Політичні

науки: наук. вісник: зб. наук. праць. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2015. Вип. 100 (9). С. 156–160.

Мальцева О. Б., Дуло О. А., Качанова В. В. Особливості корекції функціонального стану і рухових функцій організму спортсменів, що перенесли перелом променевої кістки // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 15: Науково-педагогічні проблеми фізичної культури (фізична культура і спорт). Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 3К 2 (71) 16. С. 191–194.

Пропедевтика сприйняття понять "інваріант" та "напівваріант" при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп'ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ І–ІІ рівнів акредитації) / О. Лещинський та ін. // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Пропедевтика сприйняття понять "інваріант" та "напівваріант" при наданні математичної освіти молодшим спеціалістам комп'ютерно-орієнтованих спеціальностей (ВНЗ І-ІІ рівнів акредитації) / О. Лещинський, В. Тихонова, Т. Бохонова, О. Томащук, В. Гроза // Науковий часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. Сер. 3: Фізика і математика у вищій і середній школі. Київ: Вид-во НПУ ім. М. П. Драгоманова, 2016. Вип. 16. С. 83–89.

Електронний ресурс

Апостол М. В. Наукові пошуки академіка М. В. Зубця в контексті розвитку вчення про породотворення у тваринництві // Історія науки і біографістика: електрон. наук. фах. вид. 2016. № 1. URL: http://inb.dnsgb.com.ua/2016-1/01.pdf (дата звернення: 9. 09. 2016).

Кучер В. І., Потильчак О. В. Україна 1941–1944: трагедія народу за фасадом священної війни: монографія / В. І. Кучер, О. В. Потильчак. К.-Біла Церква: ТОВ "Білоцерківдрук", 2011. 368 с. [Електронний ресурс] // Національний педагогічний університет ім. М. П. Драгоманова. Наукова бібліотека. Репозитарій. URL: http://enpuir.npu.edu.ua/bitstream/123456789/2878/1/Кучер В. И.%2c., Потыльчак А. В. Украина 1941–1944–2011.pdf.pdf (дата звернення: 9. 09. 2016).

Драгоманов Михайло Петрович [Електронний ресурс] // Вікіпедія: вільна енциклопедія.URL:https://ru.wikipedia.org/wiki/Драгоманов_Михайло_Петрович (дата звернення: 9. 09. 2016).

Архівний документ

ЦДАВО України (Центральний державний архів вищих органів влади та управління України). Ф. 166 (Фонд "Міністерство освіти України"). Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

ЦДАВО України. Ф. 166. Оп. 166. Од. зб. 33. 10 арк.

Посилання на назву документу з архівної справи

Положение о Киевском Педагогическом Институте // ЦДІАК. Ф. 707. Оп. 160. Спр 38. Ч.1 Арк. 272–273 зв.

ISSN 2523-4536

Science Edition

IAPM SCIENTIFIC WORKS

Series
Economic Science

***Issue 3* (54)**
2017

Founded 2001
The edition comes out 4 issues per year

In collection of scientific works the articles of research workers, who are engaged in the problems of development of of economy.

For researchers, teachers, students and all those interested in the development of science in Ukraine.

Наукове видання

НАУКОВІ ПРАЦІ МАУП

Серія
Економічні науки

***Випуск 3* (54)**
2017

Засновано 2001 року
Видання виходить 4 рази на рік

Відповідальний редактор за випуск *Ю. А. Носанчук*
Коректор *А. А. Тютюнник*
Комп'ютерне верстання *Н. В. Коваленко*
Оформлення обкладинки *О. О. Стеценко*

Підп. до друку 25.12.17. Формат $70\times100^{1}/_{16}$.
Ум. друк. арк. 7,74. Обл.-вид. арк. 5,53. Наклад 150 пр.

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП

Видавець і виготовлювач
ДП «Видавничий дім «Персонал»
03039, Київ-39, просп. Червонозоряний, 119, літ. ХХ

Свідоцтво про внесення до Державного реєстру суб'єктів видавничої справи ДК № 3262 від 26.08.2008 р.